

MASTEROPPGAVE

Emnekode: SO330S

Navn: Sara Eskeland Strindhaug

Kandidatnr: 10

Hvilken begrunnelse har fosterforeldre som har sagt opp fosterhjemsavtalen?

Dato: 15. mai 2019

Totalt antall sider: 82

Forord

Etter noen år med skriving, setter jeg nå punktum for denne oppgaven. Det har vært en lærerik prosess som har vært relevant for egen praksis i barneverntjenesten.

Det er flere som fortjener stor takk i forbindelse med mitt forskningsprosjekt. Jeg vil først og fremst takke mine gode kollegaer for innspill som de ikke alltid har vært klar over at de har gitt meg. Tusen takk til Eirik og Iris som begge har tilrettelagt for at jeg fikk gjennomført. Så vil jeg rette en stor takk til alle fosterforeldre som deltok i denne studien. Det har vært lærerikt for meg å ta del i deres historie og erfaringer, tusen takk. Sist men ikke minst, min veileder Terje Jostein Halvorsen som tålmodig har fulgt meg på denne reisen som tok lenger tid enn først planlagt. Tusen takk for rask, tydelig og svært konstruktive tilbakemeldinger på mine henvendelser.

Arendal, mai 2019

Sara Eskeland Strindhaug

Sammendrag

I denne masteravhandlingen presenteres en undersøkelse av hvilken begrunnelse fosterforeldre har når de sier opp fosterhjemsavtalen.

Det følger av fosterhjemsavtalen at fosterforeldrene og barneverntjenesten kan si opp avtalen med en gjensidig frist på tre måneder. Dersom fosterforeldrene sier opp avtalen og ønsker at plasseringen skal opphøre, skal de så langt som mulig la barnet bo hos seg til en annen omsorgsplassering er skaffet. Det betyr at fosterforeldre står fritt til å avslutte fosterhjems plasseringen uten å måtte begrunne dette nærmere. Å måtte gå til oppsigelse av fosterhjemsavtalen oppleves midlertid ofte som et nederlag, samtidig som en utilsiktet flytting er en stor tilleggsbelastning for barnet det gjelder. I dag finnes det ingen oversikt over hvor mange fosterbarn som opplever at fosterforeldrene sier opp. Det finnes heller ingen statistikk som viser på hvilket grunnlag fosterforeldre sier opp.

Barn som bor i fosterhjem har behov for stabilitet, og mange utilsiktede flyttinger kunne trolig vært unngått med bedre oppfølging. Selv om fosterforeldrene opplever å få god informasjon i forkant av innflytting, viser det seg at fosterbarna har større utfordringer enn først antatt. Fosterforeldrene peker på at grundigere kartlegging av barnets omsorgsbehov, vil være avgjørende for å nå målene for fosterhjemsoppholdet. Videre har fosterforeldrene en opplevelse av å ikke bli hørt eller tatt med på vurderinger som gjøres underveis. De har heller ingen individuelle rettigheter etter barnevernloven. Fosterforeldre er i et kontraktsforhold til kommunen, og sees derfor i mindre grad som selvstendige subjekter og parter i selve barnevernssaken. Dersom det oppstår uenigheter mellom fosterforeldrene og barneverntjenesten kan fosterforeldre oppleve at de har få rettigheter og begrenset med virkemidler for å ivareta barns behov og det familielivet de har med barnet. Gode samarbeidsforhold mellom fosterforeldrene og barneverntjenesten kan være avgjørende for å sikre stabiliteten i fosterhjemmet

Målet med denne studien var å få kunnskap om hvilke begrunnelser fosterforeldre har når de har sagt opp fosterhjemsavtalen.

Det ble gjennomført kvalitative intervju med i alt 14 fosterforeldre, fra sju fosterhjem. Resultatene fra analysen oppsummeres i en figur som illustrerer fire hovedkategorier med tilhørende underkategorier, om fosterforeldrenes begrunnelser; 1) forhold ved

fosterforeldrene, 2) forhold ved barnet, 3) forhold ved barnevernet, og 4) forhold ved oppsigelsen. Funnene er drøftet i lys av teori og forskning av fosterhjemsomsorgen.

Nøkkelord: *Fosterforeldre, oppsigelse, utilsiktet flytting, brudd i fosterhjem, kvalitativ metode, fosterbarn.*

Innholdsfortegnelse

Forord.....	i
Sammendrag	ii
Innledning	1
Kapittel 1 Fosterhjemsordningen	3
1.1 Fosterhjemsomsorgen – rammer og organisering	3
1.2 Ulike kategorier fosterhjem.....	4
1.3 Opplæring fosterhjem.....	7
1.4 Fosterhjem som tiltak	8
Tabell 1: Fosterforeldrenes vurdering av fosterbarnas problemer før innflytting.....	9
Tabell 2: Fosterforeldrenes vurdering av fosterbarnas problemer etter innflytting	10
1.5 Antall fosterbarn.....	10
1.6 Tilknytning i barnevern	12
1.7 Utilsiktet flytting	15
1.8 Fosterforeldrerollen	17
1.9 Relasjon som organiserende prinsipp.....	20
Tabell 3: Tiltaksformens formålstjenlighet:	22
1.10 Fosterhjem fremfor institusjon	22
Kapittel 2 Metode	25
2.1 Kjennetegn ved samfunnsforskning	25
2.2 Kvalitativ metode	26
2.3 Semistrukturert intervju.....	26
2.4 Gjennomføring av intervju	28
2.5 Utvalg	29
2.6 Forskningsetikk	33
2.7 Transkribering og analyse	36
Tabell 3: Illustrasjon matrise.....	39
Tabell 4: Presentasjon av funn inndelt i hovedkategorier med underkategorier:	39
2.8 Reliabilitet, validitet og overførbarhet	40
Kapittel 3 Empiri og analyse	43
3.1 Forhold ved fosterforeldrene	43
3.2 Forhold ved barnet	49
3.3. Forhold ved barnevernet.....	57
3.4. Forhold ved oppsigelsen.....	64
Kapittel 4 Implikasjoner av funn.....	69
4.1 Oppsummering	69
4.2 Betydning for praksis	70
4.3 Behov for mer kunnskap og forskning	72
Litteraturliste.....	73
Vedlegg 1 Intervjuguide.....	80
Vedlegg 2 Informasjonsskriv informanter	82

Innledning

I denne masteravhandlingen presenteres en undersøkelse av hvilken begrunnelse fosterforeldre har når de sier opp fosterhjemsavtalen.

De aller fleste barn i Norge vokser opp sammen med sine foreldre. For noen barn blir forholdene og omsorgen i hjemmet så dårlig at de ikke kan bo hjemme. Når barnevernet skal bistå familier i disse vanskelige situasjonene er fosterhjemsplassering det mest brukte tiltaket. De senere årene har det vært en klar ønsket utvikling fra myndighetenes side, at flest mulig barn og unge som må plasseres i barnevernstiltak utenfor hjemmet, skal bo i fosterhjem. Den rådende tenkingen er at de plasseringstiltak som gjennomføres i størst mulig grad bør finne sted i ordinære hjem som innehar normale familiestrukturer. De fleste mener at dette er til barnets beste, fordi denne type tiltak vil gi barnet best omsorg og stabilitet og mest kontinuitet og trygghet. Fosterhjemsbruddene kan tyde på at så ikke er tilfelle, for noen ganger ender det med at barnet flytter før planlagt.

At barn og unge opplever ustabilitet i barnevernet i form av utilsiktede flyttinger fra fosterhjem, har vært og er en bekymring – særlig for dem det gjelder, men også for det praktiske og politiske barnevernet. Utilsiktede utflyttinger fra fosterhjem er en påkjenning for både fosterbarn og fosterforeldre, og gjerne også for biologiske foreldre. For barneverntjenestene og Bufetat innebærer det også et betydelig merarbeid med å finne et nytt tilbud til fosterbarna som flytter ut. Barnevernet har en god del kunnskap og erfaring med utilsiktede flyttinger. Samtidig erkjennes det at de ikke vet nok om årsakene, effekten av tiltak for å motvirke flytting og hvordan fosterforeldrene opplever dette.

Jeg har lenge engasjert meg i fosterhjemsomsorgen. Ganske tidlig i min praksis opplevde jeg å støte på flere dilemmaer knyttet til fosterhjemsarbeidet, både som saksbehandler, fostermor og fostersøster. Det er mange hendelser jeg har reflektert mye rundt i ettertid, og det var nok dette som var bakgrunnen for min interesse om årsaker til brudd i fosterhjem, og også det som skulle bli tema for denne masteravhandlingen. Ifølge Tranøy (1986) er praksisfeltets praktiske ferdigheter og yrkesetikken viktige komponenter i praksisbegrepet. En vitenskapelig undersøkt praksis kan dermed sees på som et viktig bidrag til utvikling og endring av praksis, til å gjøre den bedre. I dette arbeidet peker Tranøy på det sentrale ved å forstå at enhver praksis legitimeres primært ved de mellommenneskelige verdier den virkeliggjør og forvalter (Tranøy, 1986:174).

Jeg ønsket i dette prosjektet å sette søkelyset på hva hvilke årsaker som lå til grunn for brudd i fosterhjem. For å finne mer ut om dette temaet måtte jeg se nærmere på den teoretiske referanserammen som forelå. Jeg søkte i litteraturen og drøftet temaet med kollegaer i det kommunale og statlige barnevernet. Jeg oppdaget ganske raskt at dette var et tema som mange innenfor fagfeltet engasjerte seg i. Ved litteraturgjennomgang fant jeg at det allerede forelå endel forskning om hva fosterbarn er utsatt for, hva de har behov for når de flytter inn i et fosterhjem, hva som skal til for forebygge utilsiktede flyttinger og hvilke konsekvenser utilsiktede flyttinger har for fosterbarna. Jeg fortsatte litteratursøket mens jeg grublet på hva slags problemstilling jeg skulle ta fatt på for å avgrense temaet som omhandlet *brudd i fosterhjem*. Å lage gode problemstillinger er en vanskelig, men en viktig oppgave (Dalen, 2011). Jo bedre og klarere problemstillingen er før datainnsamlingen begynner, desto mer fokusert vil selve gjennomføringen av prosjektet bli. Jeg brukte derfor mye tid på komme på å komme til en problemstilling som ikke tidligere var besvart eller forsket på.

I litteratursøket savnet jeg mer informasjon om hva som var årsaken til at fosterbarn opplevde utilsiktede flyttinger. Jeg oppdaget at dette var et område som var lite utforsket, og dermed ble det også bakgrunn for valg av problemstilling. I denne avhandlingen presenteres en undersøkelse om hvilke begrunnelser fosterforeldre har når de har sagt opp fosterhjemsavtalen.

Denne avhandlingen består av fem kapitler. I kapittel 1 presenteres relevant teori om fosterhjemsomsorgens lovgrunnlag, rammeverk og organisering, samt oversikt over aktuell forskning som kan bidra til å belyse problemstillingen. I kapittel 2 redegjøres det for valg av metode. I dette inngår vitenskapsteoretisk bakgrunn, utvalg, bruk av semistrukturert intervju, reliabilitet, validitet og overførbarhet, samt forskningsetiske betraktninger. I kapittel 3 beskrives og drøftes funnene opp mot relevant teori. Avhandlingen oppsummeres i kapittel 4, hvor det også gjøres betraktninger om hvilken implikasjon funnene har for praksis og forskningsfeltet.

Kapittel 1 Fosterhjemsordningen

I dette kapittelet vil jeg redegjøre for fosterhjemsomsorgens lovgrunnlag, rammeverk og organisering. Videre vil jeg presentere aktuell teori og forskning som kan bidra til å belyse valgt tema.

1.1 Fosterhjemsomsorgen – rammer og organisering

Lov om barneverntjenester av 17. juli 1992 nr. 100 (barnevernloven) trådte i kraft fra januar 1993, og erstattet barnevernloven fra 1953. Loven inneholder blant annet bestemmelser om plassering av barn i fosterhjem, samvær mellom fosterbarna og foreldrene, og en definisjon av fosterhjem. Loven er endret flere ganger.

Ny barnevernslov — *Sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse* er sendt til høring. Barnevernslovutvalget ble oppnevnt 28. november 2014, og ble gitt i oppgave å foreta en teknisk, språklig og strukturell gjennomgang av barnevernloven samt vurdere åtte nærmere angitte problemstillinger. Målet med gjennomgangen av barnevernloven har vært å bedre rettssikkerheten for barn og skape et mer tilgjengelig og forståelig regelverk (NOU 2016: 16).

Når det gjelder organiseringen av fosterhjemsomsorgen har stat, fylkeskommune og kommune i fellesskap ansvaret for å forvalte barnevernloven, og å utøve det praktiske arbeid i den forbindelse;

Staten har et overordnet ansvar for barnevernet, og ivaretar dette gjennom Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (heretter omtalt BLD) og fylkesmannsembetene. BLD har ansvar for at lover og forskrifter praktiseres riktig og på en måte som fremmer lovens formål. Departementet skal sørge for at erfaringer med loven blir evaluert og for at endringer i regelverket utføres med bakgrunn i disse evalueringer. Dessuten skal departementet initiere forskning på fagfeltet og utarbeide informasjonsmaterieell for barneverntjenesten.

Barne-, ungdoms- og familieetaten (heretter omtalt Bufetat) er den statlige regionale barnevernmyndigheten og er et forvaltningsorgan under Barne-, likestilling-, og inkluderingsdepartementet. Barne-, ungdoms-, og familiedirektoratet (heretter omtalt Bufdir) er det sentrale nivå i Bufetat. Bufetat ble opprettet i 2004 og tok blant annet over barnevernsoppgavene fra fylkeskommunene.

Etter Barnevernloven § 2-3, annet ledd skal den Statlig regional barnevernmyndighet etter anmodning fra kommunen bistå barneverntjenesten i kommunene med plassering av barn utenfor hjemmet, ha ansvar for rekruttering av fosterhjem, samt ha ansvar for at fosterhjemmene får nødvendig opplæring og generell veiledning. I praksis betyr det at Bufetat har ansvar for barneverninstitusjoner, rekruttering og formidling av fosterhjem, sentre for foreldre og barn, omsorgssentre for enslige, mindreårige asylsøkere og flyktninger og ulike støttetiltak til kommunenes barneverntjeneste.

Kommunen er ansvarlig for alle oppgaver gitt i barnevernloven, som ikke er lagt til et statlig eller til et fylkeskommunalt organ. Dermed er det vesentligste av barnevernets oppgaver et kommunalt ansvar. Når det gjelder fosterhjemsarbeidet, har barneverntjenestene i kommunen ansvar for valg og godkjenning av fosterhjem til det enkelte barn, plasseringen i fosterhjem, kontroll av det enkelte barns situasjon i fosterhjemmet, og oppfølging av fosterhjemmet, samt inngåelse og årlig gjennomgang av fosterhjemsavtalen. Kommunen har ansvar for at det oppnevnes tilsynsfører, sikre at det blir ført tilsyn, oppfølging av tilsynsførers rapport, samt sikre at tilsynsfører får nødvendig opplæring- Kommunen har også ansvar for oppfølging av biologiske foreldrene til fosterbarna og samordning av øvrig hjelpeapparat for fosterbarn som har behov for dette.

1.2 Ulike kategorier fosterhjem

Fosterhjem er private hjem som tar imot barn til oppfostring etter bestemmelsene i barnevernloven av 17. juli 1992. Et fosterhjem skal først og fremst gi barnet god omsorg. Fosterhjem varierer både i type og funksjon. De aller fleste fosterhjem skal gi barn en varig oppfostring. Plassering i fosterhjem kan skje med foreldrenes samtykke eller etter at barnevernet har overtatt omsorgen for barnet. Kommunen der fosterhjemmet ligger, har ansvaret for godkjenning og tilsyn av hjemmet. Barnevernet skal dessuten oppnevne en tilsynsperson for barn i fosterhjem. En egen forskrift stiller nærmere krav til fosterhjemmene og kommunenes godkjenning og oppfølging av fosterhjemmet. Alle fosterhjem skal som hovedregel oppfylle alle kravene i forskriftene. Noen unntak kan gjøres for eksempel ved fosterhjem i slekt og nettverk. I § 1. I forskrift om fosterhjem står følgende;

1. Med fosterhjem menes, jf. Barnevernloven § 4-22, første ledd:

a) Private hjem som tar imot barn til oppfostring på grunnlag av barneverntjenestens beslutning om hjelpetiltak etter barnevernlovens § 4-4, eller i samband med

omsorgovertakelse etter barnevernloven § 4-12 eller § 4-8 annet og tredje ledd.

b) Private hjem skal godkjennes etter barnevernloven § 4-7.

2. Med omsorgskommunen menes den kommune som har ansvaret etter barnevernloven § 8-4, tredje ledd.

3. Med fosterhjems kommunen menes den kommune der fosterhjemmet ligger.

(Forskrift om fosterhjem, 2003:1),

Fosterhjem omfatter både hjem der barnet er plassert av barneverntjenesten, og hjem der barn er plassert av foreldrene selv. I Retningslinjer for fosterhjem (2004) spesifiseres det at privat hjem er et generelt vilkår, dvs. at hjemmet er fosterforeldrenes eget der de selv bor. Videre spesifiseres det at kravet om å ta imot barn til oppfostring innebærer at hjemmet skal ivareta de funksjoner et hjem har, og at fosterhjemmet skal overta den daglige foreldrefunksjonen for barnet (Rundskriv, Q-2004-1072 B).

Målsetningen med fosterhjems plasseringer varierer, og ut fra dette har det etter hvert utviklet seg ulike kategorier fosterhjem. Noen av disse fosterhjemmene ble opprettet som alternativ til plassering på barneverninstitusjon og organiseres av Barne-, ungdoms- og familieetaten som er den statlig regionale barnevernmyndighet.

Det finnes ulike typer fosterhjem, hovedvekten er ordinære fosterhjem som er direkte oppdragsgivere for kommunen.

Fra 2004 skal barneverntjenesten alltid vurdere om noen i barnets familie eller nære nettverk kan velges som fosterhjem;

(...) Barneverntjenesten skal alltid vurdere om noen i barnets familie eller nære nettverk kan velges som fosterhjem (..) (Forskrift om fosterhjem, 2003, § 4-22, 3. ledd).

Ordinære fosterhjem, er fosterhjem som tar imot barn som av ulike årsaker må plasseres utenfor hjemmet. De formelle rammene rundt disse fosterhjemmene fastsettes i den skriftlige avtalen som inngås med barnets omsorgskommune, fosterhjemsavtalen (Forskrift om fosterhjem, 2003). Fosterhjemmene mottar en arbeidsgodtgjøring og en utgiftsdekning. Innenfor disse rammene dekker slike fosterhjem likevel et stort spekter av plasseringer. Det kan være plasseringer av barn i alle aldre fra småbarn til tenåringer. Målsettingen med plasseringen kan være alt fra kortvarige plasseringer som tar sikte på tilbakeføring, til permanente plasseringer som tar sikte på at barnet blir i fosterhjemmet frem til voksen alder.

Det kan også være plasseringer som tar sikte på adopsjon. Fosterbarnets grad av problemer varierer, men er ikke i den grad at barneverntjenesten har sett det nødvendig med egne forsterkningstiltak utover ordinær oppfølging av fosterhjem som nedfelt i forskrift om fosterhjem (Forskrift om fosterhjem, 2003, § 4-22, 3. ledd).

Et forsterket fosterhjem er et ordinært fosterhjem hvor det er avtalt særlige forsterkningstiltak på grunn av fosterbarnets særlige behov (Lindboe, 2008:244). Det mest brukte forsterkningstiltaket kan bestå av forhøyet arbeidsgodtgjøring for en eller begge fosterforeldre, eventuelt dekning av tapt arbeidsfortjeneste. Til dette knyttes det ofte krav om at en skal være ute av ordinært arbeidsforhold og studier. Det er opp til den enkelte barneverntjeneste å fastsette beløpet. Det finnes nå ingen nasjonale veiledende satser.

Beredskapshjem er fosterhjem som på kort varsel kan ta imot barn og unge som er i en akutt situasjon. Et beredskapshjem skal ha omsorgen for barnet inntil en annen og mer varig løsning i et ordinært fosterhjem eller institusjon er funnet, eller til barnet flytter tilbake til foreldrene sine.

Statlige familiehjem er familier som er spesielt rekruttert og opplært for å ta imot barn og ungdom med sammensatte problemer. Det er for barn og unge som trenger noe mer enn et forsterket fosterhjem, og er etablert for å være et alternativ til institusjonsplassering. Som beredskapshjemmene er det Barne-, ungdoms- og familieetaten (Bufetat), den statlige regionale barnevernmyndigheten som har driftsansvaret, rekrutterer, inngår kontrakt, og har ansvar for oppfølging. På lik linje med beredskapshjem blir det stilt krav om at den som engasjeres, ikke kan ha annen jobb utenfor hjemmet.

Noen private barnevernstiltak har knyttet familier til tiltakene sine. Disse familiene kalles flere steder for familiehjem, og de får all oppfølging fra det private barnevernstiltaket de har inngått oppdragsavtaler med. De må imidlertid godkjennes på samme måte som ordinære fosterhjem. En del av de private barnevernstiltakene drives av ideelle organisasjoner som Frelsesarmeen, Kirkens Bymisjon, Kirkens sosialtjeneste og Oslo sanitetsforening. Andre private barnevernstiltak er ikke tilknyttet en organisasjon. SOS-barnebyer Norge åpnet i 2008 barnebyen i Bergen. Barnebyen i Bergen er blant få fosterhjemstiltak i Norge som er spesielt tilrettelagt for at biologiske søsken skal få vokse opp i samme fosterfamilie. Åtte fosterhjem har vært kjernen i barnebyen (SOS Barnebyer, 2017). SOS-barnebyer har nå bestemt å gradvis avvikle barnebyen i Bergen. Våren 2018 startet SOS-barnebyer opp pilotprosjektet

Under samme tak for å holde søsken sammen i fosterhjem. Tre pilotkommuner er med i prosjektet (SOS-barnebyer, 2018).

1.3 Opplæring fosterhjem

Opplæringsprogrammet PRIDE, *Parenting Resources for Information, Development and Education*, utgjør kjernen i norske myndigheters tilbud til blivende og etablerte fosterforeldre. Det er godt dokumentert og generell enighet om at fosterforeldre har behov for god opplæring og støtte både forut for, underveis og i etterkant av plassering (Dorsey m.fl. 2008; Berrick og Skivenes 2012). I norsk sammenheng er betydning av opplæring og veiledning av fosterforeldre understreket i flere offentlige utredninger, blant annet i NOU; 2000: 12:316. Fosterforeldrenes rammevilkår er særlig gjennomgått i *Trygge rammer for fosterhjem* (NOU: 2018: 18:15).

I 2016 utgav Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet melding Stortinget om *Trygghet og omsorg, fosterhjem til barns beste*. (Meld. St. nr. 17 2015-2016). Meldingen omhandler fosterhjemsomsorgen i Norge. Regjeringen ønsker en fosterhjemsomsorg som gir barn og unge den omsorg og støtte de trenger for å utvikle sine evner og bli selvstendige voksne. Et sentralt mål med meldingen er å legge grunnlaget for en videreutvikling og kvalitetsheving av fosterhjemsomsorgen. Rekruttering, veiledning, oppfølging, rammebetingelser til fosterforeldre, og andre aktuelle sider ved fosterhjemsomsorgen er temaer som drøftes i meldingen

Programmet PRIDE er opprinnelig utviklet i USA, men ble tilpasset norske forhold da det ble tatt i bruk fra 1997. I flere studier refereres det til PRIDE som en *gullstandard* for opplæring av fosterforeldre, og som et internasjonalt anerkjent program (Berrick og Skivenes, 2012). PRIDE er et opplæringsprogram som går mer på å finne ut om det å være fosterhjem er aktuelt eller ikke. Mange omtaler opplæringen som en prosess. Alle som skal bli fosterforeldre må i utgangspunktet gjennomføre PRIDE-kurs. Opplæringen er på 30 timer, fordelt på enkeltsamlinger og helgesamlinger. Hele kurset er gjennomført på 3-4 måneder. Ved siden av teori er øvelser, rollespill og gruppeoppgaver sentrale deler av opplæringen i PRIDE. Den samlede undervisningen er ment å gi et nært forhold til situasjoner og berørte parter i en fosterhjemsplassering. Film og fortellinger om foreldrenes erfaringer bidrar også til en virkelighetsnær ramme rundt samlingene.

Mange fosterhjemtjenester tilbyr også komprimerte eller intensive utgaver av PRIDE grunnkurs for deltakere med relevant erfaring eller som av andre grunner ikke kan følge et ordinært grunnkurs. Disse kursene går over færre antall samlinger og er ofte gjennomført i løpet av 2 til 3 uker.

Det finnes også grunnkurs tilpasset spesielle grupper, for eksempel fosterhjem som skal ta imot barn fra egen slekt eller nære nettverk, ungdom eller barn fra etniske minoriteter.

På oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet har Stefansen og Hansen (2014) evaluert opplæringsprogrammet PRIDE. I deres NOVA-rapport nr. 3/14, anbefaler Stefansen og Hansen at PRIDE videreføres. Det konkluderes med at grunnopplæringen fungerer godt, og bekymringen for at den er for problemfokustert og omfattende, synes etter evalueringen, å være grunnløs. Samtidig påpeker evalueringen at det er behov for å se nærmere på videreopplæringsdelen og systemet for veiledning av PRIDE-ledere lokalt i fosterhjemtjenestene (Stefansen og Hansen, 2014).

En generell anbefaling er at PRIDE bør ses som en del av en større kjede av mestringsfremmende tiltak for fosterforeldre. Det er fortsatt en utfordring å dekke behovene til fosterforeldre som trenger mer enn PRIDE for å mestre hverdagen med et fosterbarn (Stefansen og Hansen, 2014).

1.4 Fosterhjem som tiltak

Å være en fosterfamilie innebærer gleder og til tider store utfordringer. Det er mye informasjon og ulike instanser en skal forholde seg til. Det finnes en rekke sentrale bestemmelser i lovverk, forskrifter og retningslinjer som gjelder for fosterhjemsomsorgen i Norge. Den vanligste grunnen til at barn må flytte i fosterhjem er foreldrenes manglende omsorgsevne. Dette kan handle om psykisk helse, foreldrenes rusmisbruk, fysisk og psykisk mishandling, seksuelle overgrep eller materielle og sosiale problemer (Sundt, 2010). For de eldste barna og ungdommen kan det ofte være deres egen atferd som er grunnen til at de må flytte (SSB, barnevernsstatistikken 2007). Mange av foreldrene til fosterbarna har selv opplevd dårlig omsorg, og har derfor ikke hatt gode rollemodeller for det å være foreldre selv (Bunkholdt og Sandbæk, 2008).

I den norske undersøkelsen *Barn som er plassert utenfor hjemmet – risiko og utvikling*, har Bente Moldestad (2004) i en delundersøkelse sett på hvem fosterbarna er, og hvordan de har

det. I undersøkelsen, som omfattet 53 barn som kom i fosterhjem, hadde foreldrene lite utdanning og var sjelden i arbeid.inntektskilden var for de fleste trygdeytelser eller sosialhjelp. Halvparten av barna hadde erfart psykiske vansker, kriminalitet og konflikter/vold mellom foreldrene. Enda flere hadde foreldre som misbrukte rusmidler. Mange av barna hadde opplevd vanskjøtsel, trusler, vold og uklare grenser. I tillegg hadde barna langt større ansvar for familien sin enn andre barn. Tilsvarende funn er gjort i utenlandske studier (Egelund og Hestbæk, 2003; Bunkholdt og Sanbæk, 2008).

Det er store forskjeller på hva slags belastninger fosterbarna har opplevd, og det er store forskjeller på hvor robuste og sensitive de er. Det finnes kunnskap om barn og unge som har vært utsatt for belastninger og risiko, og hvordan de mestrer dette. Dette er et viktig bidrag til å forstå barnets utvikling (Bakketeig og Backe-Hansen, 2008). Selv om omsorgssvikt skader barn forskjellig, har undersøkelser av fosterbarn funnet høy forekomst av problemer. Problemene er flere og mer alvorlige jo eldre barnet er når det kommer i fosterhjem (Wilson m.fl., 2005; Havik, 2007).

I en landsomfattende kartleggingsstudie fra 2005 blir fosterforeldre bedt om å vurdere fosterbarnas problemomfang da de kom til fosterhjemmet (Havik, 2007). Det var 867 fosterforeldre deltok i undersøkelsen, og deres svar er som følger:

Tabell 1: Fosterforeldrenes vurdering av fosterbarnas problemer før innflytting

	Ingen	Noe	Store
Følelsesmessige vansker	31 %	43 %	41 %
Atferdsvansker	38 %	33 %	30 %
Lærevansker	46 %	29 %	25 %
Manglende ferdigheter/kunnskap i vanlige hverdags ting	33 %	20 %	37 %

Det fremgår av dette at fosterforeldrene vurderte at et flertall av fosterbarna hadde noen eller store vansker da de kom til fosterhjemmet. Følelsesmessige vansker var det mest utbredte problemet etter fosterforeldrenes mening. Fosterforeldrene ble videre bedt om å vurdere barnas problemomfang på det tidspunktet da de deltok i undersøkelsen. Da svarte fosterforeldrene som følger:

Tabell 2: Fosterforeldrenes vurdering av fosterbarnas problemer etter innflytting

	Ingen	Noe	Store
Følelsesmessige vansker	33 %	55 %	10 %
Atferdsvansker	55 %	38 %	7 %
Lærevansker	54 %	34 %	13 %
Manglende ferdigheter/kunnskap i vanlige hverdags ting	57 %	36 %	7 %

Havik bemerker at nedgangen i vansker, skjer ved en forflytting fra store vansker til noe vansker, og fra noe vansker til ingen vansker. Etter hvert som barnas vansker minsket, mente fosterforeldrene også at barnas behov for ekstra omsorg og oppfølging ble mindre.

Fosterforeldrene vurderte at det var skjedd markante og positive endringer i løpet av plasseringen. Det ble markert nedgang i forekomst av store vansker på alle fire problemområdene. Når det gjelder følelsesmessige vansker og manglende ferdigheter i vanlige hverdagslige ting, var bedringen mest uttalt. To av fem barn hadde store problemer da de ble plassert, mot om lag ett av ti etter en tid i fosterhjemmet, på begge områdene. Når det gjelder atferdsvansker, viste kartleggingen en markant nedgang på 23 prosent. (Havik, 2007).

1.5 Antall fosterbarn

Statistisk sentralbyrå (SSB) lager hvert år barnevernsstatistikk basert på innsendte skjemaer fra hver kommunale barneverntjeneste i landet. Denne inneholder en oversikt over antall barn og unge med barnevernstiltak ut i fra alder og kjønn, og årsaken til at det ble iverksatt tiltak fra barnevernet.

I løpet av 2017 mottok 55 697 barn og unge i alderen 0–22 år tiltak fra barnevernet. Det utgjorde i underkant av fire prosent av alle barn og unge i samme aldersgruppe. Det er verdt å merke seg at antallet barn og unge som er i kontakt med barnevernet gjennom sin oppvekst, er langt høyere enn hva det årlige tallet gir inntrykk av. Forskning viser at om lag ti prosent av alle barn i alderen 0–17 år i Norge vil ha fått et tiltak fra barnevernet i løpet av oppveksten (Kristoffersen og Sverdrup, 2013).

Statistikk viser at det blir flere sammensatte og komplekse årsaker til at barn og unge får hjelp fra barnevernet. I 2017 ble det oppgitt 28 870 årsaker til at 15 769 nye barn og unge fikk tiltak

fra barnevernet. Det viser at for mange barn er det flere og sammensatte grunner til at de får hjelp fra barnevernet. Alderen på barn og unge i fosterhjem varierer fra spedbarn til unge voksne, fra 0 til og med 22 år. Ved utgangen av 2016 var 54 prosent av barna i ordinære fosterhjem 12 år eller eldre. Til tross for at barna i gjennomsnitt er nokså små når de flytter i fosterhjem første gang, vil andelen barn i de høyere aldersgruppene være høy når man ser alle barn som bor i fosterhjem under ett. Årsaken er både at de barna som flytter i fosterhjem, tidlig bor lenge i fosterhjem, og at fosterhjem er det foretrukne tiltaket også for ungdom som ikke kan bo hjemme med sine foreldre (NOU: 2018: 18:51).

Det har vært en økning i antallet barn og unge som plasseres utenfor hjemmet fra ca. 9 200 i 2003 til ca. 15 600 i 2017, målt ved utgangen av året. Veksten må ses i sammenheng med utviklingen blant barn og unge som barnevernstjenesten har overtatt omsorgsansvaret for. Selv om antall omsorgsovertakelser de senere årene har stabilisert seg og sågar gått ned, har det skjedd en endring mot at barnevernet oftere overtar omsorgen for yngre barn. Med stadig flere yngre barn som blir værende i barnevernets omsorg i mange år kan volumet av plasserte barn øke i noen år fremover, til tross for at netto tilstrømming avtar (Bufdir, 2018)

Barnevernstjenesten hadde omsorgen for 73 prosent av barna i aldersgruppen 0-17 år som var plassert utenfor hjemmet ved utgangen av 2017 (9 033 barn). De resterende 27 prosent av plasseringene var hjemlet som mer midlertidige tiltak hvor foreldrene fortsatt hadde omsorgsansvaret for barn under 18 år (Bufdir, 2018).

Bruken av beredskapshjem har økt betydelig i perioden, fra 373 barn ved utgangen av 2003 til 712 barn i 2016. Disse barna inngår i tallene for fosterhjem utenfor familie og nettverk, og forklarer noe av veksten i denne kategorien (SSB, barnevernsstatistikk). Blant barn og unge som bor i fosterhjem, er det langt mer vanlig at fosterhjemmet er rekruttert utenfor familie og nære nettverk. Ved utgangen av 2016 bodde 64 prosent av barn og unge i et slikt fosterhjem (7 497 barn), mens 25 prosent bodde i fosterhjem hos familie og nære nettverk (2 893 barn) (SSB, barnevernsstatistikk).

Statistisk sentralbyrås (SSB) offisielle fosterhjemstall gir opplysninger om barn og unge som mottar fosterhjemstiltak. Statistikken har ikke opplysninger om hvor mange barn og unge som flytter inn i fosterhjem i løpet av året, eller antall barn som venter på fosterhjem, hvor lenge de venter, og hvor de venter. Det finnes ikke tall på hvor mange fosterhjem det finnes i Norge, siden telle-enheten er barn/tiltak og ikke fosterhjem. Det finnes ikke oversikt over hvor mange

fosterhjem som har mer enn ett barn plassert, og det presenteres ikke et klart skille mellom hvor mange barn som er plassert i henholdsvis kommunale og statlige fosterhjem. Etter omleggingen av barnevernsstatistikken i 2013 publiseres det ikke et offisielt tall for hvor mange barn og unge som bor i fosterhjem som mottar forsterkningstiltak (Bufdir, 2018).

Barn som bor i fosterhjem har ofte hatt en omsorgssituasjon som gjør at de har behov for hjelp og tilrettelegging på ulike måter. Halvparten har erfaringer med vold eller overgrep, og om lag halvparten fyller kriteriene for én eller flere psykiske diagnoser. Barnas familiebakgrunn kan være preget av fattigdom, psykisk sykdom hos foreldrene eller rusmisbruk. Noen av barna har tatt mye ansvar hjemme og blitt selvstendige, og noen må lære seg å mestre nye oppgaver når de flytter i fosterhjem (NOU 2018: 18:53).

1.6 Tilknytning i barnevern

Tilknytningsteorien hevdes å ha universell gyldighet, det vil si at den hevdes å gjelde for alle barn. Tilknytning forstås som det emosjonelle båndet barnet har til sine omsorgspersoner, og kvaliteten ved barnets tilknytning forstås som resultat av hvor sensitiv omsorg barnet har fått (Kvello, 2012). John Bowlby fremholdt at barnet fra fødselen er biologisk disponert til å signalisere behov for fysisk nærhet til en tilknytningsperson når det utsettes for stress (Smith, 2002). Bowlby fremholdt videre at barnet knytter seg til den personen som ivaretar det over lenger tid, og at dette skjer uavhengig av om det er biologisk forbindelse mellom barnet og omsorgspersonen (Havik, Larsen, Nordstoga og Veland, 2004).

Barnets signaler om behov for fysisk nærhet til omsorgsgiver utgjør barnets tilknytningssystem, og beskrives av Howe (2011) som atferds-systemer som aktiveres når barnet føler seg truet eller stresset. Når det aktiveres, viser barnet tilknytningsatferd for å gjenopprette tryggheten, ved at barnet for eksempel gråter for å få trøst (Smith, 2002; Howe, 2011). Ifølge Howe (2011) er det særlig to forhold som frembringer barns behov for å søke nærhet til omsorgsgiverne. Det ene forholdet dreier seg om hvorvidt barnet opplever fare eller stress forårsaket ved ytre faktorer som høye lyder eller en fremmed person, eller indre faktorer som å føle seg uvel eller sulten. Det andre forholdet omhandler barnets opplevelse av omsorgspersonens tilgjengelighet. Dersom barnet opplever usikkerhet eller mangel på omsorgspersonens fysiske eller emosjonelle tilstedeværelse, blir tilknytningssystemet aktivert (Howe, 2011).

På midten av 1960-tallet lanserte Ainsworth en metode for å kartlegge barnets tilknytning til foreldrene eller andre omsorgspersoner (Ainsworth og Bell, 1970). På norsk har denne metoden fått navnet *fremmedsituasjonen*. Metoden består i at barnet observeres i et lekerom mens det er sammen med omsorgspersonen, mens det er sammen med omsorgspersonen og en fremmed, mens det er sammen med kun den fremmede, mens det er alene og i det omsorgspersonen vender tilbake etter å ha forlatt rommet noen minutter. Undersøkelsen gjennomføres når barnet er omkring ett år. På bakgrunn av barnets reaksjonsmåter skiller Ainsworth mellom de som har sikker tilknytning, de med usikker-unnvikende tilknytning og de med usikker-motvillig tilknytning. Senere lanserte Ainsworths student, Mary Main, en fjerde kategori, nemlig usikker-desorganisert (Main og Solomon, 1986; Halvorsen, 2018). I utformingen av denne metoden, hentet Ainsworth inspirasjon fra Harlows studier om hvordan apeungers utforskningsatferd og tilknytningsatferd påvirkes av stressfaktorer. Ainsworth hentet videre begreper og beskrivelser fra Blatz' security theory, om at foreldrene er en trygg base hvor utforskning av verden kan starte (Halvorsen, 2018). Ainsworths arbeid fikk stor innvirkning på Bowlbys arbeid med trilogien *Attachment and Loss* (Halvorsen, 2018).

En rekke barnevernsansatte tok metodikken som Ainsworth utviklet om tilknytningsteorien i bruk. Med utgangspunkt i observasjoner av barnets utforskningsatferd og dets reaksjoner mot omsorgspersoner, å fastslå noe om omsorgskvalitet. I tillegg til å bruke tilknytningsteori og til å avdekke og til å predikere anvender barnevernsansatte teorien som grunnlag for foreldreveiledning. De siste to tiårene er det utviklet metodikker for å dyktiggjøre foreldre og andre omsorgspersoner. Når tilknytningsteorien i dag er den sentrale teorien innen barnevernet i flere land, er dette et resultat av at Ainsworth gjorde den anvendbar (Halvorsen, 2018).

Ainsworths student, Mary Main bidro sterkt til å utvikle det som på norsk er kalt *tilknytningsintervjuet*. Dette er et semistrukturert intervju hvor voksne blir bedt om å besvare spørsmål om deres egen tilknytningshistorie, om blant annet hvordan de ble behandlet av sine egne foreldre. Svarene ble brukt til å tilordne personens indre arbeidsmodell til en av tre kategorier. I senere tid har flere forskere undersøkt om det finnes samsvar mellom foreldrenes indre arbeidsmodell og barnets tilknytning. I en metastudie konkluderes det med at det eksisterer et slik samsvar (Ijzendoorn, 1995; Halvorsen, 2018).

En av tilknytningsteoriens kritikere er Jerome Kagan. Kagan mener at tilknytningsteorien impliserer at barn vil kunne ta skade av å gå i barnehage før de er omkring tre år gamle.

Kagan gjennomførte et eksperiment for å undersøke om så var tilfellet. Undersøkelsen gikk ut på å sammenligne en gruppe med barn som gikk i barnehage og en som var hjemme. Barna i de to gruppene var tre og en halv måned gamle da eksperimentet startet og nesten to og et halvt år når det ble avsluttet (Kagan, Kearsley, Zelazo, 1978). De fant ingen vesentlige forskjeller på den kognitive og emosjonelle utvikling mellom gruppen av barn som gikk i barnehage og gruppen som var hjemme. Videre kritiserte Kagan bruken av fremmedsituasjoner. Kagan mente at barns reaksjoner i fremmedsituasjoner er et resultat av medfødte temperamentstrekk og ikke som følger av foreldrenes omsorgsatferd, eller mangel på dette. I følge Kagan fødes barn med temperamentstrekk som på en avgjørende måte virker inn på hvordan barn agerer i sosiale sammenhenger. Disse atferds trekkene vil vedvare, slik at atferdsmønstre i spedbarnsalder vil kunne predikere sosial fungering i ungdomsalder. Det følger av Kagans kritikk at man med støtte i tilknytningsteorien kan tillegge begge foreldre til krevende barn ansvar for barnas problemer (Halvorsen, 2018).

Stressfulle separasjoner fra omsorgspersoner kan få negative konsekvenser knyttet til barns emosjonelle og kognitive utvikling, atferd, rus, fysiske og psykiske helse. (Dozier og Bick, 2007; Strijker, Knorth, og Knot-Dickscheit, 2008; Ward, 2009). Backe-Hansen, Christiansen, og Havik (2013) viser gjennom sin litteratursammenstilling om *Utilsiktede flyttinger fra fosterhjem*, at barn som opplever plutselige flyttinger fra sin omsorgsbaser, risikerer flere senere flyttinger, og at flere senere flyttinger medfører forsterkning av barnas problemer, og dårligere forutsetninger for en vellykket voksentilværelse.

Baugerud, Augusti og Melinder (2008) fremholder i sin sammenstilling av forskning at separasjon fra omsorgspersoner, eller trussel om separasjon skaper stress for barnet. Dozier og Bick (2007) viste til en av sine tidligere studier vedrørende barns atferdsmessige og biologiske reaksjoner på brudd med omsorgspersoner, som belyste hvordan cortisolnivåene (stressnivå) hos fosterbarn er atypiske. Noen fosterhjemsplasserte barn viste lav kortisolproduksjon, som var knyttet til blant annet atferdsvansker og rus. Andre viste høy kortisolproduksjon, som var knyttet til blant annet depresjon og angstlidelser. Baugerud og Melinder (2012) undersøkte senere stressnivået til 33 barn i alderen tre til tretten år barn ble tatt ut av hjemmet, enten som akutte eller planlagte flyttinger. Målet med undersøkelsen var blant annet å måle barnas stressnivå ved flytting, sett i forhold til om flyttingen skjedde akutt eller planlagt. De fant at stressnivået hos barna som ble hentet akutt, var høyere enn hos barna som ble hentet planlagt. Baugerud og Melinder (2012) forklarte akuttplasserte barns høye

stressnivå i flytteprosessen med at de ikke var forberedte på flyttingen, mens barna i planlagte flyttinger var informert om separasjonen og om videre plasseringssted.

Havik m.fl. (2004) fremholder at separasjon fra omsorgspersoner ikke nødvendigvis medfører negative konsekvenser for barnet. Barn som ikke opplever å få tilfredsstillende omsorg i hjemmet, vil kunne ha behov for at nye omsorgspersoner overtar og tilbyr utviklingsstøttene omsorg. Selv om selve separasjonen fra hjemmet er belastende for barnet på kort sikt, kan det være hensiktsmessig for barnets utvikling i en lenger perspektiv, hvis barnets omsorgsbehov blir møtt og ivaretatt av nye omsorgspersoner. Havik m.fl. (2004) henviser til forskning som viser at barn kan tåle opptil fire separasjoner, dersom den siste plasseringen blir bra for barnet.

1.7 Utsiktet flytting

Det er gjort noe forskning på utsiktede flyttinger fra norske fosterhjem. Men praksisfeltet, både det kommunale og det statlige barnevernet, erkjenner at man ikke har god nok kunnskap om hvorfor utsiktede flyttinger skjer og hvordan de kan motvirkes (Backe-Hansen, Christiansen og Havik, 2013). Samtidig vet vi at utsiktede flyttinger i mange tilfeller innebærer betydelige påkjenninger for fosterbarn og fosterforeldre.

I norsk litteratur finner vi noen få studier av flyttinger av barn mens de er under barnevernet. Internasjonalt finnes det flere studier om *placement stability* og *placement instability* (Angel og Bleksaune, 2014). Det foreligger forskning om hvorfor ustabile plasseringer er bekymringsfullt. Det finnes beskrivende forskning om omfanget av antall replasseringer, og mer forklarende forskning om årsaker til ustabilitet og om mulige konsekvenser av ustabilitet i plasseringene. Noen studier drøfter også hva som skal til for å stabilisere plasseringer av barn utenfor hjemmet. Begrepene stabilitet, ustabilitet, replassering brukes om hverandre (Angel og Bleksaune, 2014, s. 17).

Angel og Bleksaune (2014) gjennomførte et forskningsprosjekt om *Flyttinger i barnevernet – risikofaktorer, erfaringer og forklaringer*. Antall flyttinger varierer sterkt mellom ulike plasseringstyper. Fosterhjem gir færre flyttinger enn institusjonsplasseringer. Ordinære fosterhjem er den vanligste plasseringstypen. Tall fra rapporten viser at en betydelig andel av plasseringene i ordinære fosterhjem ender med flytting, nesten 23 prosent. Den lange varigheten på disse plasseringene medfører likevel at en svært liten andel av disse barna risikerer å bli flyttet år for år, eller måned for måned. Rapporten påpeker at de fleste barna

som blir flyttet er tenåringer, anslagsvis 62 prosent, og aller hyppigst ved 16-17 årsalder, et funn som passer med tidligere forskning om flytting av barnevernsbarn (Barber, Delfabbro, og Cooper, 2001; Eggertsen, 2008; Angel og Bleksaune, 2014). Kun 16 prosent av barna som ble flyttet var under 7 år, og 22 prosent av barna var 7-12 år. Færrest flyttinger var det blant aldersgruppa 3-6 år. Funn viste også at jenter og gutter har omtrent samme risiko for å bli flyttet.

Fosterhjemsplasseringer er i prinsippet midlertidige. Det innebærer at barnet skal tilbakeføres til sine foreldre så snart de er i stand til å gi barnet tilstrekkelig omsorg. Praktiseringen av ordningen er likevel slik at en stor andel av de barna som plasseres i fosterhjem også vokser opp i fosterhjem. Likevel er det slik at fosterhjemsoppdraget bygger på en gjensidig avtale med tre måneders oppsigelsesfrist.

Utsiktede flyttinger er et problem innen fosterhjemsomsorgen, men omfanget er ikke tilstrekkelig kartlagt. I sin kartleggingsstudie, viser Havik (2007) imidlertid at ett av to barn som var under tre år ved plassering, og to av tre barn som var over 9 år, hadde vært plassert andre steder. Studien baserer seg på svar fra 867 fosterfamilier, og to av tre fosterforeldre oppgir at de aldri har vurdert å si opp fosterhjemsavtalen. En av fire har vurdert det en og annen gang, mens en av femten vurderte det alvorlig tidligere. På det tidspunktet undersøkelsen ble gjennomført hadde tre prosent av fosterforeldrene oppsigelse under alvorlig overveieelse, eller de var i ferd med å si opp. Fosterforeldre som har sagt opp fosterhjemsavtalen, var ikke representert i undersøkelsen (Havik, 2007). Fosterforeldrene har angitt i hvilken grad åtte spesifiserte forhold har hatt betydning for at de har overveiet å si opp avtalen: 1) forhold ved barnet, 2) hensynet til egne barn, 3) forholdet til barnevernet, 4) stadig sak for fylkesnemnd og domstol, 5) forhold ved barnets samvær, 6) forhold til barnets foreldre, 7) endringer i fosterfamilien, og 8) forholdet til slekt og naboer (Havik, 2007, s. 143). Andre faktorer som synes å være sentrale for å unngå utsiktede flyttinger, er at det i fosterhjemmet ikke er barn som er yngre enn fosterbarnet, at fosterforeldrene er godt voksne, og at de har en inkluderende holdning (Triseliotes 1980). Når det gjelder barnerelaterte årsaker, er barnets alder og barnets problemomfang og da særlig atferds relaterte problemer, sentrale årsaker til utsiktede flyttinger (Berridge og Cleaver, 1987). Arbeidet til Berridge og Cleaver (1987) tyder også på at det er forskjeller mellom ulike barneverntjenester med hensyn til utsiktede flyttinger.

Det finnes ikke nasjonale tall på antall utilsiktede flyttinger eller brudd i fosterhjem. Utilsiktede flyttinger er svært vanskelig å måle statistisk sett, da det krever en tydelig og omforent definisjon om hva brudd er. Det føres ikke statistikk over antall fosterhjem, men fordi et fosterhjem kan ha flere fosterbarn, er antall fosterhjem noe lavere enn antall fosterbarn (Havik, 2007). Vinnerljung, Sallnäs og Westermarck, (2001) gjennomførte en studie av det de kalte sammenbrudd i plasseringer av tenåringer både i fosterhjem og på institusjon. Det var den første, store svenske studien innenfor feltet, og omfattet 776 ungdommer som var med på 922 påbegynte plasseringer i 1991. De valgte betegnelsen *sammanbrott*, blant annet med henvisning til at store internasjonale studier ofte bruker betegnelsen *disruption* som betyr omtrent det samme, nemlig brudd eller avbrudd. I norsk sammenheng ville vi si *sammenbrudd* eller *brudd*. I følge forfatterne betyr begge disse betegnelse at ... *noe inntreffer som gjør at den omsorgen barneverntjenesten har tatt en beslutning om ikke lenger kan fortsette slik man hadde tenkt det*” (Vinnerljung m.fl., op. cit.:64; oversatt av Backe-Hansen, 1982). Betegnelsen utilsiktet flytting, som i de nevnte definisjonene, ivaretar det at flyttingen skjer i et tidspunkt hvor det ikke var meningen, og samtidig mer presis og mindre emosjonelt ladet enn brudd eller sprek (Backe-Hansen, 2009). Med andre ord er en utilsiktet flytting fra fosterhjem en plassering som avsluttes uten at den er planlagt, og gjerne skjer plutselig og uforutsett.

1.8 Fosterforeldrerollen

Fosterforeldre blir valgt under forutsetning av at de skal ha særlig evne, tid og overskudd til å gi barn et trygt og godt hjem. De fleste par er i aldersgruppen 40 til 49 år og har to eller tre egne barn. Fosterforeldrenes egne barn er gjerne litt eldre barn, og i litt under halvparten av tilfellene, har yngste barnet fylt 18 år. Fosterforeldre har som gruppe relativt god utdannelse og inntekt (NOU: 2018:18:54).

Fosterforeldrerollen er en sammensatt rolle. De som påtar seg den, trenger hjelp og til å avklare og håndtere det daglige arbeidet med både fosterbarnet og alle samarbeidsinstansene. En rolle i denne sammenheng er et uttrykk fra sosialpsykologien og betegner de forventningene som knytter seg til ulike oppgaver en tar på seg, den plassen en har i en gruppe, hvilken jobb man har på arbeidsplassen eller i familien (Bunkholdt, 2000). Fosterforeldrerollen kan plasseres mellom to ytterligheter: *foreldrerollen* og *behandlerrollen* (Bunkholdt, 1998). Hvis fosterforeldrerollen skal være identisk med en vanlig foreldrerolle,

betyr det at det forventes at fosterforeldre kan og skal behandle fosterbarnet som de behandler sine egne barn. De kan sette grenser på samme måte, vente at fosterbarnet tar på seg ansvar og forpliktelser på linje med egne barn, og forvente samme atferd fra fosterbarnet som fra egne barn når det gjelder tilknytning, overholde normer og regler og så videre. Forholdet vil være preget av forventninger om gjensidighet og om at utviklingen skjer som et resultat av vanlig omsorg (Bunkholdt, 2017).

Behandlerrollen har andre forventninger knyttet til seg. Behandlerrollen bruker *fagkunnskap* og *metodiske tilnærminger* for å få til en endring hos en klient. Behandleren bør være engasjert i sin klient, men forholdet er ikke preget av gjensidighet på samme måte som ved en familie- eller foreldrerolle. Blant annet reagerer ikke en behandler med sterke følelser på barnets forskjellige utspill slik både foreldre kan og skal gjøre (Bunkholdt, 2017).

Fosterforeldrerollen har innslag av begge disse rollene. Årsaken er at mange barn som kommer i fosterhjem, har så store problemer og atferdsvansker at det kreves mer enn vanlig god foreldreomsorg for å få til endring. De som skal være omsorgsgivere for disse barna, må ha mer enn en intuitiv forståelse av hva barn trenger. De må systematiske kunnskaper og ferdigheter som redskaper for å gi barna nye erfaringer. Fosterforeldre må ofte ha mål og forventninger som ikke står i forhold til barnets kronologiske alder. Fosterforeldre må vente med stor tålmodighet på resultater av arbeidet sitt, og på denne måten nærmer de seg rollen som miljøterapeuter (Bunkholdt, 2017). Samtidig skal fosterforeldrene engasjere seg i fosterbarnet, gi det kjærlig omsorg og på alle måter være de som dekker barnets daglige behov. Fosterforeldre kan oppleve denne balansen mellom en vanlig foreldrerolle og en mer profesjonell rolle som vanskelig. Noen velger i slik situasjon å gå helt opp i den ene eller den andre rollen. Profesjonelle fosterforeldre kan klare avstanden, men barnet reagerer ikke positivt på fravær av mer engasjert foreldreskap (Triseliotis, 1980; Bunkholdt, 2017). Fosterforeldre som bare vil være vanlige foreldre, kan oppleve at de kommer til kort i sin omsorgsrolle, noe som er uheldig for dem selv og mest av alt for fosterbarnet (Bunkholdt, 2017).

I de siste årene er det bygd ned institusjonsplasser og opprettet forskjellige typer spesialisert fosterhjem. De har forskjellige betegnelser, som ungdomshjem og behandlingsfosterhjem. Disse fosterhjemmene tar imot spesielt vanskelige barn og unge. Fosterforeldrene i disse hjemmene har særlige forutsetninger for å være en familie for dem, og får spesialisert veiledning blant andre forsterkningstiltak. Flere kan ha sosialfaglig eller annen relevant

utdanning. Dette er en utvikling mot større profesjonalisering av fosterforeldrerollen (Bunkholdt, 2017).

I 2015 publiserte Atle Ødegård, Marianne Lohne og Elisabeth Willumsen en kvalitativ studie av fosterforeldres erfaringer ved utilsiktede flyttinger fra fosterhjem. Målet med studien var å få kunnskap om prosessen rundt utilsiktet flytting sett fra fosterforeldrenes side. Det ble gjennomført en kvalitative intervju med i alt 18 fosterforeldre, fra 11 fosterhjem (Ødegård, Lohne og Willumsen, 2015). Informantene var fosterforeldre som hadde opplevd utilsiktet flytting av et fosterbarn det siste året før intervjuet fant sted. Funnene i denne studien støtter i stor grad opp under tidligere forskning som viser at en rekke forhold kan påvirke utilsiktede flyttinger. Funnene synliggjør også at fosterforeldrene ofte går gjennom en prosess, og at utilsiktet flytting ikke noe som skjer helt uventet (Ødegård, Lohne og Willumsen, 2015).

I lys av temaene som fremkommer i studien er det mye som tyder på at fosterforeldrene står i en dobbeltrolle. På den ene siden har fosterforeldre en oppsigelig arbeidskontrakt med barneverntjeneste. Det innebærer at det er barneverntjenesten som har budsjettkontroll og vedtaksmyndighet. I prinsippet kan barneverntjenesten flytte fosterbarnet fra fosterforeldrene uten at fosterforeldrene gis partsrettigheter. På den andre siden har fosterforeldre den daglige omsorgen for barnet med alt det innebærer av tilrettelegging og emosjonelt engasjement (Ødegård, Lohne og Willumsen, 2015).

Funn i studien viser at noen fosterforeldre er tilfreds med sin kontakt med saksbehandler, mens andre ikke er det. Hvis forventningene til hverandre er utydelig, vil det kunne skape unødvendig vanskeligheter. Et eksempel er hvis fosterforeldre som har behov for støtte og anerkjennelse for å være i en omsorgsrolle blir møtte med manglende forståelse og utelates fra viktige diskusjoner og beslutninger. Fosterforeldre kan for eksempel forvente en åpen dialog og utveksling av erfaringer, mens dette ikke nødvendigvis gjenspeiles i de beslutningsprosesser som skjer i praksis (Ødegård, Lohne og Willumsen, 2015). Funn i deres studie viste at fosterforeldrepar opplevde at beslutning om flytting av fosterbarnet ble fattet i et møte der de ikke var invitert inn (Ødegård, Lohne og Willumsen, 2015).

Når fosterforeldre har satset mye på å bli fosterforeldre, og det kommer til en utilsiktet flytting, kan dette karakteriseres som et sammenbrudd på to nivå, både i relasjonen mellom fosterforeldre og fosterbarnet, og i relasjonen mellom fosterforeldre, barneverntjenesten og andre samarbeidspartnere (Christiansen, og Havnen, 2003). Fosterforeldres kapasitet til å

takle den nevnte dobbeltrollen være avhengig av at de får støtte og anerkjennelse (Leeson (2010)). Et behov som også flere av sitatene i studien til Ødegård, Lohne og Willumsen (2015) gav uttrykk for.

Thrana og Fauske (2014) fant at det er viktig at barnevernsarbeidere viser forståelse og sensitivitet overfor foreldres følelser, da det kan både fremme og hindre samarbeidet, særlig gjelder dette i veiledning av foreldrerollen. Ødegård, Lohne og Willumsen (2015) antar at dette kan ha overføringsverdi til samarbeidet med fosterforeldre, deres foreldreoppgaver knyttet til fosterbarnet og deres mulighet for å få anerkjennelse av sosialarbeiderne. Flere av fosterforeldrene i deres studie uttrykte følelsesmessige reaksjoner som sorg og tap ved å miste kontakten med fosterbarnet. Noen av fosterforeldrene gav uttrykk for å føle seg mislykket, opplevde å komme til kort og å var såret, og med et behov for å bearbeide følelser. Alle fosterforeldrene i studien uttrykte ønske om å få vite hvordan det gikk med fosterbarnet (Ødegård, Lohne og Willumsen, 2015).

Brown og Bednar ved Children and Youth Service Review, fremla i 2006 en studie av *Foster parent perceptions of placement breakdown*. Formålet med studien var å beskrive årsaker til brudd i fosterhjem. I studien ble 63 fosterforeldre fra 50 familier bedt om å svare på spørsmål om hva som skulle til for at de ville vurdere å avslutte en fosterhjems plassering (Brown og Bednar, 2006).

Resultat av Brown og Bednar (2006) sin studie, indikerte at fosterforeldre ville vurdere å avslutte en plassering hvis det var fare for familien, dersom barnet ikke kunne tilpasse seg hjemmet eller om de ikke kunne håndtere barnets oppførsel. Fosterforeldrene rapporterte om komplekse helseproblemer til fosterbarna, problemer som omhandlet fosterhjemsbyrået, og flere mislykkede forsøk på å få fosterhjems plasseringen til å fungere som mulige årsaker til brudd i fosterhjemmet. Fosterforeldrene indikerte også at de ville vurdere å avslutte en plassering hvis deres egen helse ble dårlig, andre personlige forhold endret og mangel på ekstern støtte. Videre påpekte forfatterne at det var mangelfull forskning om vold i fosterhjem, fosterforeldres holdning til tilbakeføring av fosterbarn til biologisk familie, og fosterforeldres beslutningsprosess ved fosterhjemsbrudd (Brown og Bednar, 2006).

1.9 Relasjon som organiserende prinsipp

Fosterhjemsordningen som omsorgstiltak bygger på en grunnleggende erfaring om familien som oppvekst arena for barn. Fosterforeldrene skal ta barnet inn som en del av sin familie og

gi det omsorg, trygghet og tilhørighet. Dette forutsetter at barnet og fosterforeldrene etablerer en trygg relasjon til hverandre. For å kunne etablere en relasjon som gir trygghet i fosterhjemmet, må barnet og fosterforeldrene investere tid og følelser i prosessen. Samtidig er opphold i fosterhjem midlertidige. Selve fosterhjemsoppdraget er regulert gjennom en privatrettslig avtale som kan sies opp av både fosterforeldrene og barneverntjenesten. Usikkerhet om varigheten av fosterhjemsoppholdet er noe fosterbarn og fosterforeldre må leve med, som i stor grad kan påvirke prosessen med å skape en god relasjon (NOU: 2018:18:62). Mange barn i fosterhjem har hatt en vanskelig start på livet og kan ha omfattende og sammensatte hjelpebehov. For eksempel er den tidlige mor-barn relasjonen er avgjørende for tilknytningen, om relasjonen skal bli utviklingsstøttene eller traumatiserende. Relasjonens organisatoriske eller strukturelle er avgjørende for om familien kan tilby gode nok tilknytningsmuligheter eller ikke. Tydelige og tilbakevendende strukturer er en forutsetning for tilknytning og opplevelse av tillit (Storø, Bunkholdt og Larsen, 2010).

Storø, Bunker og larsen (2010) mener at relasjonskompetansen til barn og unge bør undersøkes grundig, og at relasjonelle forutsetninger må være et overordnet kriterium ved valg av alternative omsorgsmiljø når barn og unge må flytte. Praksis viser imidlertid ofte at valg av tiltak kommer på kollisjonskurs med hensynet til slike relasjonelle forhold (Storø, Bunkholdt og Larsen, 2010). Det skjer at barn og unge blir boende for lenge hjemme med hjemmebaserte tiltak. Gjennom relasjonell fattigdom i familien, står barn og unge i fare for å utvikle alvorlige samspillsproblemer. Tilsvarende problem oppstår også når barn og unge må flytte, og det mer av politiske enn av faglige årsaker velges tilbud som de ikke har relasjonelle forutsetninger for å nyttiggjøre seg av. Bunkholdt (2010) antyder at dette er en konsekvens et automatisert barnevern, hvor hun mener at familieordningen og det biologiske prinsipp blir vektet høyere enn relasjonelle forhold, og at relasjonelle forhold har en til dels underordnet posisjon i beslutningsgrunnlaget. Bunkholdt (2010), mener at dette kan være alvorlig for det barnet det gjelder, men også for den fosterfamilien barnet plasseres i. Relasjonelle forhold ved barnet og hvordan disse kan forstås, vil være avgjørende for om hjelpen får noen betydning, eller om hjelpen kommer til å utgjøre en ytterligere risikofaktor (Bunkholdt, 2010).

Vinnerljung (1996) hevder at det er en endring i mange lands syn på fosterhjemsomsorgen, fra det han kaller et funksjonelt synssett til et problematiserende synssett. Med en funksjonell synsmåte anses fosterhjemsomsorgen hovedsakelig som et funksjonsdyktig, formålstjenlig tiltak for å ta hånd om barn fra hjem hvor omsorgen har sviktet. Med en problematiserende

synsmåte fokuseres interessen også på negative konsekvenser av fosterhjemsplasseringer, og det stilles i varierende grad spørsmål ved tiltaksformens formålstjenlighet;

Tabell 3: Tiltaksformens formålstjenlighet:

Den funksjonelle synsmåten tenderer å betone;	Den problematiserende synsmåten tenderer å betone;
<ul style="list-style-type: none"> – Mulighetene ved fosterhjemsplasseringer – At fosterhjemsplasseringer bør brukes – Lange og varige plasseringer – Barnets kontakt med fosterforeldrene – Barnevernets støtte til fosterforeldrene 	<ul style="list-style-type: none"> – Problemene ved fosterhjemsplasseringer – At fosterhjemsplasseringer bør unngås – Korte og midlertidige plasseringer – Barnets kontakt med foreldrene – Barnevernets støtte til foreldrene

Forskjellen i disse synsmåtene setter fokus på hvordan man på den ene side skal vektlegge verdien av barnets rett til å bli ivaretatt, og på den annen side verdien av at barn hører sammen med sine foreldre. Hvilken relative vekt disse verdiene gis når de kommer i konflikt med hverandre har skiftet over tid, både i Norge og i andre land. Spenningsfeltet viser seg i fosterhjemsomsorgens iboende dilemma mellom på den ene side tilhørighet, og på den annen side midlertidighet (Havik & Bache-Hansen, 1998). Her har det også blitt brukt betegnelser som erstatningshjem og støttehjem eller supplementshjem for å skille mellom fosterhjem der barnet skal vokse opp, og fosterhjem som skal ha begrenset varighet (Lindèn, 1984). Til tross for at en fosterhjemsplassering skal være et midlertidig tiltak viser undersøkelser fra Norge at en høy andel av fosterhjemsplasseringene har en målsetting om varig plassering (Havik og Backe-Hansen, 1998).

1.10 Fosterhjem fremfor institusjon

De senere årene har det vært en klar ønsket utvikling fra myndighetenes side, at flest mulig barn og unge som må plasseres i barnevernstiltak utenfor hjemmet, skal bo i fosterhjem. Den rådende tenkingen er at de plasseringstiltak som gjennomføres i størst mulig grad bør finne sted i ordinære hjem som innehar normale familiestrukturer. Bunkholdt (2005) forklarer dette med at det her til lands har vært en lag tid med et institusjonsfiendtlig klima. I Stortingsmelding nr. 40 *Om barne- og ungdomsvernet* er institusjon omtalt som et nødvendig alternativ til for noen barn og ungdom. I følge Bunkholdt (2005) omtales det på en slik måte

at det signaliserer at det ikke er et ønsket alternativ. Bunkholdt (2005) stiller spørsmål med hvorfor det er så mye motstand både blant barnevernet og ellers, for institusjon som ønsket tiltak. Bunkholdt (2005) påpeker at det kan være en sammenheng mellom forskningen på de gamle institusjonene slik de en gang var, og konsekvensene det fikk for de barna som tilbragte store deler av sin barndom på disse institusjonene. I desember 2004 la Befring-utvalget fram en rystende rapport om overgrep ved Oslos barnevernsinstitusjoner. Rapporten konkluderer blant annet med at det har foregått systematiske avstraffelser av grov karakter ved barnehjemmene som ble undersøkt (NOU 2004:23). Det kan tenkes at avdekkingen av overgrep i norske barnevernsinstitusjoner kan ha vært en medvirkende faktor til motstanden mot institusjoner (Bunkholdt, 2005). Det var mange triste skjebner, og det kan tyde på at det er mye av dette som henger igjen, og at fagfeltet ikke har gjort seg kjent med andre studier som nyanserer bildet. I dag foreligger det studier som viser hvordan institusjonene må være for å være et godt alternativ for de barna som ikke kan bo i fosterhjem (Bunkholdt, 2005).

En annen faktor som kan ha medvirket til den rådende tanken om at barn som lever i omsorgssvikt av slik karakter at det må flytte fra sine foreldre, nesten automatisk skal tilpasses et omsorgsmiljø som er nær identisk med et vanlig hjem. Ifølge Bunkholdt (2005) er dette feil vei å gå. Hun mener det er galt når det biologiske prinsipp og det hun kaller for familieordningen skal hindre fagfolk i spørre om hva slags omsorgsmiljø som er det beste for hvilket barn (Bunkholdt, 2005).

I det faglig-politiske klima som er skapt i de siste tjue års barnevernsvirkelighet har særlig to politiske føringer hatt større gjennomslagskraft enn andre. For det første har feltet vært pålagt økt satsing på familiebevaring og at problemer i større grad skal enn man tradisjonelt har tenkt seg muligheten av, skal løses innen barnets familie, mens barnet bor hjemme (St. meld nr. 40, 2001-2002). Dette ble presisert i strategidokumentet fra Barne- og likestillingsdepartementet i forbindelse med opprettelsen av det statlige barnevernet:

Regionen skal derfor, i samarbeid med kommunal barneverntjeneste, ha som utgangspunkt å hjelpe barn og unge uten å måtte flytte dem ut av sitt hjemmemiljø (...) Gjennom dette arbeidet er målet å redusere behovet for institusjonsplasser (Rundskriv Q-19/2003).

Som nevnt innledningsvis har det vært kontinuerlig vekst i antallet barn og unge som plasseres i fosterhjem i perioden 2003–2016. Antallet barn og unge i barnevernsinstitusjoner har derimot vært mer stabilt, men var på sitt laveste i 2016. I perioden 2003–2012 har mellom

1 300 og 1 400 barn og unge bodd i institusjoner ved utgangen av året. På tilsvarende tidspunkt i 2017 bodde 1 242 barn og unge i institusjon (SSB, barnevernsstatistikk).

Når barn ikke kan bo sammen med sine foreldre, er plassering i fosterhjem det mest brukte alternativet (NOU 2000: 12:314). Bak dette ligger et ønske om at barn som har vært utsatt for omsorgssvikt skal få oppleve et familieliv med stabile og omsorgsfulle voksne rundt seg. Dette skal kunne gi utviklingsmuligheter gjennom positive personlige opplevelser, og erfaringer med andre mennesker som kan motvirke effekten av tidligere negative samspill, og dermed korrigere noen av de problemene som kan ha utviklet seg (NOU 2000: 12:302). Økt fokus på bruk av fosterhjem har kommet som følge av en tilsiktet politikk og vridning i tiltaksbruken etter forvaltningsrevisjonen i 2004 (Backe-Hansen m.fl. 2011). Intensjonen har vært å redusere bruken av barnevernsinstitusjoner og å øke bruken av fosterhjem ved plasseringer utenfor hjemmet. Regjeringens politikk går ut på at barn og unge som må plasseres utenfor hjemmet skal plasseres i fosterhjem fremfor barnevernsinstitusjon. Dette har ført til en redusert satsing på institusjon som tiltak. Det er stor enighet om at det beste for småbarn er fosterhjem, men mer uenighet når det gjelder plassering av ungdom. For ungdom som har opplevd mange brudd og som er i en løsrivingsfase, kan barneverninstitusjon være et alternativ til fosterhjem (Bunkholdt og Sanbæk, 2008).

I mars 2016 kom den første stortingsmelding om fosterhjem; *Trygghet og omsorg - Fosterhjem til barnets beste*. Målet for meldingen var å legge et grunnlag for en videreutvikling og kvalitetsheving av fosterhjemsomsorgen i Norge. Rekruttering, veiledning, oppfølging, rammebetingelser til fosterforeldre, og andre aktuelle sider ved fosterhjemsomsorgen var temaer som drøftes i meldingen. Stortinget ga sin tilslutning til forslagene i meldingen, og vedtok i tillegg blant annet anmodningsvedtak nr. 753: *Stortinget ber regjeringen om at det igangsettes en NOU om fosterhjemsomsorgen for å få en helhetlig gjennomgang*. (Meld. St. 17, 2015-2016). Regjeringens oppnevnte utvalg skulle gjennomgå rammebetingelsene for ordinære fosterforeldre. Formålet var å foreslå endringer som kan føre til en større forutsigbarhet, mer trygghet og bedre tilpasset tiltak. Utvalget leverte sin innstilling i NOU 2018: 18, *Trygge rammer for fosterhjem*. Regjeringen setter med denne offentlige utredningen et økt fokus på at barn og unge som bor i fosterhjem skal få nødvendig støtte og omsorg, slik at de kan utvikle seg og bli selvstendige voksne. Utredningen retter også et stort blikk på fosterforeldrene sine behov, og hvilke rammevilkår som vurderes som nødvendige for dem.

Kapittel 2 Metode

I dette kapittelet vil jeg presentere den metodiske fremgangsmåten jeg har benyttet i dette prosjektet. Jeg vil redegjøre for valg av problemstilling og metoder jeg har benyttet for å finne svar på mitt forskningsspørsmål.

2.1 Kjennetegn ved samfunnsforskning

Metode er ett sett med retningslinjer som skal sikre at vitenskapelig virksomhet er faglig og forsvarlig. Målet med metoden er å frembringe kunnskap om noe bestemt, for så å få frem en forståelse av kunnskapen (Grønmo, 2004). Hvilken metode som velges, avhenger av flere ting, blant annet hvilken kunnskap som søkes. Metodevalg vil også være avhengig av hvilken målgruppe forskeren forsøker å nå samt hvilke metoder som er akseptert og hvilke data som allerede er tilgjengelig (Creswell, 2014). Som hovedregel er det problemstillingen i et forskningsprosjekt som er styrende for valg av metode, men forskerens kunnskapssyn og paradigmatilhørighet kan også være med på å prege det valget forskeren tar (Creswell, 2014).

Det er vanlig å skille mellom to hovedtyper metoder, *kvalitative* og *kvantitative*. Den kvantitative metoden er en forskningsmetode som befatter seg med tall og det som er målbart. Formålet med en kvantitativ studie kan for eksempel være å teste en hypotese, det vil si å finne ut om en antagelse om virkeligheten stemmer overens med de data man har. Den kvalitative metoden går mer i dybden på et smalt felt. Datamaterialet blir samlet inn ved hjelp av intervjuer, deltakende observasjon eller det består av dokumenter hvor man analyserer meningsinnholdet. Det som er felles for disse fremgangsmåtene er at forskeren forsøker å identifisere hvordan aktører gir mening til verden rundt seg og hvilke grunner de gir for å handle slik de gjør. Med en slik fremgangsmåte er man i dialog med dem man vil finne ut noe om. Dette åpner for en annen type kunnskap enn ved spørreundersøkelser. Kvalitativ metode bygger på den grunnforutsetning av mennesket skaper eller konstruerer sin egen sosiale virkelighet og gir mening til egne erfaringer (Malterud, 2011). Det primære innen kvalitativ metode er at man arbeider med tekster, mens det innen kvantitative metode arbeides med talldata (Thagaard, 2013). Grønmo (2004) mener det ikke er noe skarpt skille mellom den kvalitative og den kvantitative tilnærmingen. Ingen av metodene mer vitenskapelig enn den andre, men tvert imot kan de supplere hverandre.

2.2 Kvalitativ metode

På bakgrunn av studiens problemstilling, hvor jeg ønsker å få innsikt i fosterforeldrenes erfaringer, har jeg kommet frem til at kvalitativ forskningsmetode er den metoden som er mest hensiktsmessig for det videre arbeidet. Kvalitativ forskning tar sikte på å få dybdekunnskap, samt gi en økt forståelse av fenomenet som undersøkes (Thagaard, 2013). Denne studien har et annet utgangspunkt enn Havik (2007) sin kartleggingsstudie *Slik fosterforeldrene ser det - II*, som gav mye datamateriale på mengde ut ifra spørreskjemaer. Jeg kunne ha valgt andre tilnærmingsmetoder, for eksempel en kvantitativ studie med spørreskjema som tar sikte på å nå mange flere informanter. I og med at jeg ønsket å få dybdekunnskap om et fenomen og det faktum at subjektive opplevelser er vanskelig å tallfeste, så var kvantitativ metode utelukket.

Funn i denne studien trenger nødvendigvis ikke å ha betydning for alle fosterforeldre. I kvalitativ forskning kan ikke funnene automatisk generaliseres, men likevel ha en overføringsverdi.

2.3 Semistrukturert intervju

Den beste måten å finne ut hvordan personer opplever noe, er å ha en samtale med dem. I denne undersøkelsen har jeg valgt å gjøre datainnsamlingen gjennom kvalitativt forskningsintervju. Formålet med intervju er ifølge Thagaard (2013) å få fyldig og dyptgående informasjon om hvordan andre mennesker opplever sin livssituasjon, og hvilke synspunkter og perspektiver de har på de tema som blir tatt opp under intervjuet. Personens erfaringer, tanker og følelser kommer frem i intervjusamtalen. Spørsmål som angår opplevelser og erfaringer fosterforeldrene har, vil bidra til å belyse problemstillingen, og passer utmerket for en kvalitativ forskningsmetode.

Et kvalitativt forskningsintervju kan forklares som en målrettet samtale, med mål om å få frem informantens perspektiv om et spesifikt tema (Kvale og Brinkmann 2009; Silverman, 2011). Det finnes flere ulike former for kvalitativt intervju. Berg og Lune (2012) skiller hovedsakelig mellom tre former for kvalitativt intervju; ustrukturert intervju, strukturert intervju og semistrukturert intervju.

Ved strukturert intervju er spørsmålsformuleringen nedskrevet på forhånd, og

svaralternativene veldefinerte. Dette står i kontrast til semistrukturert intervju, hvor spørsmålsformuleringen ikke er nøyaktig nedtegnet, men formulert i form av stikkord eller beskrivelser som intervjueren skal ta utgangspunkt i når spørsmålet formuleres.

Den viktigste forskjellen mellom strukturerte intervjuer og ustrukturerte intervjuer gjelder bruken av lukkede og åpne spørsmål. Et åpent spørsmål kan for eksempel være som spørsmål 12 i intervjuguiden (vedlegg 1); *Hvordan vurderer du/dere informasjonen dere fikk i forkant av plasseringen?* Ved et åpent spørsmål må informanten selv formulere svaret. Ved lukkede spørsmål eksisterer det faste svaralternativer, som for eksempel på spørsmål 7 i intervjuguiden (vedlegg 2); *Hva var din/deres alder ved utflytting?* Ved strukturerte intervjuer er spørsmålsformuleringen klart nedskrevet på forhånd, og hvor svaralternativene er veldefinerte; i motsetning til semistrukturerte intervju, hvor spørsmålsformuleringen ikke er nøyaktig nedtegnet, men formulert i form av stikkord eller beskrivelser som intervjueren tar utgangspunkt i når spørsmål formuleres. Strukturerte intervjuer har som fordel at de sikrer eksakt samme spørsmålsstilling i hvert tilfelle, og dermed gir informasjon som er lett å reproducere, intervjuene vil på den måten ha høy reliabilitet. Svakheten ved strukturerte intervjuer er deres rigiditet, noe som gjør at spørsmålsstillingen ikke kan tilpasses den enkelte. Undersøkelser som tar sikte på å gå i dybden for å oppdage og kartlegge lite kjente fenomener bruker derfor heller semistrukturert eller mer ustrukturerte intervjuformer. Et semistrukturert intervju har forberedte spørsmål som utgangspunkt for intervjuet, men tillater variasjon i rekkefølge, spørsmål, temaer og konstruktive avsporinger. Det semistrukturerte intervjuet gir mulighet til å komme med oppfølgings- og oppklaringsspørsmål, og til å oppdage og diskutere uventede temaer som har relevans for problemstillingen. Med utgangspunkt i valgt problemstilling tar jeg sikte på å gå i dybden og eventuelt oppdage og kartlegge lite kjente fenomener. På bakgrunn av dette vil det mest hensiktsmessig for meg være å benytte en semistrukturert intervjuform.

Kvale og Brinkmann (2009) definerer et semistrukturert livsverden intervju som en planlagt og fleksibel samtale som har som formål å innhente beskrivelser av intervjupersonens livsverden med henblikk på fortolkning av meningen med de fenomenene som blir beskrevet (Kvale og Brinkmann, 2009:325). Semistrukturert intervju brukes for å få beskrivelser av hvordan mennesker forstår sin livsverden. Det er ikke ulikt en dagligdags samtale, men det profesjonelle intervjuet har det formål å samle inn data, hvor særegne tilnærminger og teknikker er nødvendig (Kvale og Brinkmann, 2009).

Målsettingen med dette prosjektet er å få kunnskap om hvilke begrunnelser fosterforeldre har når de sier opp avtalen. At intervjuet er semistrukturert, betyr at samtalen verken er helt åpen eller helt lukket til bestemte spørsmål, men heller styrt ved hjelp en intervjuguide med forslag til spørsmål knyttet til bestemte temaer. Intervjuet ble strukturert ved at jeg som forsker var ansvarlig for å styre samtalen ved hjelp av intervjuguiden, samtidig som det ble åpnet opp for å gå nærmere inn på de temaene som informantene ble opptatt av underveis (Kvale og Brinkmann, 2009). Dette var en av årsakene for at semistrukturert intervju ble valgt fremfor strukturert intervju som metoden for datainnsamling. Grunnen til at jeg valgte semistrukturert intervju fremfor ikke strukturert er fordelene med standardisering. Jo mer strukturert intervju jo lettere er det å sammenligne svarene og strukturere og analysere intervjuene senere (Johannessen, Tufte og Kristoffersen, 2005).

2.4 Gjennomføring av intervju

I alle prosjekter som anvender intervju som metode, vil det være behov for å utarbeide en intervjuguide. Dette er særlig påkrevd der semistrukturert eller fokusert intervju benyttes (Dalen, 2011). Intervjuguiden (vedlegg 1) som ble utformet til dette prosjektet, omfatter sentrale spørsmål som til sammen skal dekke de viktigste områdene som undersøkelsen skal belyse. Ved utarbeidelse av intervjuguiden for dette prosjektet, har jeg valgt å følge det Dalen (2011) beskriver som *traktprinsippet*. Det innebærer at intervjuet begynner med spørsmål som ligger i randsonen i forhold til de mer sentrale og mest følelsesladde temaene som skal belyses (Dalen, 2011). For at informanten skulle føle seg vel og avslappet, ble de intervjuguiden utformet med innledende spørsmål som alder, utdanning og bakgrunn. Etter hvert fokuserte spørsmålene mer mot de mest sentrale temaene. Mot slutten ble *trakten* åpnet, slik at spørsmålene igjen handlet mer om generelle forhold. I arbeid med utforming av intervjuguiden, forsøkte jeg etter beste evne å formulere spørsmålene på en slik måte at informanten åpner seg og forteller med egne ord om sine opplevelser. Det å få informanten ut i *fri fortelling* var et mål for intervjuet. For å få dette til vektla jeg ordbruk som *fortell om, si enda mer om det, hva følte du da*. Jeg har tidligere gjennomført opplæring i programmet *DCM (Den Dialektiske Samtalemetoden) Barnesamtalen* (Gamst, og Langballe, 2004). Jeg dro nytte av denne kompetansen i forbindelse med utforming av intervjuguide og gjennomføring av intervju. Det å stille gode åpne spørsmål, er med på å bidra til at informanten i større grad forteller om sin erfaring og opplevelse, det som i programmet omtales som å oppnå *fri fortelling*. I ettertid ser jeg at enkelte av spørsmålene burde vært mer spesifisert, for eksempel

spørsmålet *Hvilket forhold hadde du/dere til barnet?* Her burde jeg konkretisert om jeg mente før, under eller etter plassering.

Jeg valgte videre å støtte meg til Kvale som anbefaler å la den semistrukturerte intervjuformen munne ut i en intervjuguide som inneholder forslag til spørsmål (Kvale, 2001:76). Jeg så for meg at en helt åpen form ville kunne gi meg som uerfaren intervjuer et noe sprikende materiale. Samtidig ønsket jeg å la intervjuene få form av en samtale hvor jeg ville at informantene selv skulle prege samtalen og formidle sine egne kunnskaper. Jeg kom altså frem til at den semistrukturerte formen ville kunne ivareta de ulike hensynene.

Intervjuguiden ble utformet likt til alle informantene, med tjue spørsmål og noen underspørsmål. Alle fikk de samme spørsmålene, og jeg brukte underspørsmålene til å styre inn mot min problemstilling når det ble nødvendig. Med bakgrunn i informantenes refleksjoner ble det ikke nødvendig å stille alle spørsmålene.

Fem av intervjuene ble gjennomført i hjemmet til fosterforeldrene, ett på kafe, og ett intervju ble gjennomført via telefon. Intervjuene er i sin helhet tatt opp på lydbånd. Hvert intervju varte i snitt rundt halvannen time. Det ble fra min side lagt opp til å skape et så godt klima som mulig, mellom informantene og meg. Jeg hadde tatt høyde for at temaet kunne være følelsesladet for informantene. Jeg satte derfor av nok tid etter intervjuet, for å avrunde samtalen på en god måte.

I ettertid ser jeg at jeg burde ha tenkt bedre gjennom selve gjennomføringen av intervjuene. Tre av intervjuene ble gjennomført med begge fosterforeldrene var tilstede. Disse intervjuene tok lenger tid enn planlagt, og det var mer utfordrende å holde fosterforeldrene til tema, da de seg imellom ikke alltid var enig i hvordan de skulle svare på spørsmål.

2.5 Utvalg

I all forskning må det sikres at utvalget er satt sammen på en måte som tilfører ny kunnskap, samt at utvalget tilfører forskningen et godt nok grunnlag for den problemstillingen som skal belyses (Halkier, 2010; Malterud, 2011). Dalen (2011) påpeker at intervjumaterialet er av en slik kvalitet at det sikrer et godt grunnlag for tolkning og analyse.

I metodelitteraturen omtales ofte en utvalgsstrategi som innebærer å samle data til det oppnås metning. Begrepet er hentet fra den kvalitative metodetradisjonen Grounded Theory og har vært brukt som kriterium for passelig deltakerantall i kvalitative studer (Dalen, 2011). Det er

vanlig å si at man har metning når nye informanter ikke tilfører materialet noe. I mitt tilfelle ville jeg ha metning om jeg intervjuet åtte fosterforeldrene og de gav nokså like svar. Man kunne da anta at den niende ville sagt det samme. Hvis det derimot er stor variasjon i svarene har man ikke metning. Da bør man ta inn flere informanter for å se om det oppstår et mønster, for eksempel ved at halvparten av informantene mener det ene og den andre halvparten noe annet, eller ved at det er forskjell på hva menn og kvinner mener om en ting. Innen Grounded Theory brukes betegnelsen teoretisk utvelging for å beskrive en spesiell prosedyre for sammensetning av egnede utvalg. Det kan dreie seg om utvalg av intervjupersoner, om ulike former for dokumentasjon eller språklige nedtegnelser. Corbin og Strauss (2008) peker på at forskeren prøver å sette sammen utvalg som gjenspeiler maksimal variasjon innenfor det fenomenet som undersøkes. Med dette menes at forskeren må ha så god innsikt og kjennskap til det temaet som studeres at vedkommende kan plukke ut enheter som til sammen vil avspeile ulike dimensjoner innenfor det aktuelle temaet. Ved en slik tilnærming sammenlignes enheter som gjenspeiler ytterpunkter innenfor et tenkt utvalg. En slik sammensetning av utvalget legger et spesielt godt grunnlag for utvikling av kategorier og underkategorier.

Kvalitative studier baserer seg på strategisk utvalg, i den forstand at utvalget velges ut i fra de egenskapene som er strategisk i forhold til problemstillingen (Thagaard, 2013). På bakgrunn av valgt problemstilling, var det innlysende at det var fosterforeldre som kunne være informanter. I denne undersøkelsen er derfor kun fosterforeldre som har sagt opp fosterhjemsavtalen, som kan svare på det problemstillingen spør om, og som representerer utvalget. Studien er også et tilgjengelighetsutvalg, av den grunn at det kan være vanskelig å finne fosterforeldre som er villige til å stille opp som informanter. Det betyr at det i denne undersøkelsen, så har fremgangsmåten for å velge ut informantene basert på at de er strategisk, samt tilgjengelig for forskeren.

Hvem skal intervjues, hvor mange, og etter hvilke kriterier skal de velges ut? Et utgangspunkt er at antallet informanter ikke kan være for stort fordi både gjennomføringen av intervjuene og bearbeidingen av dem er en tidkrevende prosess. Samtidig må intervjumaterialet en sitter igjen med være av en slik kvalitet at det gir tilstrekkelig grunnlag for tolkning og analyse (Dalen, 2011:45). Det å vurdere hvor stort utvalget i denne undersøkelsen burde være for å kunne gjennomføre en forsvarlig analyse, har vært et stadig tilbakevendende spørsmål som har meldt seg i planleggingsfasen, underveis i datainnsamling og i analysen. Jeg gjorde en del

innledende refleksjoner om utvalgets størrelse. Med støtte i Kvale (2001) kom jeg frem til at det ville være viktig å finne en balanse mellom for mange og for få informanter (Kvale 2001:59). Jeg ønsket å sette antallet høyt nok til at det skulle være mulig å lete etter mønstre i det materialet som framkom, mens jeg på den andre siden var opptatt av å kunne gå dypt ned i hvert enkelt intervju for å få til en god analyse. Det siste momentet talte for å begrense utvalgsstørrelsen. I samråd med min veileder, kom vi frem til at seks til ti informanter ville være et godt utgangspunkt å starte med.

Det første jeg gjorde var å sende en forespørsel til barnevernlederne ved de ulike barnevernkontorene, hvor jeg ba om bistand til å formidle informasjonsskriv til aktuelle fosterforeldre. Jeg kontaktet de ulike kontorene med brev hvor jeg ba om at lederne eller saksbehandlerne formidlet informasjonsskriv. Jeg presiserte at jeg var på jakt etter informanter som var fosterforeldre som har sagt opp en fosterhjemavtale. Ved siden av å henvende meg til de ovennevnte kommunene, rettet jeg også en henvendelse til det statlige barnevernet og Norsk fosterhjemsforening, både lokalt og nasjonalt.

Å bruke fosterhjem fra min tidligere portefølje som informanter i denne oppgaven ville ikke være riktig fordi verken jeg eller dem ville kunne nullstille oss erfaringsmessig om temaene i en intervjusituasjon. Det ville dermed være en viss fare for at informantene ville kunne ha en redusert evne til å gjøre refleksjoner om oppgavens temaer. Det var derfor veldig viktig at det var fosterforeldrene som på eget initiativ tok kontakt for å stille som informanter. Jeg delte også informasjonsskrivet på sosiale medier.

Dalen (2011) påpeker at forskeren kan stå overfor store metodiske utfordringer når utvalgte informanter ikke ønsker å delta i et aktuelt forskningsprosjekt. Årsakene til dette kan være mange. Av og til kan det være temaet som er for følsomt, eller at praksisfeltet er mettet, som ofte er tilfelle i områder rundt høyskoler og universitet (Tveit, 2009; Dalen, 2011). Under dette prosjektet viste det seg at rekruttering av informanter skulle bli mer utfordrende enn først antatt. Mine henvendelser førte ikke til at noen fosterforeldre meldte seg til prosjektet. En medvirkende årsak til manglende oppslutning var at flere av de aktuelle fosterforeldrene meldte tilbake til sine saksbehandlere at de ikke hadde bearbeidet bruddet godt nok til å kunne klare å snakke om det. Det manglet ikke på engasjement fra de sentrale aktørene som jeg først henvendte meg til, men det viste seg at verken det kommunale eller statlige barnevernet hadde noen oversikt over hvilke fosterhjem som hadde sagt opp fosterhjemsavtalen. Det at ikke fosterforeldre som har sagt opp ble registrert noe sted, gjorde rekrutteringen mer vanskelig.

Jeg var avhengig av saksbehandlere som husket saker de hadde hatt, hvor fosterforeldrene hadde sagt opp. På det tidspunktet vurderte jeg å endre problemstilling, slik at jeg kunne intervju saksbehandlere isteden, men min veileder oppfordret meg til å gjøre et siste forsøk på å rekruttere informanter. Etter hvert kom jeg i kontakt med en sentral person innen det kommunale barnevernet i en annen kommune, som så fikk kontakt med aktuelle informanter som ønsket å delta i prosjektet.

Det ble ikke lett å finne frem til det utvalget jeg ønsket. Til dette prosjektet ble 12 informanter funnet ved bruk av den skisserte metoden. De siste to informantene ble rekruttert via nettverk som kontaktet noen de kjente, som igjen kjente noen. Til slutt satt jeg med 14 informanter som ønsket å stille til intervju. Med 14 informanter betyr det i realiteten sju fosterforeldrepar, da jeg intervjuet to og to. Selv om jeg synes utvalget var noe mindre enn planlagt, valgte jeg likevel å gjennomføre intervjuene fordi jeg mente at jeg hadde gjort noen funn under utvelgelsen.

I dette masterprosjektet deltok 14 fosterforeldre, fra sju fosterfamilier. Alle fosterfamiliene hadde vært to ved innflytting og utflytting. Fosterforeldrenes var mellom 43 og 68 år på det tidspunktet hvor fosterhjemsplasseringen opphørte. Alle fosterforeldrene var eller har vært yrkesaktive før eller mens de var fosterforeldre. 12 av 14 fosterforeldre har gjennomført PRIDE-kurs. Tre av fosterforeldreparene har hatt tre fosterhjemsplasseringer, to par har hatt to plasseringer og ett par en plassering. Av fosterforeldreparene var det fem familier som hadde vært kommunale ordinære fosterhjem med ulike forsterkningstiltak. Ett av fosterhjemmene var statlig og ett privat. Alle fosterforeldrene hadde egne biologiske barn som var eldre enn fosterbarnet. To av fosterforeldrepar hadde eldre hjemmeboende barn da fosterbarnet flyttet inn. De resterende fem fosterfamiliene hadde voksne barn som var flyttet ut. Plasseringens varighet var fra 1 år til 18 år. Tre av fosterhjemmene hadde hatt to plasseringer som var endt med brudd og utilsiktet flytting, hvorav det de selv har sagt opp. Det var i alt ni fosterbarn, som opplevde et brudd i fosterhjemmet ved at fosterforeldre sa opp avtalen. Fosterbarnas alder ved innflytting varierte fra 2 måneder til 16 år. Alder ved utflytting var mellom 12 og 18 år. Fem av plasseringene var omsorgsovertakelse, en var frivillig plassering, og en fosterforelder visste ikke hva som var grunnlag for plasseringen.

Det å vurdere hvor stort utvalget i denne undersøkelsen burde være for å kunne gjennomføre en forsvarlig analyse, har vært et stadig tilbakevendende spørsmål, både i planleggingsfasen, underveis i datainnsamling og i analysearbeidet. På den ene siden så kunne det ikke være for

mange informanter, da datainnsamling og databearbeiding er en tidkrevende prosess. På den andre siden må det være nok intervjumaterialet til å gi et tilstrekkelig grunnlag for analyse. I ettertid ser jeg at utvalget med fordel kunne vært noe større for å oppnå en tydeligere metning. Til tross for dette synes jeg likevel at utvalget har gitt nok intervjumaterialet til å belyse mitt forskningsspørsmål. Men til en annen gang ville jeg ha valgt et større utvalg for å oppnå en tydeligere metning, samt et større utvalg som tok høyde for ulike avvik eller gitt mulighet for å gjennomføre flere prøveintervju.

2.6 Forskningsetikk

Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) er et faglig uavhengig og rådgivende organ, som blant annet skal sørge for at de forskningsetiske retningslinjene til enhver tid er gode verktøy for å fremme god og ansvarlig forskning.

Første versjon av NESH-retningslinjene ble vedtatt i 1993, og de har siden kommet i reviderte utgaver i 1999, 2006 og 2016. Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi lister opp en rekke regler forskeren bør følge.

Formålet med de forskningsetiske retningslinjene er å gi forskere og forskersamfunnet kunnskap om anerkjente forskningsetiske normer. Retningslinjene er rådgivende og veiledende, og de skal bidra til å utvikle forskningsetisk skjønn og refleksjon, avklare etiske dilemma og fremme god vitenskapelig praksis. De skal også bidra til å forebygge vitenskapelig uredelighet. De kan være til hjelp ved vurderingen i enkeltsaker, i planleggingen av et forskningsprosjekt eller ved rapporteringen og publiseringen av funn og resultater.

Begrepet forskningsetikk viser til et mangfold av verdier, normer og institusjonelle ordninger som bidrar til å konstituere og regulere vitenskapelig virksomhet. Forskningsetikk er en sammenfatning eller kodifisering av praktisk vitenskapsmoral. Forskningsetiske retningslinjer er konkretiseringer av forskersamfunnets grunnleggende normer og verdier. De har sin begrunnelse i vitenskapelig allmennmoral, slik allmenn etikk har sitt grunnlag i samfunnets allmennmoral (forskningsetiske retningslinjer).

Retningslinjene er forankret i forskningsetiske normer, som regulerer forskningsaktiviteten på ulike områder og i ulike relasjoner. For dette prosjektet er det særlig tre av de forskningsetiske retningslinjene som er viktige å ta hensyn til; 1) ansvaret for å informere, 2) ansvaret for å unngå alvorlig skade og 3) hensynet til tredjepart.

En av de forskningsetiske reglene er *ansvaret for å informere*. Forskeren skal gi forskningsdeltakerne tilstrekkelig informasjon om forskningsfeltet, forskningens formål, hvem som har finansiert prosjektet, hvem som har tilgang til informasjonen, hvordan resultatet er tenkt brukt, og om følgene av å delta i forskningsprosjektet (Retningslinjer-NESH, 2016:13). I denne studien mener jeg at dette kriteriet er ivaretatt. Alle informantene fikk tilstrekkelig informasjon om prosjektets tema og formål i forkant av intervjuene. Henvendelse og førstekontakt med mine informanter har gått gjennom deres saksbehandler, eller en annen tredjeperson, som har overlevert informasjonsbrev til fosterforeldre de vet har sagt opp fosterhjemsavtalen. Deretter har det vært opp til fosterforeldrene selv og ta kontakt for å få mer informasjon om studien. De informantene som ønsket å delta, tok kontakt på telefon eller mail. I denne samtalen fikk informantene god informasjon om undersøkelsens overordnede formål, om hovedtrekkene i prosjektplanen, og om mulige fordeler og ulemper ved å delta i forskningsprosjektet. Ved gjennomføring av intervjuene, ble det i starten av hvert intervju gjennomgått følgende tre punkter: introduksjon av tema, samtaleform, intervjuguide og forskerens taushetsplikt.

Informantene i denne studien har vært oppdragstakere på vegne av det offentlig, statlig eller private barnevernet. Deres deltakelse i studien har vært frivillig, og jeg vurderer at alle respondentene var i stand til å si nei dersom de ikke ønsket å delta. I de forskningsetiske retningslinjene står det at samtykket bør være dokumenterbart, både for å tydeliggjøre forskerens ansvar og for å sikre forskningsdeltakernes rettigheter. Som hovedregel bør det foreligge en signert samtykkeerklæring, men noen ganger kan det være mer hensiktsmessig med andre former for dokumentasjon. I dette prosjektet ble det ikke vurdert som nødvendig å dokumentere samtykket. I samråd med min veileder, kom vi frem til at det ville virke mot sin hensikt i rekrutteringen av et utvalg som hadde vist seg vanskelig nok å komme i posisjon til. Alle informantene var tilstrekkelig informert om deres mulighet til å avstå fra å delta uten at det medførte noen ulempe, og de var innforstått med at de til enhver tid hadde rett til å avbryte sin deltakelse uten at dette skulle få negative konsekvenser.

I undersøkelser hvor man samler inn personopplysninger har man i henhold til personopplysningsloven plikt til å sende en melding til Norsk senter for forskningsdata (NSD), som er personvernombud for forskning. I tilfeller der det er snakk om sensitive personopplysninger vil NSD videresende meldingen til Datatilsynet for godkjenning. Personopplysninger er definert som opplysninger som gjør det mulig å identifisere enkeltpersoner. Disse reglene ble endret i fjor slik at stemme på lydopptaker nå regnes som

personopplysninger. Dette er dessuten en endring som inntrådte etter at jeg gjennomførte min undersøkelse. De opplysningene jeg samlet inn ble da ikke regnet som personopplysninger, og det var på det tidspunktet ikke nødvendig å sende melding til NSD.

Et annen viktig forskningsetisk regel er *ansvaret for å unngå alvorlig skade*. Forskeren har ansvar for å unngå at forskningsdeltakerne blir utsatt for alvorlig fysisk skade eller andre alvorlige eller urimelige belastninger som følge av forskningen (Retningslinjer-NESH, 2016:19). I retningslinjene står det at man kan fravike fra denne regelen når det er viktig. Selv om det som oftest i humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning er liten risiko for at forskningsdeltakerne blir utsatt for alvorlig fysiske skade, kan muligheten for alvorlig psykiske belastninger være tilstede. I min undersøkelse var det enkelt å forutse at forskningsspørsmålet kunne påføre forskningsdeltakerne psykiske belastninger.

Forskningsdeltakerne skulle besvare spørsmål om opplevelser og følelser som var nært tilknyttet tap, skam og sorg. Som oftest er dette tema som for mange er vanskelig å snakke om. Jeg vurderte dette til å være mindre alvorlige belastninger, og bryter således regelen om forskerens ansvar for å unngå alvorlig skade. Imidlertid mener jeg å kunne forsvare dette ved at jeg ønsker å belyse og få frem det jeg mener er viktig kunnskap som bidra til at fosterforeldre og fosterbarn får det bedre.

I regelen om *Hensynet til tredjepart*, står det at forskeren bør vurdere og foregripe virkninger på tredjepart som ikke er direkte inkludert i forskningen (Retningslinjer-NESH, 2016:19). Gjennom intervjuene fikk jeg informasjon om flere personer enn dem som står i fokus for studien. I min studie var det helt klart at forskningen kunne få virkninger for privatliv og nære relasjoner for de personene som ikke selv inngikk i forskningen, men som ble trukket inn som nærstående til informantene, det være fortellinger og erfaringer som omhandlet andre enn informantene som for eksempel fosterbarn, barn eller saksbehandlere. Som forsker ble det mitt ansvar å sikre personvernet til dem som direkte eller indirekte ble berørt av forskningsprosjektet, slik at ikke noen skulle føle seg urimelig eksponert. Likevel kan det tenkes at fosterbarn som gruppe vil føle seg urimelig eksponert. Dette mener jeg kan forsvares opp mot hensynet til forskningens formål om søken etter ny kunnskap som kan gi en bedre fremtid, også for denne målgruppen.

2.7 Transkribering og analyse

Den kvalitative forskningsprosessen kan sies å omforme virkelighet til tekst, fra for eksempel observasjoner, lydopptak eller samtaler (Kvale, 1997). I denne undersøkelsen ble det brukt lydopptak, der alt ble transkribert ord for ord. Transkribering av alle intervjuene var en krevende og omstendelig prosess, men det gav god mulighet til å få god oversikt og kjennskap til innsamlet data.

Etter at intervjuene var gjennomført, ble alle transkribert. Jeg valgt å gjøre dette arbeidet selv, ettersom jeg regnet med det ville dukke opp ting underveis som jeg ikke hadde oppfattet i intervjusituasjonen. Intervjuene ble transkribert gjennom å skrive ned mest mulig nøyaktig hva informanten hadde sagt. Underveis oppstod det utfordringer knyttet til at noen snakket veldig lavt eller uklart. Spesielt var det vanskelig i de intervjuene hvor begge fosterforeldrene var tilstede. Fosterforeldrepårene kunne snakke i munnen på hverandre, og var ikke alltid enige i hva de mente om spørsmål og tema. Det ble derfor nødvendig å høre lydopptaket om og om igjen flere ganger. Der jeg var usikker, eller ikke klarte å fange opp hva som ble sagt, transkriberte jeg etter beste evne, slik Dalen (2011) og Halkier (2010) anbefaler.

For å sikre fosterfamiliens anonymitet gjenga jeg ikke deres navn, men omtalte dem som informant 1, informant 2 og så videre. Malterud (2011) påpeker at selv om lydopptaket teknisk sett blir vellykket, gir den likevel ikke et helt klart bilde av det som foregikk. Dette medfører at utskriften som bygger på lydopptaket kun gir et bilde eller en gjengivelse der det vil mangle mange av virkelighetens sentrale egenskaper. Utrykk som når informantene sa noe hvor de gestikulerte med hendene til å indikere hermetegn eller bifall som for eksempel nikking, ble ikke dette fanget opp av lydopptaket. Der hvor fosterforeldrene var to sammen, var dette i større grad en utfordring. For å løse dette, førte jeg noen notater underveis, eller satte meg ned like etter intervjuet og noterte meg nonverbale tegn som var kommet til uttrykk i løpet av intervjuet.

Det er kun jeg som har foretatt transkripsjonen og analysen. Selv om intensjonen er å gjengi intervjuene så autentisk som mulig, vil muligheten for påvirkning og tolkning være tilstede. Ideelt sett ville det vært best om uavhengige personer hadde foretatt transkriberingen. Uavhengige personer ville ikke hatt noen kjennskap eller erfaring fra intervjusituasjonen, og kunne dermed transskribert og gjengitt helt uten forkunnskap, tolkning og påvirkning. Dette ville ikke gitt meg det samme utbytte som jeg har hatt av å følge prosessen fra A til Å. Som Kvale, 1997 påpeker, så starter analysen allerede ved utarbeidelsen av intervjuguiden,

fortsetter gjennom hele prosessen, fra selve intervjuet, transkripsjonen og frem til det endelige meningen bak datamaterialet. Ved å gjennomføre transkriberingen selv, fikk jeg en grundig oversikt over det datamaterialet som foreslå, som igjen forenklet det videre arbeidet med analysen.

I et av intervjuene var det en lang og detaljert fortelling om sykdom og flytting, noe jeg vurderte som uaktuelt for min studie og forskningsspørsmål. Jeg utelot å transkribere denne delen av intervjuet i fulltekst, men laget et resymé av hendelsen. Resten av intervjuet er transskribert i sin helhet. I et annet intervju, ble det uklart om hvorvidt fosterforeldrene hadde sagt opp eller ikke. Jeg avveide frem og tilbake på hvorvidt intervjuet kunne benyttes som en del av datainnsamlingen. Ved transkribering av intervjuene, viste det seg at fosterforeldrene delvis hadde sagt opp, og av den grunn valgte jeg likevel å benytte data fra disse respondentene.

Da alle intervjuene var transkribert, ble det innsamlede datamaterialet organisert og bearbeidet. Både Dalen (2011) og Halvorsen (2002) påpeker at det innenfor den kvalitative retningen, er flere måter å analysere data på. Analysen skal være en brobygger mellom rådata og resultatene ved at det organiseres og dataen tolkes (Malterud, 2011). Datainnsamlingen viser at spørsmålene i intervjuguiden fremskaffet materiale som er relevant i forhold til det problemstillingen spør om. Etter at transkriberingen var ferdig ble alt skrevet ut på papir, for å kunne lage en systematisk analyse.

Før analysen av intervjumaterialet omtales nærmere, må noen begreper som ofte anvendes i litteraturen om kvalitativ forskning presiseres. Det første er skillet mellom erfaringsnære og erfaringsfjerne begreper slik de betegnes enkelte steder i litteraturen (Geertz 1973; Dalen, 2011). Andre steder omtales de samme begrepene som member identified categories og observer identified categories eller termene emic og etic (Emerson, 1982; Patton, 1990; Dalen, 2001:58).

Erfaringsnære begreper er betegnelsen på uttalelser som informanten bruker i sin omtale av konkrete forhold, samt deres egne fortolkninger av disse. Dette finnes i utskriftene fra intervjuene, og er ofte grunnstammen i sitater som senere vil forekomme i analysen.

Erfaringsfjerne begreper er uttalelser der forskerens tolkning av hendelser og opplevelser er inkludert. På den måten foregår det en analytisk prosess fra et beskrivende til et mer fortolket nivå. I litteraturen omtales dette som detaljerte beskrivelser (Geertz, 1973; Dalen, 2011). I denne prosessen dreier det seg om å benytte informantens egne ord og uttrykk, men også

egne refleksjoner og tilgjengelig teori. Det handler om å få tak i hva det egentlige budskapet er, eller hva informantene egentlig gir uttrykk for (Dalen, 2011:59).

Med utgangspunkt i Grounded Theory tradisjon, var det et ledd i analyseprosessen å kode datamaterialet. Koding er et helt sentralt trekk ved denne tradisjonen og det er utviklet ulike nivåer i denne prosessen (Dalen, 2011:42). Corbin og Strauss, 1998 benytter seg av følgende definisjon av koding; *Coding represents the operation by which data are broken down, conceptualized, and put back together in new ways. It is the central process by which theories are built from data* (Strauss & Corbin, 1990:57). I dette sitatet får forfatterne frem det helt sentrale i kodingsprosessen. Alle data ble systematisk gjennomgått for å sette merkelapp på hva de egentlig handler om. Deretter lette jeg etter mer abstrakte teorier som kunne samle dataene på en nye måter (Dalen, 2011). Hensikten med dette var for å finne egnede kategorier som gav mulighet til å forstå innholdet på et mer fortolkende og teoretisk nivå. Her var det viktig å skille mellom å summere og kategorisere. Utfordringen her var å ikke forbli på summeringsstadiet. I følge Dalen (2011) har vi alle tendenser til å ville telle opp eller putte uttalelser av en type i en kategori se hvor ofte denne kategorien forekommer gjennom flere intervjuutskrifter. For å virkelig forstå det informantene forteller på en dypere og mer innsiktsfull måte, var det viktig å bevege seg utover dette nivået.

Å kode eget materiale var en veldig spennende prosess, men også til tider arbeidskrevende. Særlig krevende var kombinasjonen mellom å bli kjent med datamaterialet parallelt med det å la egne kreative og skapende tankeprosesser slippe til.

Kodingsprosessen foregikk gjennom flere nivåer. Selv om disse nivåene beskrives som ulike former for koding, representerer de egentlig ulike fortolkningsnivåer (Dalen, 2011). Jeg valgte selektiv koding. Etter å ha kommet frem til flere kjerne kategorier og analysert forbindelsene mellom disse, var målet å samle alle trådene i en overordnet forståelse av det som fremstår som det mest sentrale i forhold til problemstillingen for dette prosjektet. I tillegg til koding av intervjuutskrifter, har også alle nedtegnede memos vært gjenstand for koding og fortolkning, og samlet har de hatt stor analytisk verdi.

Jeg foretok datareduksjon ved å skrive svarene stikkordsmessig inn i følgende en matrise, slik;

Tabell 3: illustrasjon matrise

	Spm. 1	Spm. 2	Spm. 3	Spm. 4	Spm. 5		
Inf. 1							
Inf. 2							
Inf. 3							
Inf. 4							
Inf. 5							
Inf. 6							
Inf. 7							

I skjemaet så jeg etter sammenlikninger ved å lete etter likheter og forskjeller innenfor datamaterialet for på den måten å få frem nyanser og variasjoner. Dette gjøres best ved å maksimere og minimalisere forskjeller. Et grunnleggende trekk ved metoden er at utvikling av analytiske begreper og teorier skal utspringe fra det empiriske datamaterialet gjennom induksjon. Denne utviklingen skjer gjennom en nitid kodingsprosess. En vurdering av disse kategoriene i forhold til hverandre utgjør en viktig forutsetning for utvikling av sensitive og lovende begreper for senere analyse- og teoriutvikling (Dalen, 2011:43). Etter koding satt jeg igjen med flere kjerne kategorier. Jeg har valgt å presentere disse i fire hovedkategorier herunder med underkategorier. Disse hovedkategoriene omhandler; 1) forhold ved fosterforeldrene, 2) forhold ved barnet, 3) forhold ved barnevernet, 4) forhold ved oppsigelse.

Tabell 4: Presentasjon av funn inndelt i hovedkategorier med underkategorier:

Forhold ved fosterforeldrene	<ul style="list-style-type: none"> •Bakgrunn •Opplæring/Rolle •Hensyn til biologiske barn
Forhold ved barnet	<ul style="list-style-type: none"> •Alder •Atferdsvansker •Bilogisk familie
Forhold ved barnevernet	<ul style="list-style-type: none"> •Informasjon •Forsterkningstiltak •Samarbeid
Forhold ved oppsigelsen	<ul style="list-style-type: none"> •Sorg •Oppfølging •Rekruttering

Underveis i analyse og kodingsprosess opplevde jeg at de ulike underkategoriene kunne høre hjemme under flere hovedkategorier. For eksempel fremkom det at forholdet mellom saksbehandler var av betydning for samarbeidet med mellom barnevern og fosterforeldre. Her kunne jeg kodet det under kategorien oppfølging av fosterforeldre, men også under samarbeid med barnevernet.

2.8 Reliabilitet, validitet og overførbarhet

I kvalitativ forskning blir spørsmålet om reliabilitet i stor grad knyttet til hvorvidt forskeren kan redegjøre godt nok for prosjektets fremgangsmåte. Det handler om å gi en detaljert beskrivelse av prosjektet slik at det kan vurderes ut fra hvert enkelt trinn i prosessen.

Silverman (2013) beskriver dette som å gjøre hele forskningsprosessen gjennomsigtig, og påpeker at forskerens teoretiske grunnlag og ståsted også må beskrives godt.

Jeg har ikke presentert empirien og funnene i analysen for informantene, og heller ikke spurt dem om de kjenner seg igjen. Av den grunn kan jeg ikke svare for deres opplevelse av undersøkelsen. Jeg kan imidlertid si noe om kvalitet på empirien ut i fra mitt ståsted. Jeg lyttet, jeg unnlot å være med i refleksjonen som informanten hadde, og jeg gjorde meg notater ved siden av båndopptaket for så nært som mulig kunne gjengi det jeg hørte og erfarte. Jeg hadde også fokus på å få gjort de ulike delene av undersøkelsen, de enkelte intervjuene og transkriberingen så prosedyrebetont som mulig, slik Kvale (1997) beskriver. Alt dette er momenter som vil bidra til minst mulig grad av feilkilder, med min relativt åpne intervjuguide, og kunnskapssøken, ser jeg imidlertid at det ikke er mulig å fullt ut prosedyrestyre alle sider. Av den grunn blir undersøkelsen heller ikke helt uproblematisk med hensyn til spørsmålet om reliabilitet.

Reliabilitet er et uttrykk for hvor nøyaktig datainnsamlingen har vært, og at det ikke har skjedd systematiske feil underveis i innsamlingen. Jeg har gjort min innsamling av data etter bestemte prosedyrer gjennom hele prosessen for på den måten å forebygge feil. Utover systematikken i innsamlingen er undersøkelsen i første rekke bygget på opplysninger fra informanter som har blitt formidlet direkte til meg gjennom intervjuer. Alle informantene har fått likelydende spørsmål, og alle deres svar er tatt opp på bånd og transkribert av meg. Sammen med mitt utvalg, det vil si 14 informanter, skulle dette rede grunnen for minst mulig av feilkilder. Jeg har beskrevet min egen posisjon i forhold til tema og redegjort for min

forforståelse. Jeg har forsøkt å angripe stoffet med åpenhet. Dette er alle faktorer som bidra til å styrke denne studiens reliabilitet.

I en kvalitativ tilnærming av et fenomen, er tolkning et sentralt begrep. Noe som også gjøres gjeldende for de intervjuene jeg har foretatt, hvor informantene har gitt sine svar ut ifra tolkninger på spørsmålene har blitt stilt, samt konteksten hvor intervjuet foregikk. Deres oppgave var å rapportere egne erfaringer og begrunnelser i forhold til fenomenet oppsigelse av fosterhjemsavtalen, på en mest mulig pålitelig måte. Validitet handler om gyldighet eller relevans, det vil si at innsamlet data er relevante og brukbare i forhold til studiens forskningsspørsmål. Med gyldighet menes brukbarhet, altså hvor brukbare er innsamlet data til å besvare problemstillingen (Kvale 1997).

Det kan ligge et validitetsproblem i selve utarbeidelsen av intervjuguiden, muligens også i gjennomføringen av intervjuene og bearbeiding av data. En vanlig kritikk her at ulike tolkere finner ulike meninger i det samme intervjuet, altså er ikke intervjuet noen vitenskapelig metode. Denne kritikken inneholder et krav om objektivitet. Idealet blir å inneha en kritisk holdning til det forberedende arbeid, innfallsvinkel, og til egen forståelse (Kvale, 1997).

Dette er forhold som jeg både har tenkt noe om, reflektert rundt og drøftet med andre fagpersoner. Jeg har brukt tid på refleksjoner knyttet til egen arbeidssituasjon, i hvor stor grad mine egne erfaringer og ulike opplevelser knyttet til oppfølging av fosterhjem og fosterbarn har påvirket meg. Dette har hjulpet meg til å stille kritiske spørsmål til eget materiale og selve tolkningen, noe som er viktige momenter, og som bidrar til å styrke studiens validitet.

I kvalitativ forskning er ikke overførbarhet og generalisering hovedhensikten, men gå i dybden av et fenomen. Direkte overførbarhet og generalisering er vanskelig å argumentere for når det er få enheter som er undersøkt, og som er utvalgt for å studere noe konkret. I motsetning til kvantitative undersøkelser hvor man ved bruk av induktiv statistikk foretar en statistisk generalisering fra utvalget til populasjon, er den generalisering jeg kan gjøre mer usikker. I denne studien ble fjorten fosterforeldre ble utvalgt etter gitte kriterier.

Fosterforeldrene svar danner studiens datagrunnlag, men hvor pålitelige er de egentlig? I studien vektlegges fosterforeldrenes opplevelse og forståelse av egen situasjon. Svarene som er gitt er farget av det enkelt fosterhjem sin erfaringsbakgrunn og forståelse. Jeg er opptatt av hvilken begrunnelse for oppsigelse av fosterhjemsavtalen, de fjorten forskjellige fosterforeldrepårene har og ikke faktabasert kunnskap. Jeg er ute etter subjektive fortellinger fra fosterforeldrenes personlige og individuelle ståsted. Det er fosterforeldrenes egne opplevelser og erfaringer i en gitt ramme jeg vil ha fram. Å definere hva som er riktig og galt

i subjektive historier, blir vanskelig. Hvem kan bestemme hva som er riktige eller feil opplevelse? Eller hvem kan si at det er en rett eller feil måte å oppleve en situasjon på? På bakgrunn av opplevelsens subjektive karakter, mener jeg det innsamlede datamaterialet har gyldighet og er brukbare til å besvare studiens forskningsspørsmål. Det er viktig å presisere at dette gjelder kun for min studie av elleve fosterforeldre, og kan ikke uten videre overføres som generaliserbare resultater. Det vil si at studien ikke er ment å være generaliserbar og overførbar til å gjelde alle fosterforeldre som har sagt opp fosterhjemsavtalen. Likevel vil det være sannsynlighet for at det kan være sammenlignbare tendenser og tilbøyeligheter.

Kapittel 3 Empiri og analyse

I dette kapittelet presenteres dataene og de funnene jeg har gjort i denne undersøkelsen. Videre vil de fire forholdene som ble fremtredende i analyseprosessen knyttes opp mot aktuell teori som belyser hvilke begrunnelser fosterforeldre har hatt når de sa opp fosterhjemsavtalen.

3.1 Forhold ved fosterforeldrene

I intervjuene fremkom det flere forhold med fosterforeldrene som var avgjørende eller av betydning for at fosterforeldrene sa opp fosterhjemsavtalen.

Alle informantene var godt etablert i området de var bosatt på det tidspunktet de ble fosterhjem. På spørsmål 1 svarte samtlige av informantene at de har bodd i området lenger enn ti år. På denne måten hadde informantene kjennskap til nærområdet, og alle fosterforeldrene med unntak av to, hadde også et forhold til nærskolen hvor deres egne barn hadde vært elever. Jeg fant ingen sammenheng mellom varighet på bosted og årsaken til at fosterforeldrene har sagt opp. Det var ingen informanter som hadde bodd kortere enn 10 år på det stedet de bodde når de fikk fosterbarn. Ut ifra disse dataene vil det ikke være mulig å si at en stabil bosituasjon har vært av betydning for om fosterforeldrene har sagt opp eller ikke.

Jeg ble overasket over hvor mange av fosterforeldrene i studien, som har hatt flere enn én fosterhjems plasseringer. På spørsmål 2, om hvor mange fosterhjems plasseringer de hatt, svarer fire fosterforeldre at de har hatt to fosterhjems plasseringer, mens tre av fosterforeldrene oppgir at de har hatt tre fosterhjems plasseringer. Felles for seks av fosterforeldrene var at det var siste plassering de selv sa opp. Kun ett av fosterforeldrene har hatt fosterhjems plasseringer etter at de selv har sagt opp fosterhjemsavtalen. Funnene viser at flere av informantene har hatt erfaringer med fosterhjems plasseringer før plasseringen som endte med oppsigelse. Det mest oppsiktsvekkende med dette funnet er kanskje at seks av sju fosterforeldre ikke har hatt ny plassering etter at de sa opp. På spørsmål om fosterforeldrenes alder ved innflytting svarer respondentene at de var mellom 42 og 68 år da de valgte å si opp fosterhjemsavtalen. Én av informantene uttrykte det slik;

Det gikk på akkord med mine egne oppfatninger om hva jeg mente var riktig og galt. Hvorfor skulle jeg brette nakken på det prosjektet, da hadde jeg akkurat fylt 60 år.

Dette peker i retning av at fosterforeldrenes alder kan ha vært en medvirkende faktor til at fosterforeldrene valgte å si opp fosterhjemsavtalen. Dette kan sammenfalle med Brown og Bednar (2006), hvor funn fra deres studie indikerte at fosterforeldre ville vurdere å avslutte en plassering hvis deres egen helse ble dårlig. Videre viser Havik (2007) sin kartleggingsstudie at en av faktorene som er av betydning for å forhindre utilsiktete flyttinger, er at fosterforeldrene er godt voksne.

Samtlige av informantene i min studie var godt voksne, i den forstand at de var godt etablert og hadde egne barn som var eldre. Bare ett av fosterforeldrepårene i undersøkelsen var småbarnsforeldre da de fosterbarnet flyttet inn. Funn fra min undersøkelse ser ikke ut til å samsvare med Havik (2007) sin kartleggingsstudie, hvor funn tyder på om at fosterforeldre som er godt voksne har bedre forutsetninger for å forhindre utilsiktet flytting. Tvert imot så tyder resultater fra min undersøkelse på det motsatte, at det ikke nødvendigvis er slik at godt voksne fosterforeldre har bedre forutsetninger for å forhindre utilsiktet flytting.

Et annet funn som er verdt å nevne, er at seks av sju informanter ikke har hatt plassering etter oppsigelsen. Det kunne være slik at flere av informantene ikke ønsket å bli fosterhjem på ny, etter å ha sagt opp en avtale. Dette avkreftes på spørsmål 20, hvor de får spørsmål om de kunne tenke seg å bli fosterforeldre igjen. Seks av informanten framholdt at de ikke kunne tenke seg det, av disse var det tre som likevel ville tenkt annerledes dersom de var yngre. Ett av fosterforeldrepårene var derimot av den formening at de ønsket å bli fosterforeldre igjen, og jobbet aktivt for dette. Det bør nevnes at disse fosterforeldrene også var de yngste av informantene.

På spørsmål 3 oppgav alle informantene at de hadde vært to fosterforeldre ved innflytting. Kun én av informantene opplevde et samlivsbrudd i perioden under fosterhjemsplasseringen. Plasseringen vedvarte, og informantene fikk i løpet av plasseringen ny samboer. Ved utflytting var alle informantene to fosterforeldre.

Alle informantene ble bedt om å kort beskrive utdanningsbakgrunn og yrkespraksis på spørsmål 4. Av de 14 respondentene var det 11 som oppgav at de har sin utdanningsbakgrunn fra yrkesfaglig skole, og hadde sitt daglige virke innenfor det arbeidet under fosterhjemsplasseringen. Tre av respondentene hadde høyere utdanning. På spørsmål 5, om de hadde gått PRIDE-kurs svarte seks at fosterforeldrepårene at de hadde tatt dette, to av dem har tatt kurset etter at fosterbarnet flyttet inn og et fosterforeldrepar har ikke tatt PRIDE-kurs.

Sistnevnte hadde ingen kjennskap til hva PRIDE-kurs var for noe. Forklaringen kan vise seg å ha sammenheng med at dette var de eneste fosterforeldrene i utvalget som hadde vært fosterhjem for et privat barneverntiltak. Likevel har de vært på opplæring og samlinger i regi av det private barneverntiltaket som de var tilknyttet. Én av informantene uttrykte følgende om PRIDE-kurs:

Greit nok at jeg synes PRIDE var innmari bra etter at vi hadde fått barnet, men vi skulle hatt kurs i traumebevisst omsorg tenker jeg. Det kunne også ha ligget i forkant. Jeg hadde iallfall kunnet mer, og visst mer om hva som er forventet av barn i den alderen og over lang tid.

Fosterbarnas hjelpebehov er ofte omfattende og sammensatt. Dette gjør at fosterforeldre ofte kan ha behov for særlig kompetanse for å kunne ivareta barnets behov. Generelt gode foreldreferdigheter er ikke alltid tilstrekkelig. Veiledning og annen støtte er derfor nødvendig.

Fosterforeldre har en rolle et sted mellom foreldrerollen og en profesjonell omsorgsrolle. Det samme som Bunkholdt (1998) beskriver som *foreldrerollen* og *behandlerrollen*. En profesjonalisering av omsorgsrollen i betydning av opplæring og støtte til fosterforeldrene er ikke nødvendigvis i motstrid til foreldrerollen. Det er likevel en fin balansegang. Trekkes fosterforeldrerollen for langt i retning av en behandlerrolle, kan det innebære en form for distanse til barnet, noe som igjen kan oppleves som utrygt for barn. Fosterhjemsordningen befinner seg i spenningsfeltet mellom en familie og et oppdragsforhold, og opplevelsen av hvor man befinner seg i dette spenningsfeltet kan variere mellom familier og over tid. Hvilket grunnsyn man har på ordningen, vil ha betydning for hvilke økonomiske ytelser, hvilket tjenestetilbud og hvilket juridisk rammeverk som anses hensiktsmessig (NOU 2018: 18:63).

På spørsmål 6, om hvilken type fosterhjem de var ved innflytting, svarte fem fosterforeldrepar at de var kommunale fosterhjem, ett at de var statlig familiehjem og et at de var privat barneverntiltak. Av de fem fosterforeldreparene var to av dem forsterket med frikjøp fra starten, de tre andre ble forsterket i form av frikjøp etter hvert. Felles for alle fosterfamiliene, uavhengig av hvilken type fosterhjem, var at fostermor var frikjøpt og den av fosterforeldrene som var mest hjemme i forbindelse med fosterhjems plasseringen. Samtlige av informantene i denne studien var eller ble forsterket under fosterhjems plasseringen. På spørsmål om det ble satt inn særlige tiltak i håp om å forhindre en utilsiktet flytting, svarte fem av sju informanter at det ble satt inn ytterligere forsterkningstiltak i form av veiledning, kurs, ekstra tilgjengelighet fra saksbehandler, psykolog og rengjøringshjelp. To av de kommunale

fosterhjemmene svarte at det ikke ble iverksatt særlige tiltak for å forhindre en utilsiktet flytting.

I NOU 2018: 18 *Trygge rammer for fosterhjem* foreslås en rekke endringer, som skal bidra til å utjevne ulikheter og forskjeller mellom hvordan stat og kommune følger opp fosterhjem. Utvalget har gjennomgått rammebetingelsene for ordinære fosterforeldre, og videre vurdert de økonomiske rammebetingelser sammen med faglige rammebetingelser og andre tjenester i kommunen. De aller fleste kommuner tilbyr blant annet frikjøp fra annet arbeid den første perioden etter at barnet har flyttet inn i fosterhjemmet. Det gis imidlertid ingen nasjonale føringer eller retningslinjer for hvor lenge frikjøp bør vare eller hvordan fosterforeldrene bør kompenseres for tapt arbeidsinntekt i frikjøpsperioden. Dette blir fastsatt i forhandlinger mellom fosterforeldrene og barneverntjenesten. Forhandlinger om frikjøp kan føre til mye oppmerksomhet om økonomiske rammebetingelser. I denne undersøkelsen var det ingen av informantene som oppgav forhandlinger om økonomiske rammer som en medvirkende årsak til oppsigelse. I NOU 2018: 18 påpeker utvalget at det at det er lite kunnskap om effekten av frikjøp, likevel er dette et hyppig brukt tilretteleggingstiltak. Funn i denne undersøkelsen viste at samtlige av fosterfamiliene mottok forsterkning i form av frikjøp da de sa opp fosterhjemsavtalen. Det kan bety at frikjøp som forsterkningstiltak ikke forhindret en utilsiktet flytting for de fosterforeldrene som deltok i dette prosjektet.

Når det gjelder forhold som kan knyttes til fosterforeldrenes egne barn, opplyste samtlige av informanten at de hadde egne biologiske barn. Tre av fosterhjemmene hadde voksne barn som var flyttet ut da fosterbarnet flyttet inn. Tre av fosterhjemmene hadde hjemmeboende barn da fosterbarnet flyttet inn, men bare ett av fosterhjemmene hadde hjemmeboende barn da fosterforeldrene sa opp fosterhjemsavtalen. Alle fosterforeldrene opplyser at deres barn var eldre enn fosterbarnet, det gjaldt også for de fosterforeldrene som hadde hjemmeboende barn på det tidspunktet fosterbarnet flyttet inn. Igjen vises det til Havik (2007), hvor det nevnes at en sentral faktor som synes å være sentral for å unngå utilsiktede flyttinger, at det i fosterhjemmet ikke er barn som er yngre enn fosterbarnet. Samtlige av informantene hadde eldre barn enn fosterbarnet, og det er ingen funn i min studie som underbygger at hensynet til biologiske barn var en klar årsak til at fosterforeldrene sa opp fosterhjemsavtalen. Likevel har noen av informantene nevnt at de måtte ta hensyn til egne barn som var eldre. På spørsmål om hva som var spesielt utfordrende med å være fosterforeldre, uttrykte én av informantene seg slik;

Men det er jo til hvilken pris. Forholdet til det hjemmeboende barnet som var fire år eldre enn fosterbarnet. Fosterbarnet synes alt var urettferdig av hva vårt eldste barn var med på og fikk lov til. Fosterbarnet forstod ikke aldersforskjellen, og det begynte å tære på for det var hele tiden rettet mot ham og det synes jeg ble slitsomt å gå å se på.

Jeg har valgt å tolke svaret som uttrykk for en ambivalens. Informanten fremstod med et slik inderlig ønske om at fosterbarnet skulle få det til, på den andre siden var det flere hensyn som måtte tas. I avveining av det ene og det andre, ble hensynet til deres eldre biologiske barn det som veide tyngst. Igjen ble dette med på å påvirke beslutningen om hvor lenge fosterforeldrene skulle forsøke. Når forsøkene viste seg å gå på bekostning av deres eget barn ble det tydeligere for dem om når det var på tide å stoppe.

En annen informant påpekte at også fosterforeldrenes egne barn har behov for noen å snakke med om utfordringer som oppstod, og uttrykte det slik;

Som fostersøsken er du veldig ensom. Ikke har du lov å snakke med noen om det, så hun var med på noen veiledningstimer. Fostersøsken trenger også hjelp og oppfølging, de er en viktig del, men egentlig en glemt gruppe

Det finnes lite forskning på biologiske barn i fosterfamilier, og hvilke konsekvenser det får for dem å vokse opp i hjem hvor det bor fosterbarn som strever. Likevel vet vi en del om hva som skal til for å forebygge utilsiktede flyttinger, blant dem at fosterforeldrenes egne barn bør være eldre enn fosterbarnet. Som en annen informant som hadde eldre barn sa, var at hensynet til eget barn kom likevel først. Det å gi fosterforeldre helhetlig oppfølging, handler også om å se på om det er behov for oppfølginga av fosterforeldrenes egne barn også, uavhengig av alder og om de bor er hjemmeboende eller har flyttet ut. Det å være fosterhjem er en kompleks oppgave, at det berører livene til alle som bor i det, uavhengig om det er mor, far, lillebror eller storesøster. Det å gi fosterforeldre et helhetlig tilbud om oppfølging, hvor alle i familien inngår, er også nevnt som forslag til endringer i NOU 2018: 18.

Noen av informantene tilkjennegav også deres bekymring for barnebarna som en medvirkende årsak til at de valgte å si opp fosterhjemsavtalen. En av informantene uttrykte det slik;

Vi har to barnebarn, og jeg hadde ikke turt å la dem være alene med fosterbarnet. Det var bare noe en skjønte med en gang. Fosterbarnet kunne finne på å sparke eller dytte dem, og

ikke bry seg. Hun slo jo, og måtte holdes for at hun ikke skulle skade en av oss.

På spørsmål om de kunne tenke seg å bli fosterforeldre igjen, svarte de samme fosterforeldre at så lenge de har barnebarn boende i nærheten, så vil det avhenge av hvilke utfordringer fosterbarnet har, mens de understrekte at det var vanskelig å vite noe om i forkant. Derfor ville de ikke ta noen sjanse, og det var derfor ikke aktuelt for dem å bli fosterforeldre igjen. Med økt alder, øker også sannsynligheten for å få eller ha barnebarn. Det kan virke som at forhold til barnebarn kan være av betydning når fosterforeldre velger å si opp. En annen informant fortalte også at de hadde et barnebarn som var redd for fosterbarnet, og at det var én av de sentrale grunnene til at fosterforeldrene valgte å si opp fosterhjemsavtalen.

En tredje faktor som Havik (2007) mener å være av betydning for å unngå utilsiktet flytting, er at fosterforeldrene har en inkluderende holdning. Alle informantene i denne studien fremsto som å ha en inkluderende holdning. De har alle blitt godkjent, noen av dem opptil tre ganger for å ta imot barn til oppfostring. På spørsmål om hva som fosterforeldrene opplevde som spesielt utfordrende med å være fosterforeldre, tilkjennegav samtlige av informantene at det var flere forhold som var utfordrende. I forhold til inkluderende holdning, uttrykte en av informantene det slik:

Det var ganske tøft. Ambisjonsnivået har vært at ethvert barn skal elskes, også disse barna. Det er beintøft og vondt å oppleve noe sånn etter så mange år. Jeg er fortsatt glad i barna, og bekymret for barna, og mor klarer å følge opp. Det svaret vet vi om 10 til 15 år. Men det er ganske tøft når det er det kjæreste du har.

Som nevnt i teorikapittelet, fant Bowlby (1969) at barn helt fra fødsel av er biologisk disponert til å signalisere behov for fysisk nærhet til en tilknytningsperson når det utsettes for stress. Han fremholdt videre at barnet knytter seg til den personen som ivaretar det over lenger tid, og at dette skjer uavhengig av om det er biologisk forbindelse mellom barnet og omsorgspersonen (Havik, Larsen, Nordstoga og Veland, 2004). Det er ikke bare fosterbarna som knytter seg til fosterforeldrene, det er også omvendt. Å engasjere seg i fosterbarnets liv, har alle informantene svart at har vært på godt og vondt, for noen har det fått større omkostninger enn tenkt. På spørsmål om hvilket forhold fosterforeldrene har til fosterbarna i dag, svarte fem av sju fosterforeldrepar at de har kontakt med det fosterbarnet hvor de sa opp fosterhjemskontrakten. Det var overaskende å finne ut at så mange hadde kontakt med fosterbarnet etter at de hadde sagt opp. Dette kan peke i retning av at det ved å si opp, har

vært av betydning for muligheten til å opprettholde relasjonen til fosterbarnet. Fem av informantene svarte at selve utflyttingen ble planlagt, slik at fosterbarnet var kjent med dette. Kun to av informantene opplevde at fosterbarna ble flyttet mer akutt. Dette synes å underbygge tanken om Baugerud og Melinder (2012) undersøkelse av barns stressnivå ved flytting, sett i forhold til om flyttingen skjedde akutt eller planlagt. De fant at stressnivået hos barna som ble hentet akutt, var høyere enn hos barna som ble hentet planlagt. Baugerud og Melinder (2012) forklarte akuttplasserte barns høye stressnivå i flytteprosessen med at de ikke var forberedte på flyttingen, mens barna i planlagte flyttinger var informert om separasjonen og om videre plasseringssted. Det kan tenkes at måten fosterbarna er flytte ut fra fosterhjemmet på, har vært av betydning for videre kontakt. Selv om oppsigelsen førte til en utilsiktet flytting, betyr det dermed ikke at den har skjedd akutt. For fem av informantene ble flyttingen planlagt, og det kan være en av mange årsaker til at fosterforeldrene har hatt kontakt med fosterbarnet etter utflytting. Som Havik, Larsen, Nordstoga og Veland (2004) fremholder, er det ikke alltid slik at separasjon fra omsorgspersoner nødvendigvis medfører negative konsekvenser for barnet.

For å unngå utilsiktet flyttinger er det ifølge Triseliotis (1980) en medvirkende faktor at det i fosterhjemmet ikke er barn som er yngre enn fosterbarnet, at fosterforeldrene er godt voksne, og at de har en inkluderende holdning. Funn i min studie viser at til tross for at disse medvirkende faktorene var oppfylt, så valgte likevel fosterforeldrene å si opp fosterhjemsavtalen.

3.2 Forhold ved barnet

Når det gjelder barnerelaterte årsaker, viser funn fra min studie at det til dels er barnets alder, men i all hovedsak barnets problemomfang og da særlig atferds relaterte problemer som sentrale årsaker til at fosterforeldre har sagt opp fosterhjemsavtalen. I intervjuene fremkom det flest forhold med fosterbarnet som medvirkende eller avgjørende faktor til at fosterforeldrene valgte å si opp fosterhjemsavtalen.

På spørsmål 10, svarte informantene at fosterbarna flyttet inn i fosterhjemmene når de var mellom to måneder og seksten år. Fem av fosterbarna flyttet inn i fosterhjemmet da de var under ti år, og bodde gjennomsnittlig ti og et halvt år i fosterhjemmet. De fosterbarna som flyttet inn i fosterhjemmet etter fylte ti år, bodde gjennomsnittlig i underkant av to år i fosterhjemmet. Disse funnene samsvarer med resultatene Angel og Blekesaune (2014) fikk i

sitt forskningsprosjekt om *Flyttinger i barnevernet – risikofaktorer, erfaringer og forklaringer*. Forskning viser at det er økt sannsynlighet for utilsiktede flyttinger blant de eldste fosterbarna. I intervjuene fremkom det at samtlige av fosterforeldrene sa opp fosterhjemsoppdraget etter at fosterbarnet var tolv år. Gjennomsnittsalderen for fosterbarna i min studie var 15,3 år da fosterforeldrene sa opp. Angel og Blekesaune (2014) har i sin studie sett at de aller fleste flyttinger skjer i 16-17 årsalderen.

På spørsmål 14, om hvilken begrunnelse fosterforeldrene hadde for å si opp, svarte en av informantene følgende;

Hun bestemte det selv. Hun hadde hatt utfordringer med å komme seg på skolen i lang tid, så fikk hun seg en kjæreste som var tre år eldre. Hun ville sove hos han og han ville sove hos henne. Det sa jeg nei til, for skolen var det vesentlige for oss. Det fant hun seg ikke i. Et familiemedlem tilbød henne leilighet, slik at hun og kjæresten kunne bo hos han. Etter det hadde jeg ikke noe å stille opp med. Selvsagt synes hun på 16 år at det var fint. Da kunne de leke samboere. Så vi har gjort alt vi kunne for henne, men når hun ønsket det annerledes, så var det greit. Du kan kanskje si at det var litt svakt, men jeg kjenner at det var den eneste måten å komme ut av det med hodet opp og beina ned på.

Jeg har valgt å tolke svaret som et uttrykk for avmakt. Fosterforeldrene uttrykte å ha store ønsker og mål om å hjelpe fosterbarnet, men klarte ikke å komme i posisjon på en slik måte at fosterbarnet vil lytte til deres velmenende råd.

Vurdering av modenhet i forhold til alder, kan være utfordring for fosterforeldre. Å være 16 år og ville bo for seg selv er i utgangspunktet ikke en umulighet for ungdom flest. Likevel mente fosterforeldrene at det ikke ville være det beste valget for fosterbarnet deres å flytte ut på hybel. Mange av fosterbarna har ofte med seg noen utfordringer som har satt spor på en eller annen måte, og naturlig tenkes det at noen av disse ungdommene vil trenger ekstra støtte før de skal ut å klare seg på egenhånd. Likevel er det sånn at de på sin side har medbestemmelsesrett, og det går en grense for hvor mye fosterforeldre kan og vil finne seg i. Én fosterforelder beskrev det slik:

Bufetat mente at jeg skulle gi etter for ungdommens ønske og behov i større grad, og det sa jeg at ikke er forenelig med noe som er greit, hvis ungdommen skulle vinne denne saken, så har vi i prinsippet ikke noe mer å stille opp med.

Barnets alder har innvirkning på hvilke muligheter fosterforeldrene har til å gi god omsorg. Én av informantene beskriver dette som en vanskelig prosess. Fosterforelderen mente at fosterbarnet ikke var modent nok til å skulle ha så mye medbestemmelsesrett på hva som var bra og ikke. På den andre siden mente barnevernet at ungdommen er det. I dette tilfellet kan det se ut som at ungdommen fikk det siste ordet. Fosterforeldrene beskrev det som en vanskelig prosess, da de mente at det var andre alternativer som var bedre for ungdommen, men ble ikke hørt på dette.

Forhold ved barnets atferd er det som har hatt størst betydning når fosterforeldrene har valgt å si opp fosterhjemsavtalen. I denne studien fremkommer det at ti av fjorten fosterforeldre har sagt opp på grunn av barnets krevende atferd og eller omsorgsbehov. Én av fosterforeldrene beskrev utfordringer knyttet til barnets atferd slik:

Det var svært arbeidskrevende da eldstemann har strevd med tanker som må bearbeides. Han tok stor plass og hadde ekstreme reaksjoner. Den yngste gikk og holdt seg for ørene når den eldste lagt scener, den yngste ble mer introvert.

Som nevnt i kapittel om fosterhjemsomsorgen er det en ønsket utvikling fra myndighetenes side, at flest mulig barn og ungdom som må plasseres utenfor hjemmet skal bo i fosterhjem. Til tross for at dette er den rådende tenkingen, er det slik at ikke alle fosterbarn har forutsetninger for å klare å tilpasse seg forholdene i et normalt hjem. Det er heller ikke alltid slik at fosterforeldrene har de nødvendige forutsetningene som skal til for å ivareta et fosterbarn som har opplevd omsorgssvikt. Bunkholdt (2005) mener at dette blir et sjansespill, og at barn og ungdom påføres ekstra belastninger ved å bli plassert i fosterhjem, når deres skader er for store til at det vil være en løsning som blir best. Selv om fosterhjem er et ønsket alternativ for alle barn og ungdom som av ulike årsaker ikke kan bo hjemme, er det mye som tyder på at det er behov for et tiltak som også kan ivareta de fosterbarna som ikke kan nyttiggjøre seg av omsorg fra fosterforeldre. Spørsmålet er om det er behov for et tiltak mellom fosterforeldre og institusjon, som kan romme det beste fra begge tiltakene.

En annen fosterforelder begrunnet beslutningen for oppsigelsen slik;

Barnet krevde mer omsorg enn det vi klarte å gi det. Det var atferd som var utfordrende.

Fosterbarnet var tolv år gammelt, da de ikke lenger så seg i stand til å ta vare på barnet lenger. Avgjørelsen var vanskelig, og de har i ettertid vært usikre på om det var riktig beslutning å ta.

En av utfordringen med fosterbarnets utagerende atferd, var at de mistet sitt sosiale nettverk. På grunn av utagering trakk fosterforeldrene seg tilbake.

Bunkholdt og Sanbæk (2008) nevner at det å ha kunnskap om barn og unge som har vært utsatt for belastninger og risiko, er et viktig bidrag for å forstå barns utvikling. Barnas problemomfang beskrives også av Havik (2007). Etter fosterforeldrenes mening var det følelsesmessige vansker som var det mest utbredte problemet for fosterbarna da de kom til fosterhjemmet. I denne studien fremkommer det at tolv av fjorten fosterforeldre har gjennomført opplæringsprogrammet PRIDE. Stefansen og Hansen (2014) konkluderer i sin evaluering at programmet fungerer godt, påpeker blant annet at det er behov for å se nærmere på videreopplæringsdelen. Når barn som av ulike årsaker ikke kan bo sammen med sine foreldre, er plassering i fosterhjem det mest brukte alternativet. Bak dette ligger tanken om at barn som har vært utsatt for omsorgssvikt skal få oppleve et familieliv med stabile og omsorgsfulle voksne rundt seg.

Å dra paralleller til Bunkholdt (1998) om *foreldrerollen* og *behandlerrollen*, aktualiseres også her. Data fra denne undersøkelsen viser at fosterforeldrene har innslag av begge disse rollene. Fra flere av informantene fremkom det opplysninger om at fosterbarna som flyttet inn til dem, hadde så store problemer og atferdsvansker at det krevde mer enn vanlig god foreldreomsorg for å få til endring. Én fostermor sa følgende om dette;

Vi visste jo at de ungdommene som flyttet til oss var skadet. Men vi er jo ikke pedagoger og ei heller en institusjon, og så lenge de flytter disse ungdommen ut i normale hjem, så er det jo vanlig å forvente at de rydder rommet, spiser middag sammen og så videre.

Utsagnet er tvetydig. På den ene siden sier fostermor at hun var klar over at ungdommene som flytter til dem var skadet, på den andre siden har hun en forventning om at ungdommen skal kunne følge de normer og regler som fostermor ser på som normale. Hvorvidt dette er et godt utgangspunkt for en fosterhjems plassering kan diskuteres. Det finnes mye forskning om hva fosterbarn er utsatt for, og hva de har behov for når de flytter inn i et fosterhjem.

Spørsmål som her reises, er hvorvidt fosterforeldre kan forvente at fosterbarn, gitt med de utfordringer som er beskrevet i litteraturen er i stand til å innfri de forventningene som fostermor i dette tilfellet har. Dette er helt i tråd med det Bunkholt (2017) omtaler om fosterforeldrerollen og foreldrerollen, og behandlerrollen. En grundig kartlegging av hvilket omsorgsbehov det aktuelle fosterbarnet har, vil i større grad kunne si noe om hvilken type

fosterforeldrerolle det er i behov av. På denne måten vil fosterforeldrene om mulig, være bedre rustet til å stå i de situasjonen som oppstår.

Én av fosterforeldrene fortalte at årsaken til oppsigelsen var utagering, vold og trusler;

Det er den eneste personen vi har måtte låse oss inne på soverommet for. Hun skulle drepe oss. Hun var såpass at hun kunne gjort det. Hun skulle fyre opp huset og stikke og rømme. Poliiti og ambulanse var her flere ganger. Vi synes ikke det var forsvarlig lenger, hun passet ikke inn i et familiehjem. Hun hadde en atferd som ikke var forenelig med familieliv, hun var litt for voldelig. Vi har to barnebarn, og jeg hadde aldri turt å la dem være alene med henne. Det var bare noe en skjønte med en gang. Hun kunne finne på å sparke eller dytte dem, og så ikke bry seg. Hun slo og måtte holdes for at hun ikke skulle skade en av oss. Det var ikke forsvarlig.

Samtlige av informantene tilkjennegav at det var flere faktorer som var med på å påvirke beslutningen om å si opp. Selv om det var flere, så var det likevel barnets utagering som ble det utslagsgivende for beslutningen om å si opp. En annen fosterforelder beskrev følgende om det mest utfordrende ved å være fosterforeldre;

Det må jeg si var egentlig at hun var truende. Det var trusler oppi ansiktet hele tiden. På begge fosterforeldrene. Trusler med å si at de bare skulle klappe igjen, gi henne visa kortet, gi henne sertifikat. Det var ei stor jente, så jeg hadde lite å stille opp med. Hun turte til og med å gå på fosterfar. Hun gikk på fysisk, med å slå og sparke.

Fosterbarn er en utsatt gruppe som har behov for spesielt tilpasset omsorg, for å sikre dem best mulig utvikling. Noen har behov for terapeutisk omsorg, hvilket vil si bedre omsorg enn det man vanligvis anser som *godt nok* og spesielt tilpasset det enkelte barns behov.

Fosterforeldres utfordring vil være å tilpasse omsorgen til de behov barnet uttrykker, eller bare mangelfullt uttrykker (Jacobsen, 2009:41). Fosterforeldres reaksjoner overfor nye omsorgsgivere kan lett misforstås og fosterforeldre kan føle seg avist. Fosterbarn gir ikke alltid tydelige uttrykk for egne behov, eller de trekker seg bare tilbake og signaliserer at de ikke trenger noen. Avvisning kan sees på som en måte å sette grenser for omgivelsene og beskytte seg selv på. Det er ofte våre nære vi avviser mest og som blir mest såret av avvisningen. Det er de som selv blir avvist som avviser andre. Det kan skyldes en ubevisst læring, modellering, der vi gjentar det vi har erfart. Fosterbarn avviser ofte sine nye

omsorgspersoner (Meyer, 1996). Psykologspesialist Haarklou (2010) sier at avvisning er symptom på en tilknytningsskade. Det er av stor betydning at fosterforeldrene ser og forstår barnas grunnleggende behov for trøst og trygghet, selv om barna ikke alltid gir klare signaler på dette. Deres behov er ofte skjult bak barnas unnvikende, ambivalente eller desorganiserte strategier. Fosterforeldrene gir barna terapeutisk omsorg ved at de responderer ut fra barnas grunnleggende tilknytningsbehov, og ved at de er i stand til å utfordre barnas tidlige atferdsmønstre (Stovall og Dozier, 2000). Fosterbarn avviser, ikke for å såre men fordi de tester ut nye arbeidsmodeller. Disse arbeidsmodellene er grunnlaget for videre sosial utvikling, og kan bli sett på som malen for hvordan man handler i relasjoner senere i livet. Forskjellige atferdsmønstre i tilknytningsrelasjoner i barndom og voksen alder hevdet Bowlby (1969) stammet fra underliggende forskjellige arbeidsmodeller. Er man usikker i sin tilknytning vil man i mindre grad søke hjelp hos andre, ettersom man er vant med å ikke bli hørt eller sett. Hvis tilknytningshistorien bygger på en sikker indre arbeidsmodell, vil man i større grad søke hjelp hos andre. Utviklingsforløpet til tilknytning og emosjonsregulering henger sammen hele veien, selv om selve uttrykket av de underliggende arbeidsmodellene endrer seg. Relasjoner forandrer seg fra å gjelde de nærmeste omsorgsgivere, til venner, partnere, og for mange til slutt sine egne barn og barnebarn (Pascuzzo, Cyr, og Moss, 2013).

Bunkholdt (2005) mener at noen barn og unge fortjener å slippe fosterhjems plassering, for å unngå det skrekkszenariet som utilsiktet flytting og nederlag kan være for alle parter, men mest av alt for den som er mest sårbar. Noen av fosterforeldrene i denne studien mente at ungdommen ikke burde vært plassert i et fosterhjem, og følte seg utrygge i forhold til hvordan fosterbarnet satte alle andre opp mot dem, og fortalte historier som ikke var sanne. En av dem beskrev det slik:

Hun kunne si hva som helst, og da kunne ikke han (fosterfar) være alene hjemme. Hun hadde tidligere anmeldt menn for å ha prøvd seg på henne, og ble trodd. Hun ble oppfattet som en troverdig jente. Dette fikk vi informasjon om i forkant. Hun var så flink og overbevisende, det var ikke verd å utsettes for det. Vi var forsvarsløse da det kom. Da begynte det å bli vanskelig, selv om vi var forberedt på at dette var noe jenta hadde gjort tidligere.

Barn som flytter i fosterhjem er blant de mest sårbare fordi de har levd i omsorgssvikt, og ofte har store problemer på flere områder. Fosterhjem er et godt tilbud til de barna som klarer å nyttiggjøre seg av tiltaket. Men ikke alle klarer det, noen barn og ungdommer trenger institusjon som omsorgsalternativ for kortere eller lengre tid. Det er begrenset hvor mye

sinne, avvisning og grensesprenging de voksne i en familie kan tåle, og alternativet til en mulig utilsiktet flytting fra fosterhjem til fosterhjem vil være institusjon.

På spørsmål 17, om det er noe som kunne fått fosterforeldrene til endre beslutningen om å si opp, svarte 10 av 14 informanter at oppsigelsen kunne vært unngått. Det var flere av informantene som meddelte at dersom ikke kontakten med fosterbarnets biologiske familie var så krevende, ville de vurdert å fortsette som fosterforeldre for fosterbarnet. Åtte av tolv informanter svarte at kontakten mellom fosterbarnet og biologisk familie har vært uheldig, og en medvirkende årsak til oppsigelsen. En av informantene uttrykte det slik:

Det er jo en stor pakke som følger med det å blir fosterhjem, de biologiske foreldrene, og det er jo så mange, fordi de også var halvsøsken så var det mange involvert.

Det biologiske prinsipp innebærer at barn som et utgangspunkt har best av å vokse opp i egen familie, og at kontakten mellom familien og barnet skal opprettholdes etter en omsorgsovertakelse. Dette er nært knyttet til retten til familieliv som er vernet i Grunnloven og menneskerettskonvensjoner, herunder EMK artikkel 8 (NOU 2012: 5). Barn og foreldre har som hovedregel rett til samvær med hverandre også etter omsorgsovertakelse.

Samværsretten er blant annet et utslag av det biologiske prinsipp ved at den baserer seg på verdien av at barn og foreldre opprettholder kontakten selv om de ikke bor sammen. Det kan imidlertid oppstå alvorlige dilemmaer knyttet til samværsordninger og kontakt mellom fosterbarn og deres foreldre. Én av informantene svarte følgende på spørsmål om hva som kunne vært gjort annerledes;

Mulig ting hadde vært annerledes om ikke det hadde vært for pappaen som gjorde ting så vanskelig for henne. Om hun hadde vært adoptert så kanskje det hadde blitt annerledes.

Informantene begrunnet sin oppsigelse av fosterhjemsavtalen med sykdom hos den ene av fosterforeldrene. Når de svarte slik på spørsmål om hva som kunne vært gjort annerledes, så har jeg undret meg over om de sa opp på grunn av sykdom, eller på grunn av at forholdet til fosterbarnets biologiske familie ble så krevende at de i tillegg til sykdom ikke orket mer. Ut ifra svarene informantene har gitt, tolker jeg det slik at det har vært enklere å begrunne oppsigelsen med sykdom, enn de forholdene som ble for krevende for dem. Det å avslutte med å begrunne oppsigelsen i sykdom, fremfor forhold med fosterbarnets atferd eller biologiske familie, kan ha vært avgjørende for at de samme fosterforeldrene svarte at de i dag har god kontakt med fosterbarnet.

I tillegg til samvær er det kjent at mange fosterbarn og foreldre har kontakt utenom samværsordningen, enten via telefonkontakt eller sosiale medier. En av informantene beskrev det slik;

Når vi skulle lære han å spare til ting, så fikk han dette av foreldrene, så vi fikk ikke det til. Vi jobbet med å lære han masse, men så var det bare en telefon til mor så fikk han det som han ville.

Alle informanten måtte forholde seg til foreldrene til fosterbarna i en eller annen grad. For noen av fosterforeldrene i denne studien ble det en belastning. Flere av informantene beskrev hvordan fosterbarna kom i lojalitetskonflikten mellom foreldre og fosterforeldre. Flere av fosterbarna så ut til å ha det bra i fosterhjemmet, men etter samvær var de ofte annerledes. Det var vanskelig å snu fosterbarna etter samvær. Noen av informantene har opplevd å få trusler fra fosterbarnets familie. Informantene fortalte om episoder hvor foreldrene truet med å gå til media med påstander om at sønnen bodde i fosterhjem hos noen som var pedofile og voldelige. Foreldrene truet også med advokat eller fylkesmann dersom ikke ting ble fulgt opp slik foreldrene ønsket.

Noen av informantene opplevde at selv om foreldrene hadde mistet omsorgsretten til barna sine, så hadde de likevel mer de skulle sagt. Flere av informanten oppgav forhold til samvær og biologiske foreldre som spesielt utfordrende med å være fosterforeldre. To av informantene uttrykte deres frustrasjon over dette slik;

Det fikk foreldrene lov til, til tross for at de hadde mistet omsorgen. De hadde mer de skulle sagt enn vi som var blitt godkjent som fosterforeldre for gutten. Det synes vi er rart. Lovverket er litt rart.

Vi er så undersøkt og godkjent som det går an, og så likevel har vi ikke noe vi skulle ha sagt. Foreldre som har mistet omsorgen har mer å si. Så lenge vi er godkjent på det planet og barnevernet har ukentlig kontakt med oss og spør oss om råd, men gjør noe helt annet. Til tross for at vi som kjenner ungdommens best mener noe annet. Vi blir overkjørt på grunn av regelverk, advokat og fylkesmann, da er det skummelt. Hadde vi vært hvem som helst og ikke godkjent, så skal jeg skjønne det, men det opplevdes som om det var null tillit til oss.

Jeg har valgt å tolke disse svarene som uttrykk for manglende forståelse for barnevernloven. I spørsmål om samvær er det flere dilemmaer som kommer til syne, og det er ikke alltid at

løsningen vil oppleves like god for alle parter. Det overordnede er at det skal være til det beste for barnet. Likevel setter det fokus på et annet dilemma som vi i større grad må ta innover oss, nemlig når barnets beste vurderingene går på akkord med det fosterforeldrene mener er det riktige å gjøre. Flere av fosterforeldrene peker på samvær som en utfordrende del av fosterhjemsarbeidet. For noen av dem, har samvær og kontakt med biologisk familie vært en medvirkende faktor til at de valgte å si opp. Dilemmaet oppstår når det er ulik forståelse av hva som er barnets beste knyttet til spørsmål om samvær, og barneverntjenesten må ta med i vurderingene om de skal la hensynet til fosterforeldrene, barnet eller foreldrene komme først. Dersom det er fare for at et fosterhjem sier opp, fordi kontakten med biologisk familie gjør oppgaven for krevende for dem, er det avveininger som må gjøres i forhold til hva som er barnets beste her og nå og på lang sikt. En slik manglende forståelse av barnevernets vurderinger knyttet til samvær, peker i retning av at fosterforeldrene må få ta større del i spørsmål knyttet til kontakt med fosterbarnets biologiske familie.

3.3. Forhold ved barnevernet

På spørsmål 8 ble informantene spurt om hvor barnet bodde før det flyttet inn i fosterhjemmet. Av de fjorten fosterforeldrene, var det kun et hjem som hadde fått fosterbarn direkte fra biologisk hjem. For to av fosterforeldreparene kom barnet fra institusjon, tre av fosterforeldrene fikk fosterbarn som hadde vært i beredskapshjem, mens et fosterforeldrepar fikk fosterbarn som kom fra et annet fosterhjem. Det betyr at seks av sju fosterforeldrepar fikk fosterbarn som var plassert et annet sted før det kom til dem. Ut ifra svarene til informantene, så tolker jeg det slik at barneverntjenestene har hatt gode forutsetninger for å gi tilstrekkelig informasjon til fosterforeldrene, om fosterbarna før innflytting.

På spørsmål 11 viser funn at de aller fleste informantene i denne studien vurderte at de fikk tilstrekkelig informasjon i forkant av plasseringen. Selv om det dukket opp andre og nye utfordringer etter innflytting, synes ti av fjorten fosterforeldre at de fikk så god informasjon som det var mulig å gi. Fire av informantene mente at de fikk mangelfulle opplysninger i forkant av plasseringen. De fire respondentene mente blant annet at barnevernet unnlot å informere om enkelte forhold, og svarte følgende på spørsmålet;

Den var veldig dårlig, tror ikke de turte å fortelle så mye om henne. De sa ingenting om hennes sinne og utageringer. Vi fikk beskjed om at hun var en søt og snill jente, og for all del, det var hun jo. Men de fortalte ingenting om hvor vanskelig hun egentlig var. Det var egentlig bare en veldig søt jente som trengte et nytt hjem.

Det andre fosterforeldreparet som mente å ha fått for lite informasjon i forkant av plasseringen svarte slik;

Når det gjelder informasjonen i forkant, så tenker vi at det var kommunen som ikke har informert nok ut til tiltaket. Videre så opplevde vi nok at heller ikke institusjonen gav all informasjon før utflytting.

Da jeg senere ba vedkommende om å gjøre rede for hvilke utfordringer de hadde hatt som fosterforeldre var dette svaret jeg fikk;

Til (...) tiltaket kommer jo de vanskeligste. Det er ikke de ungdommene som mister foreldrene sine i en bilulykke, men de som har opplevd mye vondt, med mange arr og skader. Så det blir noe helt annet, og det var vi jo klar over.

Informantenes svar på dette spørsmålet samsvarer ikke med det vedkommende svarte på hvordan de vurderte informasjonen de fikk i forkant av plasseringen. Respondentene har en oppfatning av at det kun er de mest krevende som kommer til dem. På den ene siden mener fosterforeldrene at de ikke har fått god nok informasjon i forkant av plassering. På den andre siden sier de at det vet at det kun er de mest krevende fosterbarna som kommer til dem. Dette gjør at jeg igjen stiller spørsmål ved fosterforeldres forventninger før plassering, og hvilken betydning disse kan ha for at fosterhjems plasseringen skal fungere.

Til tross for at flere av respondentene mente at de hadde fått god informasjon om fosterbarnet i forkant av innflytting, var 12 av 14 fosterforeldrepar av den oppfatning at fosterbarnet med fordel kunne vært bedre kartlagt før innflytting. På den måten kunne fosterforeldrene hatt bedre forutsetninger for å ta dem imot ved innflytting. En av informantene vurderte informasjonen de fikk i forkant slik;

Så god som barnevernet kunne gi tenker jeg. Barnevernet visste jo om bakgrunnen og om hvordan og hvorfor han flyttet fra beredskapshjemmet, men de visste jo ikke hvordan det kom til å bli når han flyttet inn hit.

Selv om de aller fleste informantene opplevde å ha fått tilstrekkelig informasjon i forkant av plasseringen, viste tiden etter innflytting at fosterbarnets utfordringer var større enn det fosterforeldrene først ble forespeilet. Fosterforeldrene understreker et viktig poeng, nemlig at ikke noen kunne forutsi hvordan det kom til å gå etter innflytting. Samtlige av respondentene mente at fosterbarnet viste seg å ha betydelig større problemer enn det som først var antatt. Det som overasket meg mest med svarene fra informantene, var at det virket som om de fleste

ble overasket over at barna var vesentlig mer skadet enn det de ble forespeilet. Noen av fosterforeldrene svarte følgende på spørsmålet om informasjon i forkant av innflytting;

Barna har vært mye sykere enn det barnevernet har visst. Alle de tre barna vi har hatt har lidd under omsorgssvikt, og i mye større grad enn det vi fikk formidlet til oss. Det er vondt, veldig vondt. For hadde vi visst det da de kom, så kunne vi startet på en helt annen måte.

De sa det de visste, vi følte vi fikk den informasjonen de satt på. Men så viste det seg jo at situasjonen hjemme hos mor var mye verre enn først antatt, og hva barneverntjenesten hadde kjennskap til. Det viste seg at barna var mer skadelidende enn det man først trodde.

Barneverntjenesten har i etterkant nesten beklaget seg over hvor ille det viste seg å faktisk være, men de visste det jo ikke de heller. Det kom frem ting underveis.

Tilstrekkelig kartlegging av fosterbarnets situasjon og behov, og fosterhjemmets ressurser og risikoområder er avgjørende for å vite hva slags oppfølging det er i behov for. Barnets funksjonsnivå, ressurser og særlige behov skal, når det er mulig, være kartlagt før fosterhjemmet velges (BLD, Q-1102 B, 2006:17). Det står videre fosterhjemsavtalen at barneverntjenesten skal og gi fosterforeldrene all nødvendig informasjon om barnet ved innflytting. Funn i denne studien tyder på at fosterbarnets omsorgsbehov ikke er tilstrekkelig kartlagt før plassering i fosterhjemmet. Backe-Hansen, Havik og Grønningsæter (2013) påpeker i NOVA-rapport at det er stor variasjon i hvordan barneverntjenestene gjennomfører undersøkelser og kartlegginger av barnet. Funn i denne studien samsvarer også med Havik (2007) sin undersøkelse blant fosterforeldre, hvor fosterforeldrene oppgir at de får for lite informasjon om barnet før det flytter inn. Fosterforeldrene savnet spesielt informasjon om barnets vansker og problemer, og om barnets tidligere liv og utvikling.

Mange barn i fosterhjem har sammensatte behov og trenger tjenester og tiltak fra flere sektorer. Samordning og samarbeid mellom tjenester er avgjørende for at barn og familier skal få rett hjelp til rett tid. Samordning og samarbeid krever også at fosterbarnet og fosterforeldrene involveres. Fosterforeldre utøver omsorgen på vegne av barneverntjenesten dersom barnevernet har overtatt omsorgen for barnet, eller på vegne av foreldrene dersom barnet bor i fosterhjem som frivillig tiltak. Fosterforeldrene har i dag få individuelle rettigheter etter barnevernloven. Fosterforeldre er i et kontraktsforhold til kommunen, og ses derfor i mindre grad som selvstendige subjekter og parter i selve barnevernssaken.

Menneskerettslige forpliktelser kan være et argument for at familieliv i fosterhjemmet bør beskyttes i større grad enn i dag, for eksempel gjennom å styrke fosterforeldrenes rettigheter.

Samtidig kan de menneskerettslige forpliktelsene også være et argument for å beskytte den opprinnelige familien mot ytterligere inngrep.

To av informantene opplevde uklare forventninger fra den kommunale barneverntjenesten og Bufetat. Fosterforeldrene opplevde at kommunen og Bufetat ikke var samstemt om verken veiledning som ble gitt, eller tiltakene som skulle igangsettes. En av informantene beskrev det slik;

Vi fikk veiledning fra Bufetat for å håndtere fosterbarnet. I veiledning med Bufetat sier de at all koordinering rundt fosterbarn ikke er mitt ansvar, men barneverntjenesten sitt.

Barneverntjenesten gikk imot dette og mente at Bufetat ikke kunne legge seg opp i kommunens rutiner.

Men det var liksom Bufetat som mente at jeg burde svelget flere kameler. Men barneverntjenesten var veldig enig med meg. Noen ganger kan det kanskje bli litt mange kokker, jeg vet ikke? For når det blir så mange som jobber med samme barn, så kan det fort bli litt feil. Det er ikke alltid Bufetat og barneverntjenesten veileder i samme retning.

Godt samarbeidsforhold mellom fosterforeldre og barneverntjenesten kan være avgjørende for å sikre stabiliteten i fosterhjemmet. Det vil alltid være områder hvor interessen motsetninger kan oppstå. I dag mangler det gode konfliktløsningsmekanismer på fosterhjemsområdet. Hensynet til barnet er ikke alltid sammenfallende med fosterforeldrenes krav til rammebetingelsene og kommunens muligheter.

Én av informantene forteller at de opplevde at fosterbarnet var for syk til å trene for mye på selvstendigjøring. Likevel bestemte barnevernet at de skulle gjøre det på en bestemt måte, uten at det ble tatt hensyn til den informasjonen som var blitt gitt. En fostermor svarte følgende;

Jeg kjente på lukta av jakka hans at panikkanfallene på bussen førte til en voldsom svette. Vi valgte å kjøre han til skolen slik at han fikk en best mulig start på dagen. Dette mente barnevernet var unødvendig, han måtte lære seg å ta bussen. Jeg fikk i alle fall ikke noe støtte til å kjøre han.

Fosterforeldrenes rolle og kjennskap til barnet tilsier at deres vurderinger vedrørende barnets beste kan være svært viktig som grunnlag for valg av tiltak, men også når det gjelder om barnet bør flytte. En av informantene i denne studien opplevde å ikke bli tatt med i

vurderingen av en tilbakeføring, og det til tross for at barnet hadde bodd i fosterhjemmet i ti år, og uttrykte det slik;

Vi ble ikke hørt om hva vi mente om tilbakeføringen av barna til mor. Barneverntjenesten forberedte sak om tilbakeføring, uten at jeg som fostermor for barna i ti år fikk mene noe om det.

Når det oppstår uenigheter mellom fosterforeldrene og barneverntjenesten, opplever fosterforeldrene i denne studien at de har få rettigheter og begrenset med virkemidler for å ivareta barnas behov og det familielivet de har med barnet. Utgangspunktet må være at barnets interessert og behov med fosterhjemsoppholdet må ivaretas. Funn i denne studien kan tyde på at det likevel er behov for å styrke fosterforeldrenes rettigheter på enkelte områder.

Barneverntjenestens oppfølgingsansvar innebærer å iverksette tiltak og gjøre de endringene som er nødvendige for at barnet skal få det best mulig. Dette betyr blant annet å følge opp barnet samt gi fosterforeldrene nødvendig råd og veiledning. På spørsmål om informasjon i forkant av innflytting, ønsket fosterforeldrene dialog på planleggingen, men følte ikke at de ble møtt på dette og svarte følgende;

Ungdommen hadde vært på besøk hos oss, og da så vi noen tendenser som gjorde at vi tenkte at dette ville kreve full oppfølging fra dag en, i alle fall de første ukene frem til vi skulle ha ferie. Men det nyttet ikke, der ble vi, i alle fall jeg overkjørt, og da ble det en dårlig start.

NOU 2018:18 viser at det er forbedringsmuligheter når det gjelder hvordan barneverntjenesten følger opp fosterfamilier og sikrer at de får den oppfølgingen de har behov for. God kvalitet i oppfølgingen og tiltakene kan være avgjørende for å unngå utilsiktede flyttinger. Oppfølging som er basert på feil analyse av situasjonen, kan virke mot sin hensikt eller i verste fall bidra til at problemene blir større. Flertallet av respondentene i denne studien, følte de ikke ble hørt eller tatt på alvor av barnevernet. Fosterforeldrene beskrev det å ikke bli tatt på alvor som en tilleggsbelastning. En av fosterforeldrene forklarte det slik;

Det er vel det å få systemet rundt til å se det samme som vi ser. Det er vel det som går igjen, at når man formidler noe, så tar de deg på alvor, samme hva du sier. Gi deg creed for at du kanskje kan se noe du også, selv om du ikke har barnevernspedagogikk i bunn.

Som NOU 2018: 18 understreker, er det behov for et kvalitetssystem i barnevernet som sikrer fosterforeldrene oppfølging. Et slikt system må gi faglig støtte til barneverntjenesten i samtlige arbeidsprosesser, også i fosterhjemsomsorgen. Én av informantene uttrykte sin frustrasjon over systemet som en av de største utfordringene ved å være fosterforelder slik;

Det innebærer arbeid med rekruttering, kartlegging/undersøkelse, opplæring og forberedelse, utvelgelse av fosterhjem for det enkelte barn, oppfølging når barnet bor i fosterhjem, samt tilbakeføring og oppfølging ved flytting ut av fosterhjemmet. For at ikke fosterforeldrene skal føle seg overlatt til seg selv, må oppfølgingen av barnet og fosterforeldrene være tilstrekkelig og tilpasset det skiftende behovet barnet og fosterforeldrene har over tid. Funn i denne studien peker også på at fosterforeldrene har behov for å i større grad bli hørt, eller som en av informantene uttrykket det;

Det å ha litt respekt for at fosterforeldre kan se og forstå barnet, og kanskje de som vet, har prøvd og ser hvordan tingene går og hvor skoen trykker.

Utvalget i NOU 2018: 18 foreslår blant annet at det bør etableres et konfliktløsningsorgan som kan bidra til å avklare uenighet mellom partene når det gjelder blant annet planlegging eller gjennomføring av tiltak og oppfølging. God og tilpasset oppfølging krever samarbeid mellom de som står fosterbarnet nærmest. Fem av sju fosterforeldre i denne studien påpeker at deres mening i større grad burde vært vektlagt mens fosterbarnet bodde hos dem. Det å være fosterforeldre for barn som har det vanskelig er tøft nok i utgangspunktet. Funn i denne studien viser at samarbeid med barneverntjenesten har vært avgjørende eller av stor betydning for at fosterforeldrene sa opp fosterhjemsavtalen.

Dersom barneverntjenesten hadde tatt oss på alvor og latt oss delta i vurderingene så hadde vi ønsket å være fosterhjem videre. Det var ikke åpning for høyt tenkning for oss som fosterforeldre, vi opplevde å ikke bli tatt med på vurderingene

Som Thrana og Fauske (2013) understreker, kan betydningen av at barnevernsarbeidere viser forståelse og sensitivitet overfor foreldres følelser, både fremme og hindre samarbeidet, særlig gjelder dette i veiledning av foreldrerollen. Ødegård, Lohne og Willumsen (2015) påpeker videre at dette kan ha overføringsverdi til samarbeidet med fosterforeldre, deres foreldreoppgaver knyttet til fosterbarnet og deres mulighet for å få anerkjennelse av sosialarbeiderne. De fleste informantene i denne studien har erfaring med flere

fosterhjemsplasseringer og har under intervjuet gjort seg noen betraktninger om forholdet til saksbehandler, uten at dette har vært en av spørsmålene i intervjuguiden. Hvor langt fosterforeldre er villige til å strekke seg, kan være avhengig av hvilket forhold de har til saksbehandleren sin. Jeg har valgt å ta dette med som et funn, fordi det kan være uttrykk for en faktor som er av betydning for å sikre et godt samarbeid som igjen reduserer risikoen for en utilsiktet flytting.

Det var ikke et overaskende funn at det var de fosterforeldrene som har hatt få bytter av saksbehandlere som var fornøyd med kontakten. Bytte av saksbehandler er en kjent problemstilling i de fleste deler av barnevernsarbeidet. Stabilitet på den siden har også vist seg å være av betydning for om fosterforeldre velger å si opp. De informantene som hadde hatt samme saksbehandler eller få bytter (under tre) var gjennomgående mer tilfreds med oppfølging fra barneverntjenesten både før, under og etter fosterhjemsplasseringen. To av informantene fortalte dette på spørsmål om forholdet til saksbehandler;

Det var ikke noen konflikter, jeg følte vi hadde saksbehandlere som forstod. Det var en felles forståelse, alle tingene jeg foreslo og kom med innspill på, ble hørt, det var et godt samarbeid selv om utfallet ble som det ble.

To av informantene forklarte at de hadde et godt samarbeid med barneverntjenesten til tross for at det var flere bytter av saksbehandlere. Samarbeidet var godt frem til siste saksbehandler. På spørsmål om hvilken begrunnelse de hadde for å si opp fosterhjemsavtalen, svarte de følgende;

Vi opplevde det siste året at saksbehandler ikke var ærlig i kommunikasjonen med oss. Vi føler direkte at vi ble løyet til, og det kan man ikke samarbeide med. Vi opplevde at saksbehandler lovpriste samværerne, og så ikke de utfordringene som vi så, og hvordan samværet påvirket fosterbarnas helse negativt. Vi mener det var liten åpenhet rundt vurderingsgrunnlaget for samværerne og samarbeidet med saksbehandler ble vanskeligere og vanskeligere. Vi stilte en del kritiske spørsmål, og samarbeidet ble ikke bedre av det.

I forbindelse med en tilbakeføringsprosess, opplevde fosterforeldrene liten åpenhet rundt grunnlaget for vurderingene, de følte ikke at de ble hørt eller at barnas synspunkter ble godt nok ivarettatt. Fosterbarna hadde bodd i familien i flere år, og fosterforeldrene beskriver det jeg har valgt å tolke som en avmakt mot et system som er krevende å slåss mot. Når de samme respondentene får spørsmål om de kunne tenke seg å bli fosterhjem igjen, så der

veldig usikre, de har tid og kapasitet, men vet ikke om de orker å utsette seg for den påkjenningen det har vært ved å «miste det kjæreste man har». Utvalget i NOU 2018: 18 anbefaler at fosterforeldre skal gis uttalelsesrett i saker om flytting av barn etter barnevernloven § 4-17. Videre foreslår utvalget at det i fosterhjemsavtalen tas inn plikt for barneverntjenesten til å samarbeide med fosterforeldrene. Dersom utvalgets anbefalinger blir lagt til grunn, vil det styrke fosterforeldrenes rolle som fosterhjem.

3.4. Forhold ved oppsigelsen

Alle informantene ble spurt om det var noe som kunne vært gjort annerledes. Samtlige svarte at det var ting som kunne blitt gjort annerledes. Noen av respondentene sa at det likevel ikke ville endret på utfallet. Felles for disse respondentene var at fosterbarna hadde massivt med utageringer i fosterhjemmet. På spørsmål om hva fosterforeldrene mente kunne vært gjort annerledes, svarte en av informantene slik;

Det måtte bli brudd, det var ingenting som kunne vært gjort annerledes.

Flere av fosterforeldrene uttrykte at fosterbarnets atferd ikke var forenelig med å bo i et fosterhjem. De fosterforeldrene som sa opp fosterhjemsavtalen på grunnlag av fosterbarnets utageringer, så ut til å være mindre preget av bruddet. Det kan tyde på at det er enklere å forsvare en oppsigelse når det er på grunn av vold og trusler fra fosterbarnet. Det kom også frem at flere av disse fosterforeldrene opplevde større grad av forståelse fra barneverntjenesten knyttet til deres beslutning om å si opp.

Seks av informantene svarte at det var andre forhold som kunne vært gjort annerledes for å unngå oppsigelsen. To av informantene uttrykte seg slik;

Det burde vært gjort en grundig undersøkelse, slik at fosterhjemmene vet hva de kan forvente seg, slik at det er åpent og ærlig fra alle hold, for da er man bedre forberedt.

To av informantene mente at plasseringen hos dem kunne vært unngått dersom den hadde vært bedre planlagt og tilrettelagt, da ville fosterbarnet kanskje ikke blitt plassert i fosterhjem, og skånet for et brudd. Dette er tråd med det Bunkholdt (2005) mener om å unngå å plassere barn ut i fosterhjem, dersom det er liten sannsynlighet for at det vil gå. Bunkholdt mener ta det vil være et bedre alternativ for disse barna å bo på institusjon, enn å risikere en utilsiktet flytting fra fosterhjemmet. Noen av fosterforeldrene i denne studien mente at fosterbarnet ikke skulle vært plassert i fosterhjem. Fire av fosterbarna i denne studien, ble plassert på institusjon

etter at fosterhjemmet sa opp fosterhjemsavtalen. To av disse fosterbarna bodde på institusjon før de flyttet inn i fosterhjemmet.

Flere av respondentene svarte at dersom de var blitt tatt mer på alvor og tatt med i vurderingene underveis, så ville de kanskje ikke sagt opp fosterhjemsavtalen. Fosterforeldrene mente at de på den måten kunne unngått å havne i den situasjonen som gjorde at de ikke så noen annen utvei enn å si opp fosterhjemsavtalen. To av respondentene svarte følgende;

De burde ha mer tillit til fosterforeldrene. Når det er så mange som er inne og godkjenner oss, så føles det likevel som om det ikke er tillit til oss, det er foreldrene som bestemmer til syvende og sist.

To andre fosterforeldre svarte følgende;

Bufetat var jo helt sikre på at dersom jeg hadde gitt etter, svelget noen kameler som de sa, men det de ikke skjønnte var at jeg hadde svelget en hel flokk jeg, før det kom så langt.

Fosterforeldrene var uenig i den veiledningen de fikk. De opplevde at Bufetat synes de var vanskelige, og mente at enkelte kamper burde de tåle å tape. Dette gikk på tvers av hva fosterforeldrene mente var rett og galt. Så fremfor å følge de rådende de fikk, valgt fosterforeldrene heller å si opp enn å gå på akkord med egne oppfatninger av hva som hva rett og galt.

To av informantene tar selv på seg ansvaret for oppsigelsen, og begrunner det med at plasseringen ikke gikk i tråd med fosterforeldrenes forventninger om hvordan det skulle blir. Dersom fosterforeldrene hadde justert disse, i tillegg til å ha mer kunnskap om hva det vil si å være fosterforeldre, så tror de at oppsigelsen kunne vært unngått. Fosterforeldrene uttrykte det slik;

Det går på mine forventninger, jeg skal være ærlig og si det. I hermetegn så skulle jeg ordne opp for det barnet på et kvarter, for å si det sånn. Fordi jeg tenkte at her blir det veldig godt for han å bo. Det handlet om forventningene mine.

Flere år etter at fosterbarna flyttet ut, er det fortsatt vanskelig for fosterforeldrene og snakke om. Flere av fosterforeldrene i studien gir uttrykk for følelsesmessige reaksjoner som sorg og tap ved å miste kontakten med fosterbarnet. Ti av respondentene bekreftet min antakelse om at beslutningen om å si opp var vanskelig. Disse funnene stemmer overens med det Ødegård, Lohne og Willumsen (2015) fant i sin studie. Flertallet av informantene beskrev det som en lang prosess, hvor det ble satt i verk flere tiltak for å unngå en utilsiktet flytting. De samme

informantene uttrykte også mange vonde følelser i forbindelse med bruddet. Én av dem gråt og er tydelig preget av å snakke om selve oppsigelsen og utflyttingen. Noen av fosterforeldrene gav uttrykk for å føle seg mislykket og var såret. Flere uttrykte et behov for å bearbeide følelser. En av informantene uttrykte seg slik;

Det var en vanskelig og vond situasjon for oss, valget var jo ikke lett. Selv om vi ikke kunne noe for det, så var det vår skyld at hun måtte flytte igjen.

På spørsmål om fosterforeldrene fikk noen oppfølging etter utflytting svarte seks av fjorten at de mente å ha fått god oppfølging. Det var de samme fosterforeldrene som hadde hatt et godt samarbeid med sin saksbehandler, som syntes at de fikk god oppfølging i etterkant av oppsigelsen. En av respondentene fortalte at psykologen som tidligere hadde gitt dem veiledning, kom hjem til dem for å snakke om utflyttingen. Felles for disse fosterforeldre var at de følte seg godt ivaretatt i en vanskelig tid.

Åtte av informantene svarte at de ikke fikk oppfølging etter oppsigelsen. To av respondentene sier de ble innkalt til et møte, men de opplevde ikke å få noen støtte eller oppfølging etter oppsigelsen. Det er verdt å nevne at disse fosterforeldrene hadde vært fosterhjem for barna i nesten ti år. Fosterforeldrene uttrykte sine tanker om oppfølgingene etter oppsigelsen slik;

Ingen. Det var ingen oppfølging av oss, annet enn ett møte, men det kan ikke kalles oppfølging. Vi følte oss ikke ivaretatt under og etter avslutning. Det er forferdelig at så store og viktige spørsmål skal behandles på denne måten. Total systemsvikt, jeg blir så sint på barnas vegne.

Når fosterforeldre har engasjert seg i fosterbarna over flere år, opprettes relasjoner og samarbeid på flere nivåer, slik at når det skjer en utilsiktet flytting, så blir det ikke bare et brudd i relasjonen mellom fosterforeldre og fosterbarnet, men også i relasjonen mellom fosterforeldre, barneverntjenesten og andre samarbeidspartnere. Slik Christiansen og Havnen (2003) beskriver som et sammenbrudd på to nivåer. To av informantene som opplevde manglende støtte, fikk også i ettertid en beskjed som gjorde oppsigelsen vanskeligere å håndtere;

Vi ble innkalt til et møte, men opplevde at møtet var av en slik karakter at vi lurte på hvilken organisasjon vi var i, det ble veldig vanskelig. Det var ingen som satt der som hadde peiling på noe. Vi fikk i det møte beskjed om at de ikke hadde noe å utsette på oss som fosterforeldre. Etter dette var det ingen mer oppfølging. Fem måneder etter at barna flyttet ut, så fikk vi

beskjed fra Bufetat om at den kommunen ikke ønsket oss som fosterhjem til andre barn. Dette uten at vi har fått informasjon om hva vi har gjort galt.

På samme spørsmål svarte to andre informanter at de opplevde den manglende oppfølgingen etter oppsigelsen som veldig spesiell. De husker at de selv kontaktet andre fosterforeldre for å høre om det var vanlig at de ikke hørte noe særlig mer fra barnevernet etter en oppsigelse. Fosterforeldrene beskrev en tid preget av mye usikkerhet knyttet til om de hadde gjort noe feil eller galt. De hadde også kjent på følelsen av manglende tillit fra dem som fulgte dem opp, og lurt på hva andre tenkte om dem. I den siste tiden hvor de var fosterforeldre var det så mange alvorlige hendelser i hjemmet. I etterkant har fosterforeldrene tenkt at oppfølgingen etter oppsigelsen var for dårlig. To av fosterforeldrene beskrev oppfølgingen i etterkant av plasseringen slik;

Nei altså Bufetat sa vel bare at nå var vi for gamle, takk og adjø. Vi ville vel ikke ha noen flere oppdrag heller, men det hadde vært bedre å få sagt det selv. Heldigvis så tar jeg meg ikke så nær av det, men det var en smell altså, mange som ikke tåler det. Ikke noen oppfølging etter første plassering heller. Da ble jeg dårlig og sykemeldt. Da jeg forsøkte å si noe om dette til dem, så fikk jeg beskjed om at jeg måtte gjøre meg ferdig med et oppdrag. Det var veldig spesielt, og helt motsatt av det man ønsker at fosterforeldre skal si.

Under intervjuet gav respondenten tydelig uttrykk for at avslutningen ikke ble som forventet. Til tross for at fosterforelderens tilsynelatende ikke tok seg nær av det, så beskrev respondenten en episode tidligere som kunne tyde på noe annet. Selv om erfaringen nok har gjort fosterforelderens sterkere, så er det likevel de samme følelsene som er sving når det på ny skjer en utilsiktet flytting, og det etter en beslutning en selv har tatt.

Flere av informantene mente at de burde fått mulighet til å bearbeide de hendelsen de hadde opplevd, samt gått gjennom og evaluert hvordan det kunne ende slik det gjorde.

I forbindelse med oppfølging etter oppsigelsen er det ingen av respondentene som hadde fått tilbud om evaluering av fosterhjems plasseringen. Det var ingen av fosterforeldrene som hadde gått gjennom plasseringen i etterkant, for å se om noe annet kunne vært gjort for å unngå en utilsiktet flytting. På spørsmål om de kunne tenke seg å bli fosterforeldre igjen, er det to informanter som kunne tenke seg det. Det var 12 av fosterforeldre som svarte at de ikke kunne tenke seg å bli fosterhjem igjen. Av de tolv fosterforeldrene, var det seks som sa at de kanskje ville vurdert det annerledes dersom de var yngre. De seks informantene som kunne tenke seg å bli fosterforeldre dersom de var yngre, var de samme som fikk god oppfølging

etter at de sa opp fosterhjems plasseringen. De åtte som ikke fikk oppfølging etter oppsigelsen ønsket ikke å bli fosterhjem igjen.

Kapittel 4 Implikasjoner av funn

I dette kapitlet oppsummeres de viktigste funnene i studien. Deretter redegjøres det for hvilke implikasjoner mine funn har for praksis. Til slutt deler jeg mine tanker om hvor det er behov for mer kunnskap og forskning

4.1 Oppsummering

Det pågår mye reformarbeid i barnevernet som har betydning for fosterhjemsomsorgen. Forslaget til ny barnevernlov er nå sendt til høring. Forslaget er en oppfølging av NOU 2016: 16 Ny barnevernlov – Sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse. Gjennom flere år har det vært oppmerksomhet om å øke kompetansen og kvaliteten i barneverntjenestene. Kommunene får større ansvar for barnevernfeltet gjennom barnevernsreformen, og interkommunale samarbeid og kommunesammenslåinger bidrar til større enheter. Også samfunnet har endret seg. I takt med at flere kvinner har gått ut i arbeid og befolkningen har blitt mer mangfoldig når det gjelder blant annet samlivsformer og kulturell bakgrunn, har også barnevernet måtte rekruttere, følge opp og samarbeide med fosterhjemmene på en annen måte. Over tid har stadig flere barn og unge fått hjelp av barnevernet. De fleste får hjelp mens de bor sammen med sine foreldre.

Fosterhjem er det mest brukte tiltaket for barn som ikke kan bo hjemme. De siste ti årene har økningen i antall barn som bor i fosterhjem vært sterkere enn økningen i antall barn som får hjelp av barnevernet. Andelen som bor i fosterhjem av barnevernets barn og unge, har dermed økt. Barn som bor i fosterhjem har ofte hatt en omsorgssituasjon som gjør at de har behov for hjelp og tilrettelegging på ulike områder. Halvparten har erfaringer med vold eller overgrep, og om lag halvparten fyller kriteriene for én eller flere psykiske diagnoser. Barnas familiebakgrunn kan være preget av fattigdom, psykisk sykdom hos foreldrene eller rusmisbruk. Fosterforeldre blir valgt under forutsetning av at de skal ha særlig evne, tid og overskudd til å gi barn et trygt og godt hjem.

Denne studien har besvart mitt forskningsspørsmål. I all hovedsak er det forhold ved barnet som er avgjørende og fosterforeldrenes begrunnelse når de sa opp fosterhjemsavtalen. Når det gjelder forhold til barnet, så har denne studien vist at det kan være flere ulike faktorer som er medvirkende. Som svar på mitt forskningsspørsmål viser funn i min studie at det er forhold

ved barnet som er avgjørende når fosterforeldre har sagt opp fosterhjemsavtalen. Studien viser at det er mange faktorer som spiller inn, men i all hovedsak er det barnets utagering som fosterforeldre begrunner sin oppsigelse med.

4.2 Betydning for praksis

Slik fosterforeldrene ser det, hadde seks av ni fosterbarn særlige behov for omsorg og oppfølging da de kom til fosterhjemmet. De fleste mener at de fikk god informasjon om barnet i forkant, men at ting endret seg underveis i plasseringen, og barna viste andre og nye sider som ikke tidligere var kjent for barnevernet. I praksis betyr det at selv om fosterforeldrene opplever informasjonen som god nok, tyder dette på at det likevel er behov for en grundigere kartlegging av fosterbarns omsorgsbehov før de flytter inn i fosterhjem. I den sammenheng er det verdt å nevne at en grundigere kartlegging av fosterforeldrenes kvaliteter, også kan være avgjørende for å sikre at fosterhjemmet er i stand til å tilby omsorg som er i tråd med fosterbarnets behov.

De fleste fosterforeldrene i denne studien har gitt uttrykk for at det er flere forhold som har vært avgjørende for beslutningen om å si opp. Fosterforeldrene vektlegger først og fremst forhold ved barnet, dernest hensynet til egne barn og barnebarn, samt forholdet til barnevernet som viktige grunner for oppsigelsen. Det er forhold ved barnet som er den viktigste faktoren for brudd. De forhold ved barnet som har betydning er barnets alder, barnets problemomfang og til dels barnets biologiske familie. Flere av fosterforeldrene var ambivalente med hensyn til hvordan de mente samværene virket for og på barnet og dem selv. Åtte av fjorten fosterforeldre mente at samværet mellom fosterbarnet og biologiske foreldre var uheldig, og en medvirkende årsak til oppsigelsen. Det var særlig spørsmål om samvær som utfordret samarbeidet mellom fosterforeldrene og barnevernet.

Hensynet til egne barn er en viktig faktor når fosterforeldre har sagt opp fosterhjemsavtalen. Dette er i tråd med undersøkelser som har vist at risiko for utilsiktet flytting fra fosterhjemmet øker når fosterforeldrene har egne barn, og særlig når disse er på samme alder som fosterbarnet. I denne studien er fosterforeldrene godt voksne, og det er få som har hatt hjemmeboende barn, likevel påpeker de en annen faktor som har vært av betydning for oppsigelsen, nemlig forholdet til barnebarn. I forbindelse med rekruttering av fosterforeldre som har voksne utflyttede barn, vil det kanskje være forebyggende å kartlegge fosterforeldrenes forhold til barnebarn og hvilken betydning det vil få for dem som fosterforeldre dersom fosterbarnet og barnebarnas behov ikke går overens.

De tiltak som fosterforeldrene først og fremst mener ville være av betydning for at de skulle endret avgjørelsen, kan oppsummeres som kartlegging og informasjon om barnet, samt kompetansebygging og veiledning for dem selv. Mer tradisjonelle forsterkningstiltak som frikjøp og avlastning fremstår som mindre virkningsfulle, enn det er å få hjelp til takle barnets atferd og reaksjoner. Ved barnevernet er det først og fremst fosterforeldrenes opplevelse av om barnevernet ser dem som samarbeidspartnere og av om saksbehandler er kompetent og tilgjengelig, som er viktig. Det å ikke bli sett på som samarbeidspartner og det å ikke oppleve saksbehandler som kompetent og tilgjengelig, har vært avgjørende for beslutningen om å si opp fosterhjemsavtalen. Det er rimelig at opplevelse av samarbeid, kompetanse og interesse er viktig. De fosterforeldrene som ikke har fått dette, har en opplevelse av å ikke kunne påvirke og av å ikke ha tillit som har vedvart over tid. Med en slik opplevelse, har fosterforeldrerollen vært tung.

Ved avslutning av fosterhjemsoppdraget er det et mindretall av fosterforeldrene som har fått oppfølging til å håndtere og bearbeidet bruddet. De resterende opplevde å ikke få noen form for oppfølging i etterkant av oppsigelsen. Det er de seks fosterforeldrene som var fornøyd med saksbehandler og samarbeidet, svarer at de også fikk oppfølging i etterkant. Av dem var det to fosterforeldre som kunne tenke seg å bli fosterforeldre igjen, de resterende fire, ville vurdert det dersom de var yngre. De fosterforeldrene som ikke fikk oppfølging, var mindre tilfreds med samarbeidet med oppfølging og barnevernet, oppgav at de ikke kunne tenke seg å bli fosterforeldre igjen. Det kan tenkes at manglende oppfølging i etterkant av en fosterhjems plassering, kan få konsekvenser for videre rekruttering. Flertallet av fosterforeldrene i denne studien kunne ikke tenke seg å bli fosterforeldre på ny. Det er særlig de fosterforeldrene som har opplevd et dårlig samarbeid med barneverntjenesten som ikke vil anbefale verken egne barn eller andre å bli fosterhjem. At fosterforeldre sitter igjen med en så dårlig erfaring, vil få konsekvenser for rekruttering, i det øyeblikket de forteller om sine erfaringer. Her må barnevernet ta et større ansvar for å sikre en bedre ivaretagelse av fosterforeldre i etterkant av en plassering. Selv om utfallet ikke ble som ønsket, så er det gode muligheter for at fosterforeldrene kanskje kan tilby andre fosterbarn et god hjem.

For min egen del har denne studien gjort meg mer oppmerksom på betydningen av å anerkjenne fosterforeldrene som samarbeidspartner. Videre vil jeg fremover ha økt fokus på grundigere kartlegginger av barnets omsorgsbehov, og i hvilken grad det sammenfaller med de omsorgsbetingelser fosterforeldrene kan tilby.

4.3 Behov for mer kunnskap og forskning

God kvalitet i kartlegging av fosterbarn, oppfølgingen og tiltakene kan være avgjørende for at målene med fosterhjemsoppholdet skal nås, og kan hindre brudd i fosterhjemmet. Det finnes ikke offisiell statistikk over hvor mange barn som opplever en eller flere utilsiktede flyttinger i løpet av den tiden de bor utenfor foreldrehjemmet, men det er indikasjoner på at det er et betydelig antall. Det finnes heller ingen statistikk eller oversikt over hvor mange av disse barna som opplever utilsiktet flytting fordi fosterforeldrene sier opp fosterhjemsavtalen. Når dette først skjer, så finnes det i dag ingen steder hvor dette registreres. For å forske mer på årsakene til at fosterhjem bryter, bør det vurderes som nødvendig å få etablert et system som sikrer at det finnes en oversikt over hvem de fosterforeldrene er og hvor mange barn det er snakk om. I denne studien mener jeg å ha belyst at det er behov for en bedre statistikk over hvor mange fosterbarn som opplever utilsiktet flytting, om den er akutt eller ikke, om det er fra fosterhjem eller institusjon, og hvem som har fattet beslutningen som førte til en utilsiktet flytting.

Funn i denne studien kan gi støtte til det forhold Bunkholdt og Sanbæk (2008) påpeker om at barneverninstitusjon kan være et bedre alternativ enn fosterhjem for de ungdommene som har opplevd mange brudd, og som er i en løsrivingsfase. Dette mener jeg styrker min antakelse om at det er behov for en grundigere kartlegging av barns omsorgsbehov før fosterhjems plassering. Denne studien gir videre støtte til utvalget i NOU 2018:18 sitt forslag om å prioritere forskning på fosterhjemområdet, med sikte på øke kunnskapen om fosterhjemsomsorgen. For å få økt kunnskap om fosterhjemsorgen, mener jeg at det er helt essensielt at fosterforeldre som har opplevd utilsiktede flyttinger, må få komme til ordet med sine opplevelser. Fosterforeldre sitter med førstehåndskunnskap og erfaringer om hva som gikk galt, og hva som eventuelt kunne vært gjort annerledes for å forhindre en utilsiktet flytting. Videre hadde det vært interessant å gjennomføre en studie om hvilke begrunnelser barneverntjenesten har når de har sagt opp fosterhjemsavtalen. Jeg mener å ha avdekket at det er behov for mer forskning på sammenheng mellom utilsiktet flyttinger og begrunnelse for oppsigelser. Det er behov for en større innsikt og forståelse om hvordan og hvorfor utilsiktede flyttinger skjer. En slik innsikt kan kanskje bidra til å avverge fremtidige utilsiktede flyttinger.

Litteraturliste

- Ainsworth, M.D., og Bell, S. M. (1970). Attachment, exploration, and separation: Illustrated by the behavior of one-year-olds in a strange situation. *Child Development*, 41 (1), 49-67.
- Angel B. Ø. og Blekesaune, M. (2013). *Fører forsterkede fosterhjem til færre re plasseringer av barn i fosterhjem? En studie av sammenhenger mellom barnevernstiltak og re plasseringer av barn*. Skriftserien 164. Kristiansand: Universitetet i Agder.
- Angel B. Ø., og Blekesaune, M. (2014). *Flyttinger i barnevernet. Risikofaktorer, erfaringer og forklaringer*. Skriftserien 167. Kristiansand: Universitetet i Agder.
- Backe-Hansen, E. (1982). *Når fosterhjems plasseringer ender utilsiktet flytting*. NAVFs senter for klinisk psykologisk forskning, Monografi, 1.
- Backe-Hansen, E. (1987). *Håndbok for fosterforeldre*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Backe-Hansen, E. (2009). Hva innebærer et kunnskapsbasert barnevern? *Fontene Forskning* (2), 4-16.
- Backe- Hansen, E og Havik, T. (red.) (1997). *Barnevern på barns premisser*. Ad Notham Gyldendal AS.
- Backe-Hansen E. (red), Bakketeigen E., Gautun, H. og Grønningsæter, A. B. (2011). *Institusjonsplassering – siste utvei. Betydningen av barnevernsreformen fra 2004 for institusjonstilbudet*. NOVA-rapport nr. 21/11.
- Backe-Hansen, E., Havik, T., Grønningsæter, A. B. (2013 a). *Fosterhjem for barns behov. Rapport fra et fireårig forskningsprogram*. NOVA-rapport nr. 16. Oslo: NOVA.
- Backe-Hansen, E., Christiansen Ø. og Havik, T. (2013 b). *Utilsiktet flytting fra fosterhjem. En litteratursammenstilling*. NOVA-notat nr. 2. Oslo: NOVA.
- Bakketeig E., og Backe-Hansen E. (2008). *Forskningskunnskap om ettervern*. NOVA-rapport nr. 17. Oslo: NOVA.
- Barne- og familiedepartementet (BFD) (1992). Lov om barneverntjenester med revisjoner.
- Barne- og familiedepartementet (BFD) (2000). NOU 2000: 12 Barnevernet i Norge. Tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer.

- Barne- og familiedepartementet (BFD) (2003). Forskrift om fosterhjem.
- Barne- og familiedepartementet (BFD) (2003) Rundskriv Q-19/2003. Strategidokument – statlig overtagelse av fylkeskommunale oppgaver.
- Barne- og familiedepartementet (BFD) (2004). Rundskriv Q-1072 B. Retningslinjer for fosterhjem.
- Barne- og familiedepartementet (BFD) (2004). NOU 2004: 23 Barnehjem og spesialskoler under lupen. Nasjonal kartlegging av omsorgssvikt og overgrep i barnevernsinstitusjoner 1945-1980.
- Barne- og familiedepartementet (BFD) (2012). NOU 2012: 5 Bedre beskyttelse av barns utvikling.
- Barne- og familiedepartementet (BFD) (2016). NOU 2016: 16 Ny barnevernslov. Sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse.
- Barne- og familiedepartementet (BFD) (2016) Meld. St. 17 (2015-2016) Trygghet og omsorg. Fosterhjem til barnets beste.
- Barne- og familiedepartementet (BFD) (2018). NOU 2018: 18 Trygge rammer for fosterhjem.
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) (2018). Barn og unge som er plassert utenfor hjemmet, publisert april 2015, oppdatert juli 2018.
https://bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Barnevern/Barn_og_unge_med_tiltak_fra_barnevernet/Barn_og_unge_plassert_utenfor_hjemmet/
- Barber, J. G. og Delfabbro, P. H., Cooper, L. L. (2001). The predictors of unsuccessful transition to foster care. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 42 (6): 785 – 790.
- Barnebyen i Bergen (2018) Pilotprosjekt for søsken i fosterhjem, publisert 06.02.2018 <https://www.sos-barnebyer.no/bedrift/statusrapport-2018/pilotprosjekt-for-sosken-i-fosterhjem>
- Barnebyen i Bergen. Fosterhjem, 01.05.2019 <https://www.sos-barnebyer.no/om-oss/barnebyen-i-bergen>
- Baugerud, G. A., Augusti, E.M. og Melinder, A. D. (2008). *Plassering i regi av barnevernet*. Nasjonalt bibliotek for barnevern og familievern.

- Baugerud, G. A. og Melinder, A. D. (2012). *Matreated Children`s Memory of Stressful Removals from Their Biological Parents*. Applied Cognitive Psychology.
- Berg, B. L., og Lune H. (2012). *Qualitative research methods of the social sciences*. 8. utgave. Boston: Pearson.
- Berrick, J.D., Skivenes M. (2012). Dimensions of high quality foster care: Parenting Plus. *Children and Youth Services Review*, 34:1956-1965.
- Berridge, D. og Cleaver, H. (1987). *Foster home breakdown*. Oxford: Blackwell.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and Loss. Bind 1. Attachment*. New York: Basic Books.
- Brown, J. og Bednar, L. (2006). Foster parent perceptions of breakdowns. *Children and Youth Services Review* 28 (12), 1497-1511.
- Bunkholdt, V. og Sandbæk, M. (2008). *Praktisk barnevernarbeid*. 5. utgave. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Bunkholdt, V. (1998). *Små barn i vekst og utvikling*. 3. utgave. Tano Aschehoug
- Bunkholdt, V. (2010). Samvær og kontakt etter flytting i fosterhjem, i Sundt. H. (red.) *Fosterhjemshåndboka*. 5. utgave. Oslo: Kommuneforlaget
- Bunkholdt, V. (2005): *Fosterforeldrenes egne barn*. Norsk Fosterhjemsforening, Temahefte nr. 18: Oslo.
- Bunkholdt V. (2017): *Fosterhjemsarbeid. Fra rekruttering til tilbakeføring*. 4. utgave. Gyldendal Norsk Forlag.
- Christiansen, Ø., Havik, T. og Andersen, N. (2010). Arranging stability for children in long-term out-of-home care. *Children and Youth Services Review*. nr. 32: 913:921.
- Christiansen Ø. og Havnen K. (2003). Plasseringen utenfor hjemmet – sammenbrudd eller gjennombrudd? I: Backe-Hansen, E. (red). *Barn utenfor hjemmet. Plassering i barnevernets regi*. Oslo: Gyldendal Akademiske. 44-69.
- Corbin, J. M., og Strauss, A. C. (2008). *Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Creswell, J. W. (2014). *Research design. Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches*. Fourth ed. Lincoln: Sage Publications.

- Dalen, M. (2011). *Intervju som forskningsmetode. En kvalitativ tilnærming*. 2. utgave. Oslo. Universitetsforlaget.
- Dozier, M. og Bick, J. (2007). *Changing Caregivers: Coping with Early Adversity*. Pediatric Annals.
- Egelund, T., og Hestbæk, A. D. (2003). *Anbringelse af børn og unge uden for hjemmet: En forskningsoversigt*. København: Socialforskningsinstituttet: 03:04.
- Eggertsen, L. (2008). Primary Factors Related to Multiple Placements for Children in Out-of-Home Care. *Child Welfare*, 87 (6), (71-90).
- Emerson, R. (1981). Observational field work. *Annual Review of Sociology*, 7,(351-357).
- Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi (2016). 4. utgave. https://www.etikkom.no/globalassets/documents/publikasjoner-som-pdf/60125_fek_retningslinjer_nesh_digital.pdf
- Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures*. New York: Basic Books.
- Gamst, K. T., og Langballe, Å. (2004). *Barn som vitner. En empirisk og teoretisk studie av kommunikasjon mellom avhører og barn i dommeravhør: Utvikling av en avhørsmetodisk tilnærming*. Avhandling (dr. polit.). Universitetet i Oslo, Det utdanningsvitenskapelige fakultet.
- Grønmo, S. (2004). *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Fagbokforlaget.
- Haarklou, J. (2010). Emma tvert imot eller noe mer? *Adoptivbarn med reaktiv tilknytningsforstyrrelse eller tidlig følelsesmessig skade* (revidert artikkel). Hentet fra <http://www.haarklou.no/media.php?file=75>
- Halkier, B. (2010). *Fokusgrupper*. Gyldendal Akademisk.
- Halvorsen, K. (2002). *Forskningsmetode for helse- og sosialfag. En innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Cappelen Akademiske Forlag.
- Halvorsen, T. (2018). Glimt fra tilknytningens historie. *Norges Barnevern 01/2018* (volum 95). Artikkel 5.
- Havik, T. (1996). *Slik fosterforeldrene ser det*. Barnevernets Kompetansesenter på Vestlandet, skriftserie, 3. Bergen.

- Havik, T. (1997). Fosterbarnas problemer og problemenes omfang. *Fosterhjemskontakt*, 5: (18-21).
- Havik, T. og Backe-Hansen, E. (1998). Kunnskapsstatus for fosterhjemsarbeidet. Bergen: *Barnevernets Utviklingssenter på Vestlandet*.
- Havik, T. (2007). *Slik fosterforeldrene ser det – II*. Bergen: Barnevernets utviklingssenter på Vestlandet, 2.
- Havik, T., Larsen, M. Y., Nordstoga, S. og Veland, J. (2004): *Barnevernet - forutsetninger og gjennomføring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Howe, D. (2011). *Attachment Across the Lifecourse: A Brief Introduction*. Macmillan International Higher Education.
- Jacobsen, H. (2009). Fosterbarn med tilknytningsvansker og tilknytningsforstyrrelser – hvilke veilednings- og behandlingsmetoder bør vi anbefale? *Norges barnevern*, 2.
- Johannessen, A., Tufte, P. A. og Kristoffersen L. (2005). *Forskningsmetode for økonomisk-administrative fag*. Abstrakt.
- Kagan, J., Kearsley, R. og Zelazo, P. (1978). *Infancy: Its Place in Human Development*. Cambridge, Mass: Harvard University press.
- Kvale, S. (1997). *Det kvalitative forskningsintervju*. Ad Notham Gyldendal.
- Kvale S., og Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervjuet*. 2. utgave. Oslo Gyldendal akademisk.
- Kristoffersen L.B. og S. Sverdrup (2013). Følger av oppvekst med rus og psykiske helseproblemer i familien. I: Hammer T., og C. Hyggen (red). *Ung voksen og utenfor. Mestring og marginalitet på vei til voksenliv*. Gyldendal Akademisk, Oslo.
- Kvello, Ø. (2012). *Oppvekstmiljø og sosialisering*. Gyldendal Akademisk, Oslo.
- Larsen, A. K. (2007). *En enklere metode: Veiledning i samfunnsvitenskapelig forskningsmetode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Leeson, C. (2010). *The emotional labour of caring about looked-after children*. Child and family social work, volume 15, 4. utgave.
- Lindboe, K. (2008). *Barnevernrett*. 5. utgave. Universitetsforlaget.

- Lindèn G. (1984). *Når barn skifter foreldre*. Aschough. Oslo.
- Main, M. og Solomon, J. (1986). Discovery of a new insecure –disorganized/disoriented attachment pattern. I: Brazelton, T. og Yogman, M. (red): *Affective development in infancy*. Norwood, NJ: Ablex.
- Malterud, K. (2011). *Kvalitative metoder i medisinsk forskning. En innføring*. Oslo: Universitetsforlaget, 3. utgave.
- Meyer, J. (1996). *Roten til avvising*. Agape Forlag AS.
- Moldestad, B. (2004): Barn i fosterhjem. Hvem er de og hvordan har de det? *Fosterhjemskontakt*, 2.
- Pascuzzo, K., Cyr, C. og Moss, E. (2013). *Longitudinal association between adolescent attachment, adult romantic attachment, and emotion regulation strategies*. Psychology Department, Université du Québec à Montréal, Canada.
- Patton, M. Q. (1990). *Qualitative Evaluation and Research methods*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Silverman, D. (2011). *Interpreting qualitative data*. 4. utgave. Sage Publications Ltd.
- Silverman, D. (2013). *Doing Qualitative Research. A Practical Handbook*. Sage Publications.
- Smith, L. (2002). *Tilknytning og barns utvikling*. Kristiansand: Høgskoleforlaget.
- Statistisk Sentralbyrå (SSB) (2018): Barnevernsstatistikk.
- Stefansen K., og Hansen, T. (2014). *En god forberedelse til å bli fosterforeldre. Evaluering av opplæringsprogrammet PRIDE*. NOVA-rapport nr. 14. Oslo: NOVA.
- Storø, J., Bunkholdt, V. og Larsen, E. (2010). Er institusjonen alltid et onde, og familien alltid et gode? *Norges Barnevern*, 3. (Volum 87).
- Strijker, J., Knorth, E.J. og Knot-Dickscheit J. (2008). Placement History of Foster Children: A Study of Placement History and Outcomes in Long-term Family Foster Care. *Child Welfare League of America*. nr. 5. (Volum 87).
- Stovall. K. C. og Dozier, M. (2000). The development of attachment in new relationships: Single subject analyses for 10 foster infants. *Development and Psychopathology*, 12 (2), 133-156.

- Strauss, A. og Corbin, J. M. (1990, 1998). *Basic of Qualitative Research. Grounded Theory Procedures and Technique*. London: Sage Publications.
- Sundt, H. (2010): Å leve med fostersøsken. *Fosterhjemshåndboka* 5. utgave. Oslo: Kommuneforlaget.
- Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitativ metode*. 4. utgave. Bergen: Fagbokforlaget.
- Thrana, H., og Fauske, H. (2014). The emotional encounter with Child Welfare Services; the importance of incorporating the emotional perspective in parents' encounters with child welfare workers. *European Journal of Social Work*, 17 (2), 221-361.
- Tranøy, K. E. (1986). *Vitenskapen. Samfunnsmakt og livsform*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Triseliotes, J. (1980). Growing up in foster care and after. I: Triseliotes, J. (red.): *New developments in foster care and adoption*. London: Routledge og Kegan, Paul.
- Tveit, A. D. (2009) Når informanten ikke vil. I: Johnsen H. G. G., Halvorsen A. og Repstad, P. (red). *Å forske blant sine egne: Universitetet og region – nærhet og uavhengighet*, 229-247. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Vinnerljung, B. (1996). *Fosterbarn som vuxna*. Lund: Arkiv.
- Vinnerljung, B., Sallnäs, M. og Kyhle-Westmak, P. (2001). Sammenbrott vid tonårsplaceringar i fosterhem och på institution. Stockholm; Socialstyrelsen Centrum för utvärdering av socialt arbete.
- Ward, U. (2009). *Working with Parents in Early Years Settings* (Achieving EYPS Series). Sage Publications Ltd.
- Willumsen, E. og Hallberg, L. (2003). Interprofessional collaboration with young people in residential care: Some professional perspective. *Journal of Interprofessional Care* 17 (4), 389-400.
- Wilson, K., Sinclair, I., Taylor, C., Pithouse, A. og Sellick, C. (2005). *Fostering Success. An Exploration of the Research literature in Foster Care*. London: Social Care Institute for Excellence.
- Ødegard, A., Lohne, M., og Willumsen, E. (2015). Utilsiktet flytting fra fosterhjem. En kvalitativ studie av fosterforeldrenes erfaringer. *Norges Barnevern*, 3. 169-181.

Vedlegg 1: Intervjuguide

Intervjuguide

1. Hvor lenge har du/dere bodd her?
2. Hvor mange fosterhjemsoppdrag har du/dere hatt?
3. Var du/ dere en eller to fosterforeldre ved innflytting?
4. Kan du/dere kort beskrive utdanningsbakgrunn og yrkespraksis?
5. Har du/dere gått på PRIDE-kurs?
6. Hvilken type fosterhjem var du/dere ved innflytting?
7. Hadde du/dere egne hjemmeboende barn ved utflytting? Hvis ja, hvor gamle var de da?
8. Bodde barnet i biologisk hjem, beredskapshjem, institusjon eller fosterhjem før det kom til deg/dere?
9. Hva var barnets alder ved innflytting?
10. Hvilken paragraf ble barnet plassert etter?
11. Hvordan vurderer du/dere informasjonen dere fikk om barnet i forkant av plasseringen?
 - a) Utfordringer knyttet til barnets atferd, biologisk familie, samvær, skole, abup.
12. Ble det satt inn særlige tiltak i håp om å hindre en utilsiktet flytting? I tilfelle ja: Hvilke?
 - a) *Innført/økt veiledning*
 - b) *Innført/økt frikjøp en periode*
 - c) *Ekstra tilgjengelighet og oppfølging fra barnevernet*
 - d) *Ekstra tiltak for barnet*
 - e) *Innført/mer avlastning*
 - f) *Endret økonomisk godtgjørelse*
13. Hvilken begrunnelse hadde du/dere for å si opp oppdraget?
 - a) *Barnets krevende adferd*
 - b) *Barnets omsorgsbehov*
 - c) *Problemer på/med skolen*
 - d) *Forholdet til egne barn*
 - e) *For lite/dårlig oppfølging fra barneverntjenesten*
 - f) *For lite/dårlig oppfølging fra andre instanser*

- g) For lite veiledning*
- h) Mangler med rammene (økonomi, praktisk, etc.)*
- i) Forholdet til biologiske foreldre/familie*
- j) Samlivsbrudd/samlivsproblemer i fosterhjemmet*
- k) Sykdom/ulykke/død i fosterhjemmet*

14. Hvor lenge hadde barnet vært hos deg/dere ved den utilsiktede utflyttingen?
15. Hvilket forhold hadde du/dere til barnet?
16. Fikk du/dere noen oppfølging etter utflytting? I så fall hvordan opplevde du/dere denne?
17. Er det noe som kunne fått du/dere til endre beslutningen om å avslutte?
18. Hva opplevde du/dere som spesielt utfordrende ved å være fosterforeldre?
19. Kunne du/dere tenke dere å blir fosterhjem igjen?
20. Hva tenker du/dere kunne vært gjort annerledes?

Vedlegg 2: Informasjonsskriv informanter

Til fosterforeldre som har sagt opp fosterhjemsavtalen

Jeg er masterstudent i sosialt arbeid ved Nord universitet. I den forbindelse arbeider jeg med en undersøkelse om hvilke begrunnelser fosterforeldre har når de velger å si opp et oppdrag/fosterhjemsavtale.

Jeg planlegger å intervju et utvalg fosterforeldre som har vært i en slik situasjon. Forhåpentligvis vil undersøkelsen kunne bidra til et bedre barnevern.

Alle opplysninger som samles inn i undersøkelsen vil være anonymiserte. Man bryter således ingen regler og risikerer ingen ubehageligheter ved å delta. Intervjuet vil vare vel én time og gjennomføres der det passer best for informantene, eksempelvis hjemme hos dem.

Kunne dere tenke dere å delta som informanter? I så fall ber jeg om at dere sender en e-post til sara.eskeland@me.com eller kontakter meg på telefon 94523115.

Vennlig hilsen

Sara Eskeland Strindhaug